

3876

CONRADI IKENII,
SS. Tb. Doct. & Prof. ad æd. D. Steph. Past. Prim.
DISSERTATIONES
PHILOLOGICO-THEOLOGICÆ,
IN
DIVERSA
SACRI CODICIS
UTRIUSQUE INSTRUMENTI
LOCA,
MAXIMAM PARTEM
NUNC PRIMUM
IN
LUCEM EDITÆ.

Fondo Santoro

C 66

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud CORNELIUM HAAK, 1749.

NATALIUM SPLENDORE,
MUNERUM DIGNITATE,
MERITORUMQUE IN OMNEM REMPUBLICAM
MULTITUDINE, MAXIME CONSPICUIS
VIRIS,

ILLUSTRIBUS ET PERQUAM MAGNIFICIS
CONSULIBUS

DANIELI à BÜREN,

JCTO CELEBERRIMO, JUDICI HÆREDITARIO
IN BORGFELD, ECCLESIARUM BREMENSIS TER-
RITORII VISITATORI, ET XENODOCHII AD
ÆD. D. REMBERTI PROVISORI, BIBLIOTHECÆ
PUBLICÆ INSPECTORI SUPREMO.

DIDERICO MEIER,

JCTO EMINENTISSIMO, PRÆSIDI REIP. CLA-
VUM CUM MAXIME PRUDENTISSIME
MODERANTI.

HENRICO LAMPE,

JCTO PRÆCLARISSIMO MULTIS DIGNITATI-
BUS FIDELISSIME FUNCTO.

CHRISTIANO SCHOENE,

JCTO SUMMO, SCHOLÆ CONSTITUENDÆ
DUUM VIRO VIGILANTISSIMO.

DEDICATIO.

MINIBUS inscribens, devinctissimi vobis animi tabulam publicè suspenderem.

Accedebat & alia ratio, quæ hujus me officii propius admonebat. Sunt hi potissimum fructus muneris illius, quod in almâ hac Musarum sede, bonæque mentis officinâ, ante plures annos, vestro reliquorumque inclytissimorum Procerum, quorum jam tum clarissima eratis nomina, & etiamnum splendidissima sidera celebramini, benevolo iudicio non solum suscepi, sed & cui me, juxta cum illis, plus semel, honestissimis modis servandum censuistis: imò cui, præter honoratissimum Socerum, quem vobis jungere inprimis pietas jussit, omnes, ut Illustres Scholæ constituendæ Duum Viri, vel quondam summâ dexteritate præfuisstis, vel eadem laude in hunc diem usque adhuc præestis.

VOBIS igitur quoque hac occasione muneris hujus rationem aliquam publicè reddendam duxi. Licet enim eorum, quæ hîc VOBIS offero, exigua tantum pars, hætenus in studiosæ juventutis commodum palàm exposita

DEDICATIO.

posita sit; longè tamen maxima inter illas meditationes, quibus eorum qui se meæ disciplinæ tradiderunt, doctrinam augere, aut iisdem ad interiora literarum, præcipuè sacrarum penetralia, aditum recludere studui, subnata est.

Accipite igitur serenâ fronte, hos summæ meæ in Vos observantiæ obfides, quos devoto animo vobis consecro. Sanè uti qualemcunque laborem meum abundè pensatum existimabo, si dignis rerum arbitris eum se probâsse intellexero: ita non leve ejus rei augurium mihi capere licebit, si, VOBIS, PRINCIPIBUS VIRIS non planè displicuisse deprehendero.

Quod reliquum est, VESTRO me ulteriori favori, quâ par est animi submissione commendans, Benignissimum Numen supplicibus fatigare precibus nunquam desinam, ut, VOS, VIRI MAGNIFICI atque AMPLISSIMI, cum splendidissimis domibus vestris, omni beatitatis genere abundè coronatos, in Reipublicæ patriæ, in

DEDICATIO.

in Ecclesiæ & Illustris Scholæ Column at-
que Decus, quàm diutissimè quàmque fe-
licissimè superstites esse jubeat. V.

Dabam Bremæ

a. d. X. Decembr.

MDCCCXLVIII.

LECTORI BENEVOLO

S.

audabilis quidem omnis opera est, quæ illustrando Sacro Codici impenditur, sive integris in omnes, aut quosdam libros, eorumve partes commentariis, constet, quorum cum maximè tam uberem copiam habemus, sive brevioribus adnotationibus absolvatur, quo nomine, post alios, Viri laude nostrâ majores, J. DOUGTÆUS, A. SCHULTENS, L. BOS, G. RAPHELIUS, J. ALBERTI, J. ELSNERUS, sibi præcipuè eruditum orbem æternum devinxerunt. Inprimis autem laborem suum utiliter admodum collocare videntur, qui selecta argumenta ex professo sibi excutienda sumunt, quo ipso non solum opportunam ansam nanciscuntur, genuinam vocum & phrasum, quibus Spiritus S. usus est, significationem eruendi aut propius stabiliendi, sed & res ipsas, priscos mores atque consuetudines, quæ tanguntur, aut ad quas alluditur, gesta priorum temporum, dogmata & veritates, aut obscuriora vaticinia, distinctius enucleandi, imò eadem occasione, sæpissimè pluribus Sacri Codicis locis, lucem adfundere possunt. Quàm benevolè idcirco hujus generis *Observationes à Celeberrimis Viris*, VITRINGA, DEYLINGIO, VRIEMOETO aliisque adornatæ, ab orbe literato exceptæ sint, quàmque avidè in hunc diem usque legantur, vel me tacente, constat.

**

Horum

P R Æ F A T I O.

Horum igitur exemplo excitatus, & ipse dudum, quæ mihi ad hujus aut illius argumenti locive illustrationem observata sunt, in ordinem redigere allaboravi. Quâ in realiquot jam retrò annos occupatus fui, quin & eorundem cum publico communicationem plus semel promisi. Verùm uti geminum quod divina mihi providentia imposuit munus, sæpe exiguum temporis ad aliâ negotia mihi reliquum facit, ita & alii labores, quos ultrò in me susceperam, quorùmque filum non nimis citò abrumperere volebam, non parum, de eo quod supererat, delibârunt. Neque ipsemet quoque nimis festinandum duxi, omnia sat citò proditura ratus, modo satis benè se haberent.

Quemadmodum autem hac in parte non multum de meâ tenuitate polliceri possum, sed tuum potius B. L. judicium exspectandum habeo, sic absque omni tamen arrogantia testari possum, me id operam dedisse sedulo, ne ab aliis dicta repetendo, aut, qui multorum hodiè mos est, novâ veste ornando, novo onere literatum orbem, sub librorum mole dudum suspirantem, premere voluisse, jure censeri possem.

Omnia quæ tibi offero, planè nova, vel novis saltem observationibus aucta, illustrata, aut stabilita sunt. Quòd si fortè dein expertus sum, eorum, quæ mihi primum nova videbantur, aliquid alteri quoque ante me jam animadversum esse, non neglexi id candidè indicare: & licèt nullo duce usus, idem eruissem, cuique tamen suum
tribui,

P R Æ F A T I O.

tribui, imò primam inventionis laudem, lubens primo auctori reliqui; satis habens, si vel hac ratione, idem propiùs stabiliendo, aut novam illi lucem foenerando, prodesse liceret, cujus rei exempla inprimis Dissert. XIII. & XXVIII. suppetabit. Interim si etiamnum quoque aliquid supersit, quod tamen vix putem, cujus quis antea meminerit, sincerè fateor me id hætenus ignorasse, idémque ut de me B. L. judicare velis, non solum, quâ par est humanitate, abs te contendendo, sed & tantò magis confido, quò magis id ipsius rei ratio atque æquitas flagitat. Cui enim licet omnes & singulos libros perlegere, aut, illo inprimis tempore, quo aliquid prelo parat, perreptatis omnibus angulis inquirere, num fortè alicui, eorum quæ ipse observavit, quoque in mentem venerit?

Ceterùm quorundam locorum novas planè explicationes, ut inprimis *de perforatione aurium* Psalm. XL. 7. horùmque verborum conciliatione cum *Versione Alexandrinâ*, ipsi Paulo Heb. X. com. 5. probatâ, Dissert. XIV. nec non de *Σαλπισμῶ* *stipem colligentium*, Matth. VI. 2. Dissert. XXI. tantùm ut conjecturas protuli, quia hætenus sat certa testimonia desunt, quibus extra omnem dubitationis aleam ponatur, ritus, ad quos alludi censeo, verè quoque inter Judæos quondam obtinuisse. Non tamen idcirco eas publico invidere, aut silentio ulterius premere volui, non
* * 2 solum

P R Æ F A T I O.

solum quia jam haud levem probabilitatis gradum attingunt, sed & eo ipso aliis, qui studia rabbinica mecum amant, aut propiorem adhuc occasionem habent, cum Judæis, talium rerum peritis, sæpius colloquendi, ansam præbere volui, in rem hanc penitus inquirendi, quò ex probabilitate tandem ad indubiam exploratamque veritatem progredi liceat. Certè id non frustra sperari, novo ipsemet experimento edoctus sum. Vix enim typis descripta erant, quæ Dissert. XIV. §. XI. leguntur: *Nil superesse in explicatione verborum Psalm. XL. 7. ex meâ hypothesis, quàm ut perforationem hanc aurium, in illis, qui ab utero Deo consecrati sunt, apud Judæos quoque in usu fuisse, evincamus; tum quoque, me ex quorundam Judæorum relatione intellexisse, id primogenitis in Poloniâ adhuc fieri, cum ad me venit Judæus quidam, sed Christianorum sacris dudum initiatus, JOHANNES CHRISTLIEB HEILBRUNNER nomine, Cracoviæ in Poloniâ natus. Hunc igitur cum de eodem ritu interrogarem, protinus sine ullâ hæsitatione respondit, frequentissimi in hunc diem in Poloniâ moris esse, ut si foemina quædam, plures filios morte amiserit, novusque illi nascatur, quem propitio Numine in vitâ conservari optet, eum Deo consecret, & in hujus consecrationis signum, illi vixdum nato, octavo circiter die, aurem perforari curet, perforatæque auri dein, pro facultate suâ, pretiosa monilia indat, quæ ipsa quoque sacra censeantur. Denique collo e-*
jusdem

P R Æ F A T I O.

jusdem laminam argenteam, cum insculptâ, aut schedulam ex pergamento, cum inscriptâ literâ π in documentum consecrationis Deo factæ, appendat. Talem autem infantem, non facile, nisi fortè stupidior sit, mundanis negotiis, mercaturæ aut arti cuidam addiscendæ, tradi, sed studiis cultusque divino, & rebus eò facientibus innutriri. De cujus testimonii ἀξιοπιστία vix est ut dubitem, cum non solum rem sanctissimè adfirmaverit, addens eam in Poloniâ notissimam esse, neque à quocquam negatum iri, sed & ipse dudum singularis candoris, sinceritatisque insigne testimonium, à dignissimo talium arbitro J. C. WOLFIO, in Bibl. Hebr. Vol. III. pag. 363. tulerit. Uti autem hoc non parum iterum conjecturam meam illustrat atque confirmat, ita fortè, ulterius in eandem rem inquirendo certiores evademus, consecrationem hanc, nuncupato etiam ante natiuitatem voto aliquando fieri, atque antiquitus factam esse. Quo pacto omnia jam salva forent, nec ullus in hypothesis meâ scrupulus remaneret.

Intactum autem hac occasione relinquere non possum, quòd supra jam laudatus, Celeberrimus mihiq; amicissimus VRIEMOETUS in *Observat. Miscellan.* insigni doctrinæ copiâ refertis Lib. I. Cap. III. ipse quoque novam planè, ingenioque minimè destitutam sententiam, cui, nisi in hanc incidissem, haud difficulter subscripsissem, de eodem

P R Æ F A T I O.

dem argumento attulerit, quam pro eâ, quâ pollet, modestiâ, quoque conjecturæ tantum nomine insignivit. De hac ego nihil monere volui, ut tantò liberior optio Lectori permittatur, tantòque rectius, nullis præjudiciis occupatus statuere possit, quænam sententia scopo Spiritus S. omnibusque circumstantiis maximè conveniat. Neque dubito, quin Viro optimo æquè ac mihi perinde futurum sit, quænam potiores calculos ferat, cum cui veritas sola cordi est, eo solo gaudeat, quòd hæc per quoscunque etiam id fiat, propius adstruatur, inque clariori luce ponatur.

Ceterum uti primùm huic scripto *Observationum* titulum destinaveram, ita, cum dein multæ in justarum *Dissertationum* molem excrescerent, tum quoque illarum, quas hîc loci quondam publicæ velitationi exposui, nonnullas inferendas judicarem, malui omnes communi **DISSERTATIONUM THEOLOGICO-PHILOLOGICARUM** nomine insignire. Nonnullas dico me inseruisse. Licet enim plerarumque à me habitarum exemplaria ita direpta sint, ut quarundam vix unicum mihi met ipsi supersit, Virique Docti amicis ferè objurgationibus sæpius flagitaverint, ut eas junctim denuò in publicum prodire juberem: ad præsens tamen institutum meum non nisi quatuor, puta, de **NIBCHAS IDOLO AVVÆORUM**, de כמרים **SEU MAGIS IGNICOLIS**, de **FICU AD IMPRECATIONEM** SER.

P R Æ F A T I O.

SERVATORIS EXARESCENTE, & DE CONTEMPLATIONE GLORIÆ DEI IN FACIE JESU CHRISTI, quadrabant. Quæ ipsæ tot insuper accessionibus auctæ sunt, ut ferè novæ haberi queant. Reliquas autem aliis collectionibus, sive *Antiquitatibus Judaicis* sive *Historiæ perpeffionum Sanctissimi Servatoris* illustrandæ, destinatis reservavi. Quarum ultima, si Deus vitam virésque largietur, brevi ut nunc quidem censeo, sequetur. In hac præter jam editas *de tempore celebratæ à Servatore ultimæ coenæ Paschalis*, *de Jure vitæ & necis tempore mortis Servatoris apud Judæos non amplius superflite*, *de Λεγειστων*, *de Harmoniâ perpeffionum*, & eas quidem omnes secundis curis perpolitæ atque locupletatæ, non paucas planè novas, ad difficillimorum, qui in historiâ illâ adhuc supersunt, nodorum solutionem tibi exhibebo.

Ad externam formam hujus, quod cum maximè B. L. sisto Voluminis, quod attinet, vides curâ honestissimi Viri, CORNELII HAAKII, *Bibliopole Leidenfis*, illud satis nitidè, ut libri passim in Belgio solent, prodire, quod ipsum me quoque permovit, ut illic id inprimis typis exarari sinerem. At uti in rebus humanis, commodis sua semper incommoda juncta esse solent, ita quod facilè accidit, cum ipsi ob locorum distantiam correctioni invigilare non possumus, hîc quoque usu venit. Irreperunt enim Typothetarum ἀβλεψία nonnulla sphal-

PRÆFATIO.

Iphalmata, & inter hæc etiam quædam exstantiora, ex adfinitate ductus litterarum, aut capsularum, quibus illæ in typographiis immittuntur, nata. Quod ideo moneo, ne quis pro nonnullorum hominum incredibili stupiditate, aut protervâ malignitate, operarum culpam in meas rationes transcribat. Præcipua horum sub calcem libri notavi, quæ ut unâ cum reliquis, si quæ supersint, quæ tamen nec multa, nec magni momenti erunt, emendare non graveris, etiam atque etiam rogo. Ita Vale, BENEVOLE LECTOR, meisque porro conatibus fave.

SYLLABUS.

DISSERTATIONUM HOC TOMO COMPREHENSARUM.

I.

DE NOMINE שַׁדַּדַּי SCHADDAI ad GENES. XVII. 1. pag. 1

II.

DE MUTATIONE NOMINUM ABRAHAMI ET SARÆ,
ad GENES. XVII. 4, 5, & 15. p. 10

III.

DE LAPIDE A JACOBO IN LOCUM CULTUS PUBLICI UNTO, ad GENES. XXVIII. 18. seqq. p. 27

IV.

DE PORTIONE UNA JOSEPHO PRÆ FRATRIBUS A PATRE DATA, ad GENES. XLVIII. 22. p. 37

V.

DE AZARETH FESTI, ad DEUT. XVI. 8. p. 50

VI.

DE MERCEDE MERETRICIA ET PRETIO CANIS AD DOMUM JEHOVÆ NON ADFERENDO, ad DEUT. XXIII. 19. p. 65

VII.

SYLLABUS DISSERTATIONUM.

VII.

DE REGULA QUADAM GRAMMATICA, MULTIS
SCRIPTURÆ S. LOCIS LUCEM FOENERANTE,
OCCASIONE VERBORUM 1 SAM. VI. 7. p. 96

VIII.

DE ARCA DEI SUPER QUA NOMEN JEHOVÆ
ZEBATH, INSIDENTIS CHERUBINIS, NUNCU-
PATUR. ad 2 SAM. VI. 2 p. 102

IX.

DE CRETHI ET PLETHI ad 2 SAM. VIII. 18. XV. 18.
XX. 7. 23. cet. p. 111

X.

DE VOTO DAVIDIS AQUAS EX FONTE IN POR-
TA BETHLEHEMITICA APPETENTIS ad 2 Sam.
XXIII. 15. seqq. & 1 CHRON. XI. 17. seqq. p. 133

XI.

DE NIBIHAS IDOLO AUVÆORUM, ad 2 REG. XVII.
31. publicè quondam Bremæ anno MDCCXXVI. respon-
dente FRIDER. ARNOLDO SCHULTZ (nunc verbi divini mi-
nistro Benthemienfi) ventilatâ. p. 143

XII.

DE כַּמְרִים SEU MAGIS IGNICOLIS, ad 2 REG. XXIII.
5. Hos. X. 5. & ZEPHAN. I. 4. hîc quoque anno
MDCCXXIX. defentente CORNELIO DE CUYPER (cûm
maximè SS. Th. D. & hîc Bremæ ad æd. D. Mart. V. D. M.)
habita. p. 177

XIII.

SYLLABUS DISSERTATIONUM.

XIII.

DE דְּבִיר SEU OCCIDENTALIORI TEMPLI PARTE,
UBI SANCTUM SANCTORUM ERAT, MANUUM-
QUE VERSUS HUNC LOCUM ELATIONE, AD
ILLUSTRATIONEM PSALM. XXVIII. 2. collat. 1 REG.
VI. 16. seqq. p. 213

XIV.

DE PERFORATIONE AURIUM MESSIÆ ad PSALM.
XL. 7. quâ præcipuè verus horum verborum sensus eruitur,
eademque cum VERSIONE ALEXANDRINA & HEBR.
X. 5. conciliantur. p. 221

XV.

DE BAAL-HAMON & BAAL-GAD ad CANT. VIII.
11. coll. Jos. XI. 17. & XII. 7. p. 236

XVI.

DE עֵר הָרֵם & ALTARI JEHOVÆ IN MEDIA ÆGYPTO
ad Jes. XIX. 18. p. 258

XVII.

DE PRÆVARICATIONE JACOBI, HANCQUE SECU-
TO FIDEI CERTAMINE, ad Hos. XII. 4. seqq. p. 282

XVIII.

DE SOLE OCCIDENTE IN MERIDIE, ad Amos. VIII.
9. p. 300

XIX.

DE BAPTISMO SPIRITUS ET IGNIS, ad MATTH. III.
11. coll. Luc. III. 16. p. 317

XX.

DE UNO ῥΟΤΑ AUT APICE UNO LEGIS NON IN-
TERITURO ad MATTH. V. 18. & Luc. XVI. 17. p. 335

XXI.

DE Σελισμῶ STIPEM COLLIGENTIUM, ad MATTH. VI.
2. pag. 357

* * *

XXII.

XXII.

DE FICU AD IMPRECATIONEM SERVATORIS EX-
 ARESCENTE, ad MATTH. XXI. 18. seqq. & MARC.
 XI. 12. seqq. pag 378 hñc loci anno
 defendente GERHARDO A RHEDEN, nunc Verbi Divini,
 in pago Huchting, territorii Bremensis, Ministro, publice
 ventilata.

XXIII.

DE LEGE MOSIS, PROPHETIS, ET PSALMIS, ad
 Luc. XXIV. 44. p. 419

XXIV.

DE GENUINA VOCIS MUNDI SIGNIFICATIONE ad
 Joh. I. 29. atque alia loca. p. 433

XXV.

ORATIO PAULI ATHENIS in AREOPAGO HABITA
 Act. XVII. 21 — 31. breviter illustrata. p. 463

XXVI.

DE CONTEMPLATIONE GLORIÆ DEI IN RETECTA
 FACIE JESU CHRISTI, ET FIDELIUM IN EAN-
 DEM IMAGINEM METAMORPHOSEI ad 2 COR. III.
 18. hñc, anno MDCCXLI respondente JOH. ERNESTO
 FINCKE cùm maximè Verbi Divini, Cappellis Tecklenbur-
 gensibus, Ministro, habita. p. 542

XXVII.

DE ΣΑΛΕΤΟΜΕΝΟΙΣ VETERIS OECONOMIÆ, FA-
 CTIS, UT PRÆSTOLENTUR STABILEM OECO-
 NOMIAM NOVI FOEDERIS. ad HEBR. XII. 27. p. 575

XXVIII.

DE LOCUTIONIBUS ALLEGORICIS ET EMBLEMA-
 TICIS Sæpe in generali Complexu Sumendis; nec
 ad singulas partes, aut verba, semper extendendis; oc-
 casione Loci Apoc. III. 20. p. 593
 DISSER.

DISSERTATIO I.

DE

NOMINE שְׁרַי

AD GEN. XVII. I.

I.

Non vereor, ne me actum agere, existimes, B.
 L. dum de nomine Dei שְׁרַי SCHADDAI com-
 mentari incipio, quod tot jam Virorum Docto-
 rum ingenium calamumque exercuit, ut vix vi-
 deatur aliquod dubium in eo superesse posse.
 Longè enim aliter rem se habere, quotidiana
 experientia testatur, dum in hunc diem usque non desunt,
 qui diversissimas de illo sententias fovēt, aut cui ex illis, de
 quibus alii digladiantur, subscribant, dubii hærent.

II.

Non teram frustra omnibus fusè recensendis tempus, sed præ-
 cipuis quasi digito tactis, illi tantum adstruendæ paululum immo-
 rabor, quæ mihi omnium verissima videtur, quò, si fieri queat,
 tandem aliquid certi determinetur. Duo autem circa hoc no-
 men potissimum quærentur, tum quodnam verum ejus etymon,
 tum quænam ejusdem genuina sit significatio. Quorum alterum ritè
 erutum, atque determinatum, alteri non exiguam lucem adferre
 valet.

III.

Circa utrumque statim quàm longissimè aberrant, licèt se RA-
 SCHII, ABARBANELIS, SAADIA, MAIMONIDIS, summi COCCEJI
 alio-

aliorumque inter *Judeos* æquè ac *Christianos* magnorum nominum auctoritate tueantur, qui vocem ex ש pro אֵשֶׁר & דִּי sufficiens compositam, atque adeò illà ἡ ἀπὸ τοῦ θεοῦ, & qui αὐτοῦ ἐκ τῆς οὐσίας, insigniri volunt. Uti enim compositio in vocibus, tam paucis præcipuè literis constantibus, Linguarum Orientalium & maxime Hebrææ genio, inprimis antiquissimis illis temporibus, ubi nativam adhuc simplicitatem servabat, planè contrariatur, ita non minùs eidem tales denominationes, sive rerum, sive personarum, quæ non nisi per commentariolum aliquem, *Qui est*, reddi, aut explicari possunt, penitus repugnant. Non opus est ut rem fusiùs adstruam, cùm satis certus sim, contrarium nullo exemplo ostendi posse, & si quis vel unicum adferre queat, paratus sim illi victas præbere manus.

IV.

Unica autem & simplex vox si sit, ut de ejus etymo, atque ex hoc de illius significatione certius judicare liceat, vera ejus ut & verbi unde descendat forma propius determinari deberet. Verùm hîc omnia admodum incerta sunt, tum verò eadem vox à diversæ formæ thematibus atque conjugationibus deduci non incommodè potest, faciliùsque adeò est dicere unde non descendat, quàm unde verè originem trahat. Sic rectè quidem asseritur ex ipsâ formâ, minus commodè derivari à שֶׁר *uber*, *mamma*, cum enim hoc in incremento finali non שֶׁרִים cum dageſch forti, sed שֶׁרִים formet, regulariter inde quoque vox dageſſata שֶׁרִי descendere nequit. At non sat certò ex hoc principio lis decidi potest, utrum à quiescente tertiâ radicali שֶׁרִי quod *fundendi* significationem habet, à quâ DEUM שֶׁרִי à largâ *benignitatis in omnes creaturas effusione*, dictum volunt; an à geminante mediam שֶׁרִי quod *robore pollendi* seu etiam *vastandi* sensu usurpatur, rectius deducatur. Licèt enim plerique Philologi illius formæ nomina sub geminantibus mediam collocent, atque adeò *jod* ultimum pro fervili habeant, idque non sine ratione, cùm pleraque hujus formæ nomina propria, in sacris passim occurrentia, inde satis clarè descendant, ut

ut שֶׁרִי *Gabbai* à גַּבַּי non à גַּבָּהּ quoniam גַּבָּהּ in fine *He mappickatum* habet, quod in derivatis manet: שַׁבַּי *Sabbai*, à זַבַּי Arab. زَبَّي quod cum tertiâ ה in usu non est; quamobrem etiam à חַגַּי rectissimè nomen *Haggai*, à עַתָּה nomen עֲתֵי *Attai*, à קָלָל nomen קָלִיל, à שָׁמַם nomen שָׁמִי deducitur, nihilominus tamen negari nequit, eandem formam secundum analogiam grammaticam à *Pibei* verborum quiescentium tertiâ etiam derivari posse, quemadmodum & vox שֶׁרִי *Jes*. I. 5. *Jer.* VIII. 18. & *Thren.* I. 22. à formâ *Pibei* שֶׁרִי verbi שֶׁרִי *languidus fuit*, ut שֶׁרִי *Psal.* XLI. 4. descendere videtur, sive utrobique *kametz* originarium, sive pro *patach* ob pausam positum sit, atque ita & שֶׁרִי adhuc exactius שֶׁרִי שֶׁרִי responderet. Nec desunt & alia nomina propria, quæ à verbo geminante mediam descendere difficiliùs, saltem contra obstinatum adversarium demonstratur, quia eodem sensu etiam verbum quiescens tertiâ in usu est. ut שֶׁרִי *Bavvai* שֶׁרִי *Zaccai* שֶׁרִי *Jaddai* quoniam שֶׁרִי & שֶׁרִי, licèt non apud Hebræos, apud Arabes tamen שֶׁרִי & שֶׁרִי ut apud Hebræos שֶׁרִי & שֶׁרִי nec non שֶׁרִי & שֶׁרִי invenitur.

Consultò hîc prætereo singularem sententiam HILLERI, & qui illum sequitur, *Clar. SIMONIS* in *Onomast. Vet. Test.* optimæ frugis libro, p. 550. qui in talibus nominibus, terminationem *-ai* habent pro nomine proprio Dei שֶׁרִי i. e. שֶׁרִי *qui est*, ה excludo. Ut enim verum fatear, huic opinioni subscribere nullo modo possum, quia ne quidem de tali nomine Dei שֶׁרִי hætenus ullo certo indicio constat; tum quoque terminatio nominum in *-ai* ordinaria est, ut ex nominibus maxime simplicibus שֶׁרִי שֶׁרִי patet, ubi ne umbra quidem istiusmodi compositionis locum habet; & denique multa ejusdem terminationis nomina 3 aut plurium litterarum dantur, quibus, ut ex exemplis, à Viris doctis allatis, quivis ultrò colligere potest, hæc nominis Dei significatio ægrè & non sine vi quadam applicatur.

V.

Cum igitur hac viâ res hîc non satis feliciter expediri queat, aliâ eadem aggredienda erit, quò ex aliis adminiculis veram vocis significationem prius eruamus, atque sic quoque de ejusdem etymo certi quid statuere queamus. Scilicet docuit summi ingenii, nec minoris judicii atque Doctrinæ Philologus JAC. RHENFERDIUS in insigni Dissertatione *de Ratione observandi genuin. vocab. Hebraic. signific.* §. 4. ad methodum, quam ANDR. SCORUS in latinâ linguâ præscripsit: *Verborum simplicium vim maximè æstimari, aut rebus, quibus tribuuntur, aut contrariis, quibus opponuntur, aut finitimis, quibus adjunguntur, aut iis, quibus explantur.* Quod si, quantum fieri poterit, huc applicuerimus, nullus dubito, quin & propria nominis שדי Schaddai significatione haud difficulter erui atque stabiliri queat. Finduntur autem virorum doctorum sententiæ circa illud in tres præcipuè classes, ad quarum unam omnes facile reduci possunt, dum nonnulli eo lætam, gratam, creaturisque auspiciatam atque salutarem Dei ideam excitari, & ut OMNISUFFICIENTEM aut LARGÆ BENIGNITATIS effusorem proponi contendunt, sive illud ex ש ut visum, compositum credant, sive à שד uber, mamma, sive à Chald. שדא fudit, sive ab Arabico شدي irrigavit, deducant, alii contrà tremendum & ad perniciem hominis tendentem conceptum eodem ingenerari, & vel VASTATOREM, vel FULMINATOREM reddendum volunt, alii denique mediâ viâ incedentes, ejus tantum POTENTIAM appellatione hac indigitari censent, eamque ob causam παντοκρατορ & OMNIPOTENTEM vertunt.

VI.

Quòd si nunc secundum modo memoratas regulas usum vocis in Sacris examinemus, ultrò patefcet, priorem significationem sufficientiæ, aut effusionis largæ benignitatis, huc minimè quadrare, quia sæpissimè in istiusmodi circumstantiis adhibetur, talibusque rebus jungitur, quibus idea sufficientiæ, aut largæ benignitatis, planè non convenit, sed adversâ potius fronte repugnat. Sic

Sic Ruth. I. 20, 21. NAEMI ait: *Non vocate me Naëmi, sed Mara,* כי שדי הכר לי מאר nam SCHADDAI MIHI ADMODUM AMARE FECIT. coll. com. seq. & Job. XXVII. 2. Ita ELIPHAS loquitur de castigatione & Schaddai Job. V. 17. ומוסר שדי אל ומוסר תמאס & CASTIGATIONEM SCHADDAI ne spernas. & JOBUS ipse de telis ejus, eorumque venenato ardore spiritum suum exhauriente loquitur VI. 4. כי הצי שדי עמדי אשר חמתם שתה רוחי nam TELA SCHADDAI in me stant defixa, quorum VENENATUS ARDOR MEUM EBIBIT SPIRITUM. ut rectè non solum verba reddit πολυγλωττότατος SCHULTENSIVS, sed & posterioris phraseos emphasin ostendit Origin. bebr. Lib. I. p. 190. seqq. coll. Job. XXI. 20. כחמת שדי ישתה de ÆSTU SCHADDAI bibet. Eadem ratione XXIII. 16. queritur. Deus molle reddidit cor meum ושרי הכהילני & SCHADDAI EXTERNAVIT ME. Ita quoque Psalm. LXVIII. 15. dicitur: כפרש שדי מלכים Cum SCHADDAI DISSIPARET Reges. Inprimis huc faciunt loca dein adhuc propius excutienda Jes. XIII. 6. & Joël. I. 15. קרוב יום יהוה וכשר & sicut VASTATIO A SCHADDAI VENIET. Quod si igitur, amarè alicui facere, illum castigare, telis, & quidem venenati & Spiritum exhaurientis ardoris, aliquem configere, æstu (venenato) potare, exsternare & dissipare, imò gravissimas vastationes inducere, conceptui aut ideæ omnisufficientiæ & largæ effusionis benignitatis nullo modo conveniant, quin imò talia Deo sub blandiori ac salutari hac ideâ considerato tribuere, nihil aliud esset, quàm contradictionem in adjecto seu oppositionem in appposito (ut Logici loquuntur) committere, ultrò patet, hunc significatum usui vocis SCHADDAI nullâ ratione competere. Non desunt alia loca, in quibus licet non tam aperta sit contradictio, in talibus tamen circumstantiis idem nomen adhibetur, aut talia ad ulteriorem explicationem subjunguntur, quibus eadem significatio quoque minus convenit. Sic quando Jobus Cap. XXVII. 13. non solum de portione improbi apud Deum, & hereditate, quam violenti à Schaddai reportant, loquitur, sed & hanc commatt. seqq. per varii generis mala explicat, facile intelligitur, huc iterum lætiores illam Dei ideam minimè quadrare, quia neque Deus in relatione ad impios & ty.

rannos, justamque retributionem, quam illis præstat, sub blandiori illâ appellatione cum ratione proponi, neque specialiora illa judicia, quæ statim subjunguntur, cum eadem conciliari possunt. Ita quoque admodum elumbis foret locutio, Deo respectu *sufficientiæ*, aut *effusionis largissimæ benignitatis*, tribuere *vocem validam*, similem *sono magnarum aquarum*, aut *numerosi exercitus*, quæ tamen eidem ut SCHADDAI considerato adscribitur, Ezech. I. 24. coll. X. 5.

VII.

Valere itaque planè jussâ priori significatione, ad duas reliquas nosmet convertimus. Ubi tamen etiam illorum sententiæ subscribere non possumus, qui non nisi tremendum voci huic significatum assignant. Sive jam illam à שרר *vastavit, destruxit*, cum GUSSETIO & aliis deducas, sive à שרר *notione fundendi, jaculandi*, cum CARPZOVIO in *Collegio Rabb. Bibl.* ad Ruth. I. 20. coll. eodem in not. ad SCHICKARDI *Jus regium* p. 405. ut ad eò *jaculatorem*, sc. *fulminum, fulminatorem*, denotet, quod S. Vener. DEYLINGIO *Observ.* P. I. *Obs.* XI. placet. Licet enim prior significatio quibusdam locis, & maximè Jec. XIII. 6. & Joël. I. 15. non malè convenire, quin & paronomasia vocum שרר & שרר ad quam tamen mox respondebimus, huic explanationi sine dubio præcipuam ansam dedisse; posteriori autem verba Job. VI. 4. & Ezech. I. 24. coll. X. 5. favere videantur, neutra tamen satisfacit. In utraque enim generalior verbi significatio nimis restringitur, cum non solum illa *vastandi* non sit formalis & adæquata, ut benè monuit POCOCCIUS in *Joëlem* p. 74. & KROMAYER. de *usu Ling. Arab.* p. 104. Sed & altera *fundendi*, licet apud Chaldaeos obtineat, non tamen in illâ aut ullâ aliâ linguâ orientali, quantum scio, unquam de *jaculatione fulminis* adhibetur. Inprimis verò neutra significatio ad omnia loca, & circumstantias, in quibus nomen hoc adhibetur, satis quadrat. Quis enim non vel ipso statim sono offendetur, si in nostro loco Deus Patrem fidelium terribili hac compellatione alloquens introduceatur. *Ego sum Deus VASTATOR, aut FULMINATOR, ambula coram facie meâ & esto integer?* Aut quis non fateri cogetur,

tur, non minus appellationi *Vastatoris* aut *Fulminatoris* repugnare, quod Deus in hac relatione ut *causa & fons benedictionis* consideretur, quàm quòd illi, ut supra visum, sub ideâ *Omnisuffici-entis & effusoris largæ benignitatis* tribuantur *tela*, aut ut *causa vastationis* &c. consideretur? Quis igitur non eodem jure pro contradictione in adjecto habebit, si verba Gen. XXVIII. 3. reddantur. *Et El SCHADDAI (VASTATOR aut FULMINATOR) tibi benedicat — Et det tibi benedictionem Abrahami & semini tuo tecum* &c. coll. XXXV. 11. aut XLIII. 14. *El SCHADDAI (VASTATOR aut FULMINATOR) det vobis misericordiam coram viro hoc, ut dimittat vos cum altero vestro fratre & Benjamine.* aut XLIX. 25. *A Deo Patris tui, ut te adjuvet, & à SCHADDAI, (VASTATORE aut FULMINATORE,) ut benedicat tibi benedictione cæli desuper, benedictione abyssi subter cubantis, benedictione uberum & uteri.* &c. Aut quidnam ideâ VASTATORIS vel FULMINATORIS commune est cum eo, quod Deus suis auri argentique loco sit, aut balitu suo eos intelligentes vivosque faciat? quod tamen ex hac sententiâ in locis Job. XXII. 25. XXXII. 8. & XXXIII. 4. statui deberet. Quòd si tam incautam conjunctionem rerum planè diversarum, imò contrariarum, nemo in prudenti oratore aut scriptore ferret, quis eandem non sapientiâ Spiritus Sancti penitus indignam judicare cogetur?

VIII.

Hinc igitur rectissimè in generali mediâque significatione *potentiæ* substituitur. Hujus enim

1. Clarissima vestigia deprehendimus Job. XXXVII. 23. שרר לא מצאנו שניא כוח ומשפט רב צדקה לא יענה SCHADDAI *comprehendere non possumus, magnus est robore, sed judicio & magnitudine justitiæ* (tamen) *non opprimit.*

Vides hic non solum Deo sub appellatione SCHADDAI *magnitudinem roboris* tribui, sed & non obscure vocem hanc ita explicari, quòd, licet magnus sit robore, imò tam magnus, ut creatura etiam ejus magnitudinem plenè assequi non valeat, tamen judicio & magnitudine justitiæ neminem sine causâ affligat, aut innocentem opprimat.

2. Generalior hæc significatio ad omnia loca felicissimè accommodatur, quoniam infinita Dei potentia tam in damnum, quàm commodum creaturarum vergere potest, & tam illà utitur ad *amarè faciendum*, *castigandum*, *telis venenatis feriendum*, *externandum*, *dissipandum*, *vastationes inducendas*, quàm ad *benedicendum*, *creaturas vivificandas* aut *intelligentes reddendas*. Quin imò prouti illà vel in bonum vel in malum utitur, ita nomen hoc etiam, in his vel illis locis, ad unum alterumve majorem relationem habet, & à circumstantiis propius determinatur. Sic sine dubio in locis ex Jesaïæ XIII. 6. & Joël. I. 15. adductis dubitari nequit, licèt ipsum nomen non propriè *vastatorem* denotet, tamen ad potentiam illam maximè respici, in quantum illà *tremendas vastationes inducere* potest, quod & paronomasia כשר כשרי יבא haud obscurè innuit: quemadmodum contrà licèt propriè *omni-sufficientem*, aut largæ *benignitatis effusorem* non significet, tamen quatenus sub hoc nomine proponitur ut *auctor benedictionis*, & qui suis *maximi thesauri loco est*, eadem potentia consideratur, ut quâ suis omnis generis benedictiones suggerere, omnesque eorum thesauros abundè explere potest.

3. Atque hoc jam radicis maximè opportunæ propria & nativa significatio confirmat, quemadmodum idem nos ad eandem quasi manu ducit. Scilicet, uti vidimus, vel à *defectivâ mediâ שרר* vel à *quiescente tertiâ radicali שרה* deduci posse, ita cùm posterior in nullâ linguâ orientali, eo quem nomini huic vindicavimus sensu usurpatur, contrà illam in priori clarissimè detegimus. Et licèt illa apud Hebræos maximè *vastandi* significatu occurrat, non tamen hæc, ut jam com. præced. monuimus, formalis & adæquata vocis est significatio, sed potius *potentia* & *robore* valuit, quo sensu etiamnum شد Arabibus usurpatur, ut Viri ibidem laudati monuerunt, & in II. *roboravit*, conf. BOCHART. Hieroz. P. II. Lib. IV. Cap. IV. CLERIC. ad Gen. XVII. 1. MAJ. in supplement. ad Coccej. Lex. Neque obstat, quod etiam pro *cucurrit*, *incurfavit*, *impetum faciens vehementem*, adhibetur, ut monuit Celeb. SCHULTENS in Indice in Jobum, quia hæc non nisi specialior significationis generalioris, *potentiæ & roboris*, determinatio est,

est, æquè ac altera *vastavit*, quemadmodum & plura generalioris illius significationis vestigia occurrunt nam & شديد validum, & شدو robur, & أشد vires, & sigillatim *etatis robur*, denotat. Atque hinc jam in transitu quoque rectè concludimus nomen שרי non à quiescente tertiâ, sed defectivâ mediâ שרר descendere, atque adeò formæ Gabbai, Sabbai, Attai &c. esse, conf. supr. com. IV.

I X.

Frustra autem nonnulli objiciunt, non convenire hanc derivationem legibus Etymologicis, quia ש Hebræorum apud Arabes non servari, sed constantissime in س mutari soleat. Hanc enim exceptionem contrariis exemplis refelli, rectè jam monuit insignis Philologus JOH. CHRISTIAN. CLODIUS in eruditissimo Lexico Hebraic. Selecto, quo non ita pridem literatum orbem ditavit, in h. v. Exempla non opus est ut cumulemus, cùm ea non solum ex Lexicis abundè peti queant, sed & Summus SCHULTENSUS hîc nobis dudum otium fecerit, dum fusè pluriùmque exemplorum inductione docuit in Clavi Dialect. p. 300. seqq. ש Hebræorum tam primæ, quàm secundæ aut tertiæ radicalis apud Arabes sæpissimè manere.

X.

Colophonis loco addo, quod licet multi Judæorum minus rectè de hac voce senserint, & forsan ipsis Christianis errandi ducēs extiterint, non desint tamen inter illos, qui sanius judicium tulerint. Egregia inprimis hanc in rem sunt verba ABEN ESRÆ, qui in studio grammatico, & veræ significationis vocum determinatione alios non exiguo intervallo post se relinquit. Hic enim disertè ad Geneseos verba adducta אל שרי ita commentatur: שם התואר ושעמו תקף וכן כקול שרי והיה שרי בצריך כי שעמו כמעם ושית על עפר בצר ושרי על משקל לבי (Schad-dai)

dai) est nomen adjectivum significatque VALIDUM, atque ita
 usurpatur (Ezech. I. 24.) ut vox Schaddai, & (Job. XXII.
 25.) erit Schaddai aurum tuum, hujus enim vocis (בצר nem-
 pe) significatio eadem est, quæ (com. præcedente) & pones su-
 per pulvere aurum. Est autem vox SCHADDAI, formæ (Dauvai
 Thren. I. 25.) Cor meum Davvai (languidum est.) Multi au-
 tem eam interpretantur ex significatione שורר quod denotat
 prævalens (aut vincens) & potenter se gerens (aut se corrobo-
 rans.) Idem ad Cap. XLIII. 14. וטעם ואל שרי שיש לו
 & sensus verborum EL SCHADDAI est, qui
 POLLET ROBORE AD HÆC PRÆSTANDA.

DISSERTATIO II.

DE

MUTATIONE NOMINUM
ABRAHAM ET SARÆ.

AD GEN. XVII. 4, 5. & 15.

I.

Licet experiētiā teste, non semper

Convenient rebus nomina quæque suis;
amen ille

quoties tamen illa prudenti consilio sunt imposita, id quod in rebus aut personis locum habet, innuere debent, quò illis cum ratione tribui queant, & ad eorundem ideam in aliis excitandam apta sint. Eo sanè instituto Sapientissimum Numen agere censendum est, quoties sive immediatè, sive mediatè per

per alios nomina hominibus primum imponit, aut priora mutat, eorumve loco nova largitur. Ipsæ illæ appellationes certissimo documento sunt, rem significatam singulari providentiâ in illis vel actu locum habere, vel aliquando habiturum esse. Luculentum hujus rei Specimen nobis tam in ipso credentium Patre ABRAHAMO, quàm fidissimâ tori ejus sociâ exhibetur, de quorum priori Deus dicebat Gen. XVII. 4, 5. **אני הנה את בריתי אתך והיית לאב המון גוים: ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נהתיך:** *Ad me autem quod attinet; Ecce fœdus meum tecum est, & eris in Patrem gentium. Et non vocabitur amplius nomen tuum ABRAM, sed ABRAHAM. erit nomen tuum, NAM PATREM GENTIUM DEDI TE.* De posteriori autem com. 15. legitur: **ויאמר אלהים אל אברהם לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה:** *& dixit Deus ad Abrahamum, SARAI uxor tua, non vocabis nomen ejus SARAI, sed SARAH nomen ejus (erit.)*

II.

Licet autem omnes Interpretes, Deo ipso praeunte, fateantur, magnum & singulare quid hac nominum mutatione portendi, in ejus tamen explicatione neque consentiunt, neque scopum hactenus feriisse videntur. Omnium longissime ab eo absum, tam Judaeorum, quam Christianorum nonnulli, qui mysteria hinc cabbalistica crepant, eaque tam insulsa atque inepta, ut magis ad fidei mysteria risui exponenda, quam stabilienda faciant, illaque adeo vel referre pigeat. Cui tamen volupe est illa cognoscere, consulere praeter Commentatores in h. l. poterit, HEIDEGGERUM *Hist. Patriarch. Tom. post. Exercit. III.* & PFEIFFER. *Diffic. Script. locc. Cent. I. Loc. XLIII.*

III.

Non multum his præstat sententia PHILONIS, cui, uti plerumque, ita & hæc allegoriæ placent, unde quemadmodum prius ABRAHAMI nomen ΑΒΡΑΗΜ exponitur μετέωρος Πατήρ, ita alterum ΑΒΡΑΗΜ eidem est πατήρ ἐκλεκτός ἡχθς, *Pater electus Soni*.

ni. vid. *Lib. de Gigant.* p. 292. *Lib. de Abrabamo* p. 361. & *de nomin. mutat.* p. 1054. Verum uti nominis אַבְרָם interpretatio, si in litera maneat, non penitus, ut mox videbimus, rejicienda est, ita uberior, quam subjungit, explicatio, æquæ, ac altera nominis אַבְרָהָם , adeò nihil fani, aut naturæ vocis conveniens continet, imò tam coacta & prorsus nulla est, ut vel ipsa recensio Lectori molestus esse verear. Speciminis loco sufficere potest, quod p. 361. coll. p. 109. exhibet fusiùsque p. 1054. profequitur, ita autem ex vers. Gelenii se habet: *Abram enim interpretatur Pater sublimis: Abram verò Pater electus vocis. Prius indicat virum astrologicum & meteorologicum, Chaldaeorum placitis tantà curâ deditum, quantam solent parentes impendere suis filiis, posterius verò, sapientem. nam per vocem sermo qui profertur, subindicatur: per Patrem, mens cujus principatus est, nam sermo qui concipitur, naturaliter pater est, ut antiquior, ferens quæ dicenda videntur. Ceterum quod addidit electus, bonitatem declarat. Quicquid enim malum, confusum & indigestum est: bonum eligitur, ut præcipuum inter omnia.*

I V.

Ut igitur ad saniora progrediamur, communissima vulgòque inter Doctos recepta sententia est, cum primùm à TERACHO Patre, אַבְרָם Abram appellatum esse, voce ex duabus אַב & רָם conflata, ac si diceret *Patrem magnum*. Nec mirum, uti enim vox אַב in nominum priorum compositione apud Orientis populos non infrequens est, ut ex nominibus ABSALOM, ABNER, ABIMELECH, ABINABAB, ABINOAM & infinitis aliis patet, ita altera, רָם Ram, aliquando sola, ut nomen proprium usurpatur, ut ex RAM Patre Amminadabi Ruth. IV. 19. & 1. Chron. II. 9, 10. RAM filio Jerachmeelis 1 Chron. II. 25, 27. & RAM, qui in hunc diem à multis Indiæ populis & præcipuè BRACHMANIS ut Deus colitur, & quondam magnus quidam Rex in illis regionibus fuisse dicitur, v. THEVENOTH *Itiner. Indiæ Oriental.* Lib. I. c. XXXVIII. aut magnus Sacrorum antistes, qui universam religionem instauraverit, v. GOLIUS ad ALFERGAN. p. 42, manifestum est; aliquando verò aliis vocabulis, imprimis in

sine vocis jungitur, ut ex ABIRAM, ADONIRAM aliisque constat. De aliis ABRAHAMI nominibus propriis ex sacris non constat. *Celeb.* HYDIUS quidem in libro *de Relig. Vett. Persar.* cap. II. p. 79. existimat, ipsum in pueritiis procul dubio habuisse aliud nomen, אַבְרָם ABRAM enim conversionis nomen postliminò inditum; quo significatur celsus seu sublimis pater, sicque honoris causâ vocatum esse. Verum nescio an hoc assertum satis firmo talo nitatur, certè nullo illud hætenus argumento, nedum testimonio, evictum est, ipsèque *Celeb.* HYDIUS fatetur, se quidnam illud nomen ethnicum chaldaicum fuerit, nullibi hætenus didicisse. Interim tamen non æquè facile rejiciendum, quod idem *Vir Clariss.* asserit, illum à Vett. Persis زهرمان ZERMAN & aliquando زهرهان ZERHÂN, i. e. *senem decrepitem*, appellari. Neque dubito, quin ordinarium nomen زهروان ZERVÂN, seu ut aliquando scribitur, زهرفان ZERFÂN aut زهربان ZERBÂN idem denotet, licet eruditiss. HYDIUS illa divitem, auri custodem, aut pecuniæ possessorem reddat زهرفان ZERFÂN enim in hunc diem usque eodem significatu ut زهرمان ZERMAN de *sene decrepito* superest, reliqua autem duo eandem explicationem non minùs commodè admittunt, cum زهر ZAR non solum aurum, pecuniam, sed etiam hominem senem, & بان BAN aut وان VAN non tantum custodem, sed & Dominum in eadem lingua denotent, atque adeò hæc omnia non minori jure per *senem dominum*, quàm *auri custodem* reddi queant. Imò cum his affinia, & sono quoque ad illa accedentia, vel ipso HYDIO fatente, hanc *senis decrepiti* significationem habeant, multò convenientiùs sanè est, ut & hæc, quæ cum illis permutantur, eadem significatione accipiantur. Quicquid autem hac de re sit, certè si verum est, quòd ABRAHAMUS sub veterum Σάρα seu SATURNO in historiâ mythicâ gentium aliquando lateat, quemadmodum ex eo imprimis quod SANCHONIA-TON apud EUSEBIUM *Præpar. Evangel.* Lib. I. p. 40. narrat, scil. SATURNUM seu Σάρα filium JEÛD seu unigenitum יְהוּד dictum ex nymphâ ANOBRET suscepisse, eumque in holocaustum obtulisse, pudenda sibi circumcidisse, & commilitones ad idem faciendum adegisse, aliisque pluribus argumentis post SCALIGE-

RUM, BOCHARTUM & HUETIUM confirmat SCHUCKFORD in *Harm. Sacror. & Profan. Scriptor.* Vol. II. pag. 18. vers. germ., vix aliunde opportunior hujus appellationis ratio peti poterit, quam ex hoc nomine apud Orientis populos usitato, cum & character *Senis longævi* atque *decrepiti SATURNO* proprius sit; & ipsa nominis *Σαῦρας* appellatio nos eodem ducat.

V.

Verum è diverticulo in viam! Nobis saltem hîc sufficit eo tempore, de quo cum maximè agimus, eum ABRAHAM appellatum, hocque nomen ab ipso DEO additâ literâ ה in אברהם ABRAHAM mutatum esse, adjecta interpretatione *כִּי אֲבִי הַכּוֹן גּוֹיִם* *nam Patrem multitudinis gentium dedi* (constitui) te. Interpretatio hæc multos induxit, ut crederent ultimam syllabam הם ipsam decurtatam vocem הַכּוֹן esse, & vel cum ABEN ESRA literas præcedentes אֲבִיר vocem אֲבִיר constituere credentes, integrum nomen explicarent *גּוֹיִם הַכּוֹן אֲבִיר*, vel ר quoque integram vocem innuere censentes, cum MERCERO, HEIDEGGERO *Hist. Patriarch.* l. c. §. 1. & HYDIO de *Relig. Vett. Persar.* p. 79. *אֲבִיר רַב הַכּוֹן* *Patrem magnæ multitudinis*, aut cum CORN. à LAPIDE *אֲבִיר רַב הַכּוֹן* *Patrem excelsæ multitudinis*, interpretarentur. Verum & hæc coactiora sunt. Quod enim ad sententiam ABEN ESRAE attinet, illa explicationi à Deo ipso subjunctæ nimis clarè refragatur, in quâ disertè nomen אֲבִיר ut significativum, & quidem sensu ordinario *Patris* retinetur, quod PAULUS insuper, non nudâ tantum allegatione, sed ulteriori ratiocinio, ex relatione, quam ABRAHAMUS ut *Pater* ad credentes ex ipsis gentibus habet, petito, confirmat, *Rom. IV. 17.* Quod autem ad explicationes à reliquis datas spectat, in illis quoque notamus 1. quod contra genium linguæ hebrææ, & usum, antiquiorum præcipuè temporum, voces hîc decurtatæ, & duabus, imò unicâ literâ indicatæ esse statuuntur, cujus rei nullum exemplum in hebræâ linguâ ex universâ antiquitate ostendi poterit. 2. Quod naturalis quoque vorum ordo contra linguæ genium turbatus sit, non enim illo sensu hebræi *כִּי אֲבִיר רַב הַכּוֹן* vel *רַב הַכּוֹן* sed *רַב הַכּוֹן* aut *רַב הַכּוֹן* dicunt. 3. Neque ratio dari potest, qua-

quare DEUS, si id voluisset, non formasset potius nomen אברהם, ut הדרדרכון, quàm אברהם, vel saltem 4. Nomen explicans non dixisset *אֲבִיר רַב הַכּוֹן גּוֹיִם* vel *אֲבִיר רַב הַכּוֹן* quo pacto mens ejus clariùs patere potuisset. Frustra autem obtenditur, DEUM in explicatione disertè vocem הַכּוֹן commemorare; neque enim tales explicationes semper innuunt, ipsa nomina istiusmodi vocibus constare, sed eorum potius significationem atque sensum sæpissimè indicant. Sic LAMECH filium נֹחַ NOACH appellans, rationem addit, *זֶה יִנְחַמְנוּ מִסַּעֲשֵׁינוּ וּמִעֲצָבוֹ יִרְנוּ וְגו'*, *hic consolabitur nos à laboribus nostris & à molestiâ manuum nostrarum &c.* Gen. V. 29. licet indubium sit, nomen נֹחַ non à verbo נָח sed à quiescente mediâ radicali נוּחַ quod tamen antiquitùs eandem sine dubio consolandi significationem habuit, descendere. Atque hinc & in explicatione nominum priorum, nonnunquam ad propriorem intellectum quædam adduntur, quæ in ipsum nomen minimè influunt. Sic non solum, in verbis LAMECHI modo allatis, additur, *à laboribus nostris & à molestiâ &c.* Sed & LEA primogenitum suum vocans רֵאֵבֶן Reuben, subjungit *כִּי רָאָה יְרֹוּהָ בְעֵנֶי* *nam intuitus est Deus MISERIAM MEAM*, licet nulla vocis עֵנִי in hoc nomine vola aut vestigium exstet. Atque idem ex allatâ nominis Abrahami explicatione manifestum est, quando dicitur *אֲבִיר הַכּוֹן גּוֹיִם* *pater multitudinis gentium*, vocis enim גּוֹיִם saltem indicium nullum in nomine Abrahami esse, in confesso est, & ab omnibus agnoscitur. Talia igitur, non etymi, sed sensûs indicandi causâ addita esse, censerî debent. Atque eandem hîc vocis הַכּוֹן rationem esse sequentia in clario-ri luce ponent.

V I.

Scilicet observavit dudum Celeb. HOTTINGERUS in *Smegmate Orientali* p. 788. vocem compositam esse ex אֲבִיר *Pater*, & voce רַב quæ apud Hebræos quidem, & inprimis in sacro codice, ut multa alia ἀπὸ λεγόμενα aliàs non invenitur, sed apud Arabes eò frequentius usurpatur, ubi رَاهِمَ RAHÂM, aut additâ nunnatione RAHÂMON, denotat *multum* seu *copiosum numerum*, *numerosam multitudinem*, à رَاهِمَ RAHAMA, *numerosus fuit*.

Cum

Cum autem nihil ad sententiæ hujus confirmationem attulerit, quàm ipsa hæc vocabula, ut in GIGGEJI, GOLII & CASTELLI lexicis inveniuntur, non ingratum fortè lectori erit, rem ex ipsis Scriptoribus arabicis propiliis cognoscere. Ita autem PHIRAUZABADIUS in *Camuso* scribit:

الرهمة بالكسر للمطر الضعيف الدائم والجمع رهم

ورهم وارهمت السماء انت به والروضة مرهومة والرهم
ما لا اصبد من الطير والعدد الكبير والرهم المهزولة
i. e. RIHMATON cum *kesra* (est) *pluvia*
tenuis perdurans, & pluralis numerus, RIHAM & RIHÂM & AR-
HAMAT (pluit) *cælum inde descendit*: & *rigatus ager*, MAR-
HUMATON: & RUHAM, *volucres quæ non venantur*, (aves non
venaticæ) & NUMERUS MULTUS, & RAHÂM, *macie extenuata*
ex ovibus, & ovīs RAHUM &c. Quid igitur simplicius, magis-
que conveniens est, quàm Abrahamum appellari אברהם qua-
si PATREM COPIOSI NUMERI, seu NUMEROSÆ MULTITUDINIS
dicas?

V I I.

Non ignoro eruditissimos ANGLOS, qui ante aliquot tempus
historiam mundi universalem tanto Doctrinæ apparatu ediderunt,
ut meritò universus literatus orbis semet illis æternum obstrictum
agnoscere debeat, P. I. cap. II. §. 345. in not. diversum senti-
re, dum asserunt, se posse quidem derivationem magis probabi-
lem nominis ABRAHAMI ex linguâ arabicâ suppeditare, ubi ABU
ROHAM *patrem multitudinis* denotet, nisi cogitarent, hanc con-
tingentem similitudinem certissimèque falsam esse. Verùm uti
insignem horum Virorum eruditionem cum pari iudicii acumine
in plerisque maximo opere veneror, ita hac in re tamen ipso-
rum sententiæ subscribere minimè possum. Quid enim hîc quæ-
so difficultatis, aut quænam contingens similitudo, an quod he-
bræum אברהם idem cum Arabum أبو sit? Hæc fanè eadem esse
nomin-

nomina, secundum utriusque tantum linguæ dialectum, ut lati-
norum *Pater* & Italogum *padre* pronunciata, nemo & ne ipsi
quidem hi doctissimi Viri credo negabunt. An quod vocis אברהם
significatio, cum nullum ejus in linguâ Hebræâ exemplum exstet,
ex Arabicâ repetatur? At quot dantur alia ἀπὲς λέξις, quibus
genuinus significatus hoc solo adminiculo quàm felicissimè
restitutus est indiésque restituitur. An denique pro contingenti
similitudine habendum est, quòd vox رهم apud Arabes hanc
significationem, ad vim & etymon nominis ABRAHAMI tam
egregiè quadrantem, habeat? Verùm si vox אברהם eodem hoc sen-
su *copiosi numeri*, aut *numerosæ multitudinis*, in sacris, quo رهم
apud Arabes, etiamnum inveniretur, num quæso quisquam hanc
contingentem convenientiam judicasset, vel annon potius omnes
ultrò inde verum nominis ABRAHAMI etymon significatūque
repetissent? Cur igitur, cum ἀδύνατον sit, ut exiguus Veteris
Instrumenti codex omnes voces hebræas complectatur, nec
præter eum alius liber purè hebræus in toto orbe exstet, nec
lingua Arabica ab Hebræâ nisi ut diversa ejusdem linguæ dialectus
differat, tum quoque in innumeris aliis hodiernus linguæ hebrææ
ob librorum penuriam defectus, omnibus nunc linguarum pe-
ritis consentientibus, quàm felicissimè suppleatur, cur quæso
id in hac voce negabitur, & manifestissima convenientia, imò
identitas, pro contingenti similitudine, suæque se simplicitate
ultrò commendans etymon, pro falso reputabitur?

V I I I.

Pedem nunc promovemus ad pristinum æquè ac ipsius Dei
jussu mutatum Conjugis ABRAHAMI nomen. Hæc antea appella-
batur שרה dein autem Deo ita jubente שרה vocanda erat. In
utriusque iterum nominis significatione non minus, quàm muta-
tionis causâ assignandâ mirè Interpretes variant. PHILO *de nomi-
num mutat.* p. 1056. supponit, totam mutationem in unius lite-
ræ (ר) seu (R) adjectione constituisse: Τα ἢ ὡς ἡ γυναῖς
αὐτῆς Σάρας νῦν ἐρᾷ. καὶ ὅτι αὐτὴ μετονομάζεται εἰς Σάραν.
καὶ πλὴν τῆς ἐνὸς στοιχείας ὡς ἦσαν τῆς εἰς. Quæ verò ad uxorem ejus
C SA-

SARAM spectant, nunc dicemus: *bujus enim etiam nomen mutatum in SARRAM unius literæ, scil. s (r) adjectione.* Quæ verba, quoniam in utroque hebræo nomine unicum tantum ש (r) exstat, hunc habere sensum existimo, quod nomen שרַי SARAI à tali themate descendat, ejusve formæ sit, ut secundum regulas grammaticas non nisi uno ש (r) scribi debeat, nomen autem SARAH ejus sit indolis, ut sive vi originis, sive formæ suæ, ש deberet per dagesch forte geminari, & שרה scribi, cum autem ש æquè ac gutturales dagesch forte non recipiat, illud censeri debeat, per productionem vocalis, seu kametz loco patach scripti, compensatum esse; in illis autem linguis, quarum indoli geminatio literæ (s) non repugnet, ut ex. gr. Græcæ, cum gemino s Σάρρα scribi oportere. Atque hoc sensu fortè sententia hæc non temerè rejicienda erit. Certè præter PHILONEM, cujus non adeò magna in talibus videri posset auctoritas, INTERPRETES ALEXANDRINI, Viri linguæ hebrææ callentissimi, eandem foverunt sententiam, unde Moysis verba reddunt, ΣΑΡΑ ἡ γυναῖς σου ἔκκλησεται τὸ ὄνομα αὐτῆς ΣΑΡΑ, ΣΑΡΡΑ ἔσται τὸ ὄνομα αὐτῆς. SARA uxor tua, non vocabitur nomen ejus SARA, (sed) SARRA erit nomen ejus. Unde & cum ante hanc nominis mutationem illud semper per unum s Σάρα scriberent, post eandem constanter per geminum s exhibent Σάρρα. Quin & ipsi Apostoli eidem haud obscure subscribunt sententiæ, quater enim ejus mentionem injicientes Rom. IV. 19. IX. 9. Heb. XI. 11. & 1 Pet. III. 6. & quidem in talibus circumstantiis, quæ illam nominis mutationem sunt subsecutæ, semper eandem geminatâ literâ Σάρραν appellant. Objiceret forsitan aliquis, APOSTOLOS hîc tantum GRÆCOS INTERPRETES secutos esse, neque adeò attendisse, utrum rem acu tetigerint necne. Verum uti id affirmanti probatio incumberet, ita illâ deficiente, meritò colligimus, eos tacitè assensu suo hanc scribendi rationem comprobasse, inprimis cum aliàs ab eorundem versione, ubi illa se non sat rectè habet, discedere non dubitaverint. Rationem autem mutationis cum utriusque nominis verâ significatione mox eruemus, postquam aliorum hac de re sententias excusserimus.

I X.

I X.

Consultò hîc prætereo non solum ALABASTRI & aliorum mystica deliria, sed & illorum somnia, qui teste HIERONYMO in *Quest. in Genes.* additâ literâ s, centenarii apud Græcos signo, innui volunt annum ABRAHAMI centesimum, quo ex Sara filium suscepturus esset, quorum stupiditas vel inde satis elucescit, quod Deus cum ABRAHAMO non græcè, sed *hebraicè* locutus sit, nec ש Hebræorum ut s Græcorum in numeris *centum*, sed *ducenta* denotet. Nec magis me morantur ABARBANELIS nugæ, existimantis שרַי SARAI esse nomen terminationis masculinæ, שרה SARAH autem femininæ, sicque permutatione hac indicari, *illam, quæ antea quasi non fœmina fuerat, in posterum, edendo prolem masculam, se actu fœminam esse demonstraturam.* Quis enim unquam audivit, fœminam sterilem idcirco minùs fœminini generis esse, quod non pariat, quàm proliferam, aut priorem eandem ob causam pro mare haberi, ejusque nomine insigniri? Neque satis assequor, quid hîc intelligat ABARBANEL sub terminatione masculinâ? Si enim id velit, quod *terminatio* in ש ai, tantum competat personis aut rebus masculini generis, obstabit exemplum filiae Sefanis, quæ שחלי Achlai appellabatur, quæque insuper non obstante hac appellatione plures liberos tulit 1 Chron. II. 31, 35. Si verò existimet, nomen SARAI masculinum esse, ob Esdr. X. 40. non animadvertit, eadem nonnunquam nomina maribus æquè ac fœminis communia esse, ut *Abichail.* Num. III. 35. 1 Chron. V. 14. coll. 1 Chron. II. 29. & 2 Chron. XI. 18.

X.

Ceterum duæ se inprimis sententiæ aliquâ probabilitatis specie, aut saltem Patronorum auctoritate, commendant. Prior י in שרַי pro affixo habet, vertitque adeò nomen hoc PRINCEPS MEA, שרַי autem nudè positum vult VIRTUTEM denotare, quæ AUGUSTINI est sententia *de C. D.* cap. XXVIII. aut absolutè PRINCIPEM. Qui ita rationes subducunt, existimant, quod antea ab ABRAHAMO appellata sit PRINCEPS MEA, quod esset

unius modo familiae seu domus mater, dein autem dicta VIRTUS, δύναμις, ut vult Augustinus, quia πίπει δύναμιν εἰς κατὰβολὴν σπέρματος ἔλαβε. Hebr. XI. II. vel ἀρχή, PRINCIPATUS, aut ἀρχουσα absolute PRINCEPS, aut PRINCEPS FOEMINA, quod omnium gentium quasi princeps futura esset. Placuit hoc jam PHILONI loco adducto scribenti: ἐρμηνεύεται Σίρα μὲν ἀρχή μου. Σάρρα δὲ, ἀρχουσα. τὸ μὲν οὖν πρότερον εἰδικὴς σύμβολον ἀρχῆς ἐστὶ. τὸ δὲ ὕστερον γενικῆς. ὅσα δὲ γένθ' ἔδωκε διαφέρει κατὰ τὸ ἔλαττον. ὅσα τὸ δεύτερον ὄνομα τοῦ προτέρου. i. e. GELENIO iterum interprete: Exponitur quidem SARA, PRINCIPATUS MEUS, SARRA autem, PRINCEPS seu DOMINA. Primum ergo SPECIALIS VIRTUTIS indicium est: secundum vero GENERALIS: quantum porro genus à Specie præstantiâ differt: tantum posterius nomen prior præstat. Unde in transitu patet, licet PHILO prius nomen Σάρα scribat, non tamen id nisi ob terminationem græcæ linguæ convenientem facere, ceteroquin autem ipsum in hebræo quoque Sarai legisse. Quas porro addit mysticas nugas, missas facimus. Idem ex Judæis censuit RASCHI, ex Christianis HIERONYMUS, quos dein CREGUTUS aliique magno agmine sunt secuti: & inter hos inprimis, quod mireris, ipse summus Philologus HYDIUS de Relig. Vett. Pers. p. 81. Dico, quod mireris, quoniam hîc tot cumulantur in sanioris Philologiæ principia incurrentia, ut vix concipi queat, quo pacto tantus in literis orientalibus Vir ea non animadverterit.

Primo enim falsissimum est, in talibus nominibus affixum esse, cum potius vel ut radicale, vel saltem ut paragogicum, ipsius nominis partem constituat, ut in nominibus hebraicis שָׂדַי Schaddai, אָגֵר Ager, לוּסְטָרִים locustarum agmen, אָוָרָר & אָוָרָר avarus, nec non חַיִּיִּם Judæus, מִצְרַיִם Ægyptius, innumerisque aliis, ad oculum patet.

Dein affixum, in nomini singulari junctum, ante se non Patach, sed Chireck habere, imò secundum leges adfixionis non וָ sed וֹ aut admissa etiam syncope, minimum וֹ scribendum, vel tyrones nôrunt, recteque jam monuit HEIDEGG. §. 2.

Tertiò, quid quæso dici potest frigidius, quàm quæ antea PRINCEPS ABRAHAMAM appellata, postea absolute PRINCEPEM, aut PRIN-

PRINCEPEM FOEMINAM dicendam fuisse, ad innuendum, illam quæ antea unius tantum familiae mater fuerat, postea multorum populorum matrem aut omnium gentium principem futuram esse. Certè neque prior illa restrictio in appellatione PRINCEPS MEA, neque posterior amplitudo in generaliore seu potius indeterminatâ voce PRINCEPS latet, aut secundum sanioris hermeneutices regulas ullis fidiculis inde extorqueri potest, neque ullius linguæ genio aut receptis locutionibus convenit aut comprobari poterit. Quis enim unquam vel fando audivit, magni principis Conjugem idcirco EJUS PRINCEPEM FOEMINAM dici, quòd STERILIS sit, aut istiusmodi Conjugem multâ prole beatam hanc ob causam absolute PRINCEPEM appellari? Aut quis vel adfirmare ausit, Principis conjugem, idè quia sterilis, PRINCEPS FOEMINÆ nomine absolute, indignam esse, Proliferam autem, ob numerosam prolem, minus rectè EJUS PRINCEPEM aut EJUS PRINCEPEM FOEMINAM vocari? Coacta hæc esse, non solum quivis ad rem ipsam sine præjudiciis attendens ultrò intelliget, sed & ita comparata, ut prodant, sententiæ hujus auctores non aliam ob causam eò confugisse, quàm quia satis aptam nominis explicationem non inveniebant, neque videri tamen volebant nihil dixisse.

XI.

Altera ipsius PFEIFFERI est, & quos ipse sibi ὁμοψήφους laudat: scilicet הָ pro י finali hîc substitutum esse ex nomine הָמון multitudinem denotante, idque ob eandem causam, ob quam illud nomini הָמון infertum credunt, quia ut ABRAHAM PATER, ita SARAH MATER MULTARUM GENTIUM FUTURA. Verum hæc sententia modo refutatâ nihil præstat. Uti enim rationiæque ac Linguarum Orientis usui repugnat, unicam literam ex integrâ voce ad eandem significandam decerpi alterique jungi, cujus rei hactenus exemplum desidero, ita si id ne quidem in nomine ABRAHAMAM הָמון locum habet, uti §. V. ostensum, licet DEUS in ejus explicatione nomen הָמון adhibuerit, longè minus idem in nomine SARAH obtinere cum ratione statui poterit, in cujus expositione nulla nominis הָמון mentio oc-

currit. Ne dicam **ה** in **שרה** Sarab esse quiescens, in **הכּוּן** autem mobile, nec sufficientem rationem dari posse, cur **י** abjiciatur, si **ה** ex alterâ voce **הכּוּן** assumendum à fine fuerit, cum æquè commodè **שריה** dici potuisset.

Neque ullius momenti sunt quæ PFEIFFERUS in sententiæ suæ præsidium adfert. Non sanè, quod eadem res in ABRAMO & SARAI eodem signo literæ **ה** denotata, atque adeò utrobique eadem literæ hujus ratio esse debeat. Est enim hæc principii petitio, cum res non signo literæ **ה** sed ipsâ potius integrarum vocum significatione indicata sit, uti de voce **אברהם** §. VI. ostendimus, de nomine autem **שרה** §. seq. docebimus. Multò minùs procedit, quod ipse Spiritus Sanctus hanc rationem com. 16. suppeditet, idèmq; adeò utrobique promissionis symbolum esse voluerit. Nam & hîc iterum falsum est quod supponitur, cum com. 16. ut modo jam dictum, nulla planè vocis **הכּוּן** vestigia occurrant.

X I I.

Faceſſant igitur omnes hæ ſimilèſque coactæ & contortæ, aut falſis hypotheſibus ſuperſtructæ explicationes, inprimis cùm, quod in ſtudio etymologico maximè requiritur, longè ſimplicior omnibùſque circumſtantiis convenientior ſuperſit. Hanc autem ut eruamus, juvat in antecèſſum totum ſcopum hujus *μετενομομασίας* ſibi ritè ob oculos ponere. Hic, ut quivis hîſtoriam perlegens, & ad omnes circumſtantias debitè attendens, nobis ultrò concedet, erat docere & velut ſigno quodam confirmare, SARAM, quæ hæctenus ſterilis fuerat, *numeroſiſſimæ proliſ ſeu poſteritatis matrem futuram*, ſicque *Abrahami ſemen*, & *quidem ex Sarab, futurum inſtar pulveris terræ & ſtellarum celi*. Gen. XIII. 16. XV. 5. coll. XVII. 16. ſeqq. Hujus igitur rei veſtigium atque ſignificatio in nomine **שרה** SARAH oſtendi debet, ſi illud convenienter ſcopo Dei omnibùſque circumſtantiis illi impoſitum, quod ſi fieri queat, ſine dubio argumento huic in re difficilimâ atque hæctenus obſcuriſſimâ ſatiſfactum erit. Atque hîc nobis iterum egregiè ſuppetias fert uberrima illa Arabum lingua, ſine cujùs adminiculo vix dimidiam hebrææ partem ritè cognosceremus.

In

In eâ enim verbum **שרא** Sarâ NUMEROSÆ PROLIſ PROGENIEM ſeu PRODUCTIONEM involvit. Atque hinc non ſolum de *locuſtis*, quibus vix ullum in terris animal ſæcundius eſt, adhibetur, ſed & ad mulieres crebriùs parientes transfertur, denotatque OVA EXCREVIT LOCUSTA, & VALDE PROLIFERA FUIT MULIER, unde & formula deſcendit, quam GIGGEJUS adduxit *سرات المرات* mulier multos filios ſuſcepit, vel uti integra ſonat: SARÂT (dicitur) mulier, *سرات المرات اب كثير اولادها* cui multi ſunt liberi. Neque in primâ tantùm conjugatione hæc ſignificatio obtinet, ſed & in ſecundâ, quæ hebræorum *Pibel* reſpondet, & majorem adhuc emphâſin infert, ſignificationemque adauget, idem locum habet. Unde cùm Antiquiſſimi linguæque hebrææ peritiſſimi INTERPRETES ALEXANDRINI, non ſolum *g* in hoc nomine geminatum velint, ſed & poſt PHILONEM idem PAULUS confirmet, ut §. VIII. oſtenſum, non incommodè ab hac conjugatione mediam geminante deduci poſſet, ut **שרה** per productionem vocalis brevis ad compenſandum dageſch forte, quod apud hebræos litera **ר** non recipit, pro **שרה** dicatur. Nec movere quenquam debet, quod in *hebræo* nomine **שרה** fit **ה** idque *quieſcens*, in *arabico* **سرا** autem **ا** & quidem *mobile*: uti enim **ה** & **א** in linguis orientalibus ſæpiſſimè permutantur, & ipſum hoc nomen apud INTERPRET. SYRUM tam Vet. quàm Nov. Inſtrumenti ſemper per *Olaph* **ܐܠܦ** ſcribitur, ita nihil notius eſt, quàm Arabes ſæpe pro Hebræorum **ה** *quieſcente* non ſolum **ا** *quieſcens*, ſed & *mobile* ſubſtituere, ut *Orientalis literaturæ immortale decus Celeb.* SCHULTENSIUS docuit in *Clavi dialect.* p. 210. Quod ſi quis etiam per ſyncopen **שרה** pro **שראה** dictum velit, forſan is quoque non omni ſpecie deſtituetur. Obſervari quoque inſuper meretur, quod & **سرا** Sarâwa, ipſiſſimum cum Hebræorum **שרה** (quoniam horum verba quieſcentia apud Arabes per **و** aut **ي** mobile ſemper ſcribi ſolent, unde & *Clar.* SCHULTENS Hebræorum **ה** finale in iſtiusmodi verbis pro **י** vel **י** ſubſtitutum eſſe contendit *Grammat. hebr.* §. CXXXII.) ſine dubio idem cùm **سرا** alternantibus ut ſæpe aliàs **و** & **ي** deno-

denotaverit; cujus rei satis evidens signum est, quod ^{سراة} *etiam* ^{سرو} scribitur, ut disertè GIEUHART monet, atque adeò etiam hinc regulariter ^{שרה} formaretur, sive illud à primâ, sive auctoritate illorum, qui *g* geminant, à Conjugatione dagestata deducendum statuas. Addo, ejusdem quoque significationis vestigia fortè in verbo *geminante mediam*, seu ut Arabes loquuntur, *surdo*, ^{سرى} latere. Certè non multum hinc abit, quod GIGGEJUS & CASTELLUS illud denotare observant, *Ancillâ usus est ad prolem*. Nec malè eodem referuntur formulæ, in quibus ipsum nomen SARRA occurrit ^{امراة سرّة} & ^{امراة سارى} *Mulier te latitiâ perfundens*. Nulla enim major est lætitiâ, quâ Mulier Virum perfundere queat, imprimis ex populorum orientalium indole, quàm si illi prolem, & quidem masculam pariat, conf. idem Cl. SCHULTENSIIUS in luculentissimo in *Jobum commentar.* cap. III. com. 3. Ex quibus omnibus luce meridianâ clariùs jam patere existimo, summo jure huic nomini ^{שרה} significationem MULIERIS PROLIFERÆ, FOECUNDÆ, seu virum numerosâ sobole beantis atque EXHILARANTIS tribui, neque quicquam magis conveniens, aut mentem Dei, mutatiq; nominis rationem simplicius clariùsque pandens, facile adferri posse. Verùm quid ulterioribus ambagibus opus est? cùm Deus ipse rem haud obscurè ita explicet comm. 15, 16. *Non vocabis amplius nomen ejus SARAI, nam SARAH nomen ejus erit. Et benedicam illi, & DABO ETIAM TIBI EX ILLA FILIUM, & benedicam illi, & ERIT IN POPULOS*. Neque morari quenquam debet, quòd subjungit: *Reges populorum ex illâ erunt*, unde nonnulli ansam sumserunt de significatione principatûs in nominis hujus explicatione cogitandi; uti enim priora verba proximè vim nominis indicant, ita posteriora hæc ad promissionis excellentiam extollendam meritò subjungi creduntur, ut pateat, ad quantæ dignitatis fastigium posteritas ABRAHAMÆ ex SARA evehenda sit, quòd & ipsis circumstantiis conveniens erat. Cùm enim ABRAHAMUS non privatæ sortis homo, sed PRINCEPS esset, unde & cum Regibus fœdera pepigit, necessariò amplissimæ posteritatis promissio, si ut insigne bonum spectanda, invol-

olvere debebat, illam à suæ gentis Regibus atque Principibus regendam, talisque adeò etiam ex SARA prodituros, cùm ceteroquin peregrinis perpetuò servire deberet, quæ sanè non exigua infelicitas futura fuisset. Atque his quidem acquiescere jam possem, omittere tamen non possum, & hæc denuò confirmari, & lucem simul accendere insigni loco Jes. LIV. 1. uti enim tota locutio, ipso PAULO interprete ad Gal. IV. 22 --- 27. à SARAH desumpta est, ita ibidem bonum, quod sub hoc schemate promittitur Ecclesiæ, non tam in spiritualium liberorum dignitate aut principatu, quàm potius in *incredibili numero matrisque adeò Ecclesiæ per SARAM adumbratæ FOECUNDITATE post præcedentem sterilitatem collocatur: Canta sterilis, quæ non peperisti, fragorem ede cantu, quæ dolores partûs experta non es, quoniam PLURES ERANT LIBERI DESOLATÆ, QUAM LIBERI MARITATÆ, ait Jehovah*.

XIII.

Uti autem à debitâ nominis hujus explicatione omnis emphasis, totiùsque loci sensus præcipuè dependet, ita non multum interest, quid pristinum nomen ^{שרי} SARAI significaverit. Interim tamen non ingratum erit, & in hujus veram significationem inquirere, quòd eò magis integro argumento fiat satis, imprimis si & hoc pacto illis, quæ de nomine ^{שרה} SARAH ostendimus, adhuc lux quædam accendi queat. Atque hoc quidem mirum in modum fieri posset, si certò stare liceret testimonio, quod ABULKASEM ABDORRACHMIN in *Observat. MSS. ad nomina Alkorani* cap. 3. exhibet, prouti illud adduxit *Celeb. RELANDUS de Relig. Mohammed.* Lib. I. p. 37. scilicet *Saram antea dictam* ^{يسارى} id est *sterilem, non parientem*. Quid enim locupletius, quid prægnantius dici posset, quàm illam, quæ antea (non sine occultâ Dei cuncta moderantis providentiâ) appellata erat SARAI i. e. *sterilis, non pariens*, in posterum SARAH i. e. *valdè proliferam, aut maritum multâ sobole beantem* vocandam esse? Atque hoc imprimis adhuc exactius conveniret elegantissimæ illi allusioni, quam modo ex Jes. LIV. & Gal. IV. tetigimus, ubi eadem hæc oppositio omni ex parte obtinet. Verùm cùm candidè

progrediendum sit, diffiteri nequeo, non exiguas haftenus hac in re difficultates superesse. Non enim tantum incertum est, utrum id voluerit Scriptor Arabs, quod vox שרי eadem fuerit cum arabicâ بيسارى an verò solum idem cum illâ significaverit, sed & de hac significatione vocis, tam hebrææ שרי quàm arab. بيسارى haftenus non satis constat. Interim si cogitemus, quàm diffusa sit lingua arabica, quàmque parum ejus uberrima copia haftenus in lexicis, quibus utimur, sit exhausta, simulque perpendamus, eruditissimo NOMINUM ALKORANI INTERPRETI vix genuinam vocis arabicæ significationem potuisse esse incognitam, meritò dubitari posset, annon ejus auctoritas plus valere debeat, quàm quòd, subsidiorum fortè defectu, nobis de hac vocabuli arabici notione non constat. Et licet nonnulli Scriptorum Arabum aliquando in explicatione nominum hebraicorum lapsi sint, ut ibidem docet eruditissimus RELANDUS, non tamen ab uno aut altero exemplo ad omnia alia valet consequentia, tum quoque saltem quæ de vocabulorum arabicorum genuinâ significatione tradunt, se semper satis rectè habere solent. Quòd si tantum hîc notionem sterilitatis in voce arabicâ بيسارى certò supponere liceret, haud difficulter ob insignem ejus cum nomine שרי convenientiam eadem significatio illi quoque conciliari posset. Ceterum uti hac in re nihil haftenus determinare volo, ita saltem quæ dixi, in eam propius inquirendi φιλαργέβοις occasiorem suppeditabunt.

XIV.

Quod si autem quis haftenus in notiori vocis significatione subsistendum esse censeat, neque hac in re ulla difficultas erit. Scilicet potest à quiescente mediâ radicali ש deducas, quæ in Lexicis solet ut radix vocum principatum denotantium constitui, unde voces ש princeps & שר principes feminae &c. à multis derivantur, cuique etiam favet Radix Arab. سور aut سارى unde سوري potentia, tyrannis regis, celsitudo gloria, & سورات dignitas, nobilitas, etiam descendunt; sive cum nonnullis à שרי eadem signifi-

significatione, aut שרה ejus posterioris radicis usus inprimis apud Arabes superest, ubi verbum سري liberalis, generosus fuit denotat, & nomen سري generosus, liberalis, principalis, & princeps ipse, & fœmin. سريفة & adjectiv. سري celsus, & دلرى سريفة domus celsa, principalis, ut docet Celeb. SCHULTENS in not. ad Excerpt. ex Ispabens. p. 16. & ad Confess. V. Harir. p. 107. Atque hac ratione Deus nomen, quod antea à principatu gesserat, cum illo commutasset, quod proliferam & numerosam posteritatis matrem denotat, quia hac in re inprimis præcipua Abrahami Saræque felicitas sita erat, hincque omnium à Deo datarum maximarum promissionum, quia & votorum Abrahami & Saræ, implementum dependebat.

DISSERTATIO III.

DE

LAPIDE à JACOBO IN LOCUM
CULTUS PUBLICI UNCTO.

AD GEN. XXVIII. 18. seqq.

I.

Memorable admodum est, quòd cum Jacobo in itinere Mesopotamiam versus coeleste illud visum per insomnium ostensum esset, experrectus Vir Sanctus statim animo profundâ Numinis reverentiâ tacto, in perpetuam rei memoriam lapidem, in quem caput reclinaverat, erectum unxit, addens simul, illum futurum בית אלהים DOMUM DEI, quemadmodum & ipsum locum idcirco appellavit בית אל Bethel, cum antea

nomen urbis diceretur לוֹן *Luz*. Gen. XXVIII. 18, 19, 22. Quâ in re cum varia occurrant, nondum satis, ut videtur, expedita, illis propius illustrandis paulisper immorari lubet.

I I.

Et primò quidem DRUSIUS verborum illorum, ERIT DOMUS DEI, sensum nimis coarctat, dum illa explicat, i. e. *locus orationis meæ*, plus enim phrasis hæc non solum in recessu habet, sed & JACOBUS ad voti hujus solutionem plus præstitit, ut in sequentibus videbitur. Ab alterâ autem parte eundem nimis extendit PSEUDO-JONATHAN, dum illa explicat ואבנא הרה דשויתי קמא תהי ויהון דריא פלחין עלה לשמא דיי מסדרא בבי מוקרשא דיי ויהון דריא פלחין עלה לשמא דיי & *lapis hic, quem posui columnam, erit dispositus in domo Sanctuarii Jēbovæ, & ætates colent super illo nomen Jēbovæ*. Licet enim Judæi vulgò existiment, lapidem hunc eundem fuisse, cui dein arca in S. S. templi I. imposita fuit, quique, illâ sub templo II. deficiente, solus ibidem loci remansit, quorsum verba JONATHANIS in KETORETH HASSAMMIM applicantur, videatur hac de re unus instar omnium *Celeb. THEOD. HASÆUS*, Collega noster, dum fata sinerent, conjunctissimus, in *Dissertat. de Lapide fundamenti*, cap. I. §. 14. & cap. II. traditio hæc tamen non solum hæcenus admodum incerta est, sed & si vel maximè vera esset, vix tamen tale quid ex hac phrasi erui posset; multoque adhuc minùs probabile est, JACOBUM tale quid prævidisse, aut his verbis prædicere voluisse.

I I I.

Quemadmodum autem בית f. *domum* in linguis orientalibus quemcunque locum denotare, omnibus, qui illas vel à limine salutarunt, notum est, DOMUS autem DEI omnis locus appellari solet, ubi DEUS sese, inprimis sæpius & familiaris manifestat, aut ubi is convenitur atque colitur, quare tabernaculum & maximè templum hoc titulo נֶאֱרָא עֲלֵינוּ גְּדוּלָּתוֹ gaudere solet, ita sine dubio JACOBUS innuere voluit, se ubi incolumis reversus esset, hunc locum propius eâ ratione habiturum aut ad id consecratu-

rum esse, ut quemadmodum DEUS semet illic extraordinario modo manifestaverat, eundem ibidem solemniter conveniret, si-ve in precibus, aut ut os ejus in dubiis consuleret, vel officia cultûs divini ipsi præstaret. Ita verba rectè accepit ONKELOS, illa reddens: ואבנא הרה דשויתי קמא תהי דאיה פלח עלה & *lapis hic, quem posui, cippus erit, ad quem peragam cultum coram Domino*, quod & calculo suo firmat RASCHI. Imò cum JACOBUS ipse non addat, eum sibi in domum Dei futurum, sed sine ullâ limitatione generatim dicat יהיה בית אלהים eris domus Dei, quin & locutio illa Domus Dei videatur majoris emphaseos esse, quàm ut ad unum hominem restringi queat, crederem illum potius dicere voluisse, quòd eundem suis, quin & aliis, in locum cultûs publici consecraturus esset, ubi solemnes eum in finem conventus, saltem quoties in hac regione degerent, agerentur.

I V.

Nimis autem hîc ineptiunt, qui vel locum hunc eundem fuisse volunt, cum urbe HIEROSOLYMA, unde & LUZ & BETHËL inter nomina illius Metropoleos Canaanis numerantur notissimo versiculo

*Solyma, Luz, Bethel, Hierosolyma, Jēbus, Elia,
Urbs Sacra, Jerusalem, dicitur atque Salem.*

vel propius per eum montem Moriah intelligunt, quâ de re vide quæ ex Judæis adfert *Excellentiss. BREITHAUPTIUS* in not. ad R. S. J. *Commentar. in Genes. XXVIII. 17*. Verùm hæc ita comparata sunt, ut refutationem non mereantur, cum scriptura semper Hierosolymam à Bethel sollicitè distinguat, nimisque longè, tam urbs illa, quam mons Moriah à Bethel abfuerit, quàm ut pro iisdem haberi ullâ ratione queant, conf. quæ hanc in rem jam monuit MUNSTERUS ad ejusdem capitis com. 18.

V.

Quòd autem, eo quo dixi §. III. sensu JACOBUS verba accipienda sint, non obscure evincit nuncupati per eundem voti, DEO ipso

ipso monente, facta solutio. Cum enim DEUS triginta annis post, eum ad patrios lares reducere vellet, dicebat non solum: *Ego sum Deus Bethelis, ubi unxisti cippum, ubi nuncupasti mihi votum, nunc surge, egredere ex terrâ hac & revertere ad terram generationis tuæ*, Genes. XXXI. 13. sed & dein iterum subjungebat, *surge ascende Bethelem & confide illic, & fac illic altare Deo, qui apparuit tibi, cum fugeres à facie Esavi fratris tui*. Gen. XXXV. 1. Tum verò Jacobus hoc oraculo admonitus, dicebat *domui suæ & omnibus qui cum ipso: remove Deos peregrinos, qui sunt in medio vestrum, & mundamini & mutate vestes vestras. Et surgamus atque adscendamus Bethelem, faciámque illic altare Domino, qui respondit mihi in die angustiae meæ, & mecum fuit in viâ, quam ivi*. ibidem com. 2. & 3. quod & dein executioni dedit com. 6. 7. Vides B. L. eum solvisse votum, atque adeò lapidem hunc, seu locum, ubi is erutus, fecisse *Domum Dei*, dnm illic ad cultum publicum altare struxit, eumque in finem ad hanc solemnitatem, tam domum suam, quàm famulitium, seu omnes, qui cum ipso erant, ritè præparavit. Quin & postquam DEUM ibidem singulari iterum ratione præsentem propitiúmque expertus esset, videtur denuò propiorem consecrationem, repetitâ cerimoniâ unctionis atque impositionis antea jam dati nominis BETHELIS, confirmasse comm. 14, 15. Imò non de nihilo esse videtur, quòd licèt JACOBUS ante voti illius solutionem etiam alibi altare erexerit, v. Gen. XXXIII. 20. post illam tamen id nunquam iterum fecisse legatur, sive ubi alibi habitaret, structis ibi jam antea ab Abrahamo aris usus sit, sive fortè in solemnioribus sacris, aut ubi BETHELI vicinior esset, eodem reversus fuerit.

V I.

Saltem etiam post hæc tempora dudum non exiguum loci hujus religionem fuisse, haud paucis, nec obscuris indiciis constat. Jud. XX. 18. dicuntur Israëlita, cum vindictam vellent sumere à Benjaminitis, *adscendisse Bethelem, ut Deum consulerent*. Dein postquam cæsi essent, *ibidem flevisse coram Domino & jejunasse*, quin & *secundâ vice eum consuluisse* com. 26. additâ hac ratione *וַשֵׁם אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים בֵּימֵינוּ הָהֵם*: & illic erat arca fœderis Dei

in diebus illis. Mox cap. XXI. 2. & 4. iterum dicitur *populus venisse Bethelem, ibi confedisse usque ad vesperam coram Domino, & flevisse fletu magno, tum verò crastino die primo mane illic erexisse altare, & holocausta atque sacrificia ἐχχαριστὰ obtulisse*. Non ignoro quidem, Rabbinos vulgò in his locis vocem *Bethel* non propriè, de loco hujus nominis, sed appellativè fumere, pro domo Dei, atque ita de TABERNACULO in urbe SILO interpretari, v. R. L. B. G. & R. D. K. ad hæc loca, quod & LUTHERUS & BELGÆ sequuntur. Verùm mihi potius omni dubio carere videtur, locum *Bethel* illic intelligi debere,

1. Quia nunquam vox *Bethel* in universo sacro codice appellativè usurpatur, & licèt sæpius in sacris domibus Dei mentio fiat, nunquam tamen illa בית-אל *Bethel*, sed semper בית-אלהים aut בית יהוה vel בית ה' dicitur.

2. Idque in ipsis illis locis inprimis, ubi id maximè usu venire potuisset, ut in ipsâ illâ historiâ, quæ nomini *Bethel* originem dedit. Cum enim evigilans Jacobus exclamasset: *quàm tremendus est locus hic!* non subjungit אין זה כי אם בית-אל non est hic nisi BETHEL, sed כי אם בית אלהים nisi BETH ELOHIM. & com. 22. *Et hic lapis, quem erexi columnam, erit בית אלהים Beth Elobim, non בית-אל Bethel*.

3. Accedit, quòd ipso illo, quod adduximus, capite Jud. XXI. 19. extra omnem dubitationis aleam propriè fumitur, quando dicitur, *Ecce festum Jebova est annuatim in Sichlunte, quod ad septentrionem BETHELIS est versus ortum solis, ad semitam adscendentem ex BETHEL Sichemum*. Ubi licèt Eruditi BELGÆ vocem quoque appellativè fumant, verbâque reddant: *daar is een feest des Heeren te Silo van jaar tot jaar, dat (gehouden wort) tegen het Noorden van 't Huys GODES tegen der sonnen opgang, aan den boogen weg, die opgaat van 't Huys GODS na Sichem*, versio tamen hæc adeò coacta est, ut non facilè quis, ad omnes circumstantias ritè attendens, illi subscribere queat. Quis enim, ut alia ejus incommoda taceam, unquam de festo ad SEPTENTRIONEM domus DEI acto, aliquid inaudivit? aut quis unquam viam, ab urbe, ubi DOMUS DEI est, usque ad alteram urbem descripu-

rus, dixit, eam à DOMO DEI ad alteram illam urbem ducere? Nec sententia PATRICII & POLI versioni huic opitulatur, quòd illis verbis non situs urbis SCHILO, sed illius loci, ubi virgines in festo saltare solitæ, describatur, quia hujus hypotheseos nec vola nec vestigium in his verbis occurrit. Quid mirum igitur, quòd LUTHERUS & alii, qui in reliquis locis vocem etiam appellativè sumunt, in hoc commate tamen illam propriè accipiunt.

4. Accedit, quòd quemadmodum illic, ut modo visum, nomina BETHEL & SICHEM ut *terminus à quo & ad quem* conjungitur, ita cap. XX. 31. BETHEL & GIBEA ut loca, ad quæ via, ubi in duas una finditur, ducit, combinantur. Hinc igitur res ipsa flagitat, ut utrumque pro nomine proprio, non appellativo, sumatur. Inprimis cum non facilè quis exemplum sit producturus, ubi in similibus locutionibus *tabernaculum, templum, aut domus Dei* cum nomine proprio loci jungatur, sed potius semper locus ubi *tabernaculum, templum vel domus Dei* erat alteri loco respondere soleat.

5. Denique cap. XXI. 4. vidimus, Israëlitas in כִּי-אֵל altare struxisse, inque illo holocausta & sacrificia eucharistica immolasse, quòd si autem res *Schilunte, in domo Dei* seu *tabernaculo* gesta, quomodo illic quæso spreto altari Mosäico, quod illic erat, aliud in hunc usum à populo structum fuisset? Nec cum modo laudatis eruditissimis Anglis respondere juvat, ob multitudinem sacrificiorum præter ordinarium altare adhuc aliud paratum esse, nam & hujus rei nullum indicium occurrit, & saltem vel verbulo ejus, aut ordinarii saltem altaris, ut 1 Reg. VIII. 64. mentio injecta esset. Unde longè probabilius est, quòd uti antea, ob angustiam, ut videtur, temporis, forsàn vel in terra, vel super lapide aliquo, aut rudibus antiquioris altaris collapsi, quædam sacrificia obtulerint Jud. XX. 26. ita nunc, postquam illic pernoctassent, primo mane ad majorem sollemnitatem novum altare erexerint.

6. Neque illud de nihilo est, quòd antiquissimi INTERPRETES, ALEXANDRINI æquè ac CHALDÆUS, quorum in talibus certè ceteris paribus non exigua est auctoritas, vocem semper non appel-

appellativè, sed propriè ut *nomen loci* accipiant.

Omnibus igitur his in unam summam collectis, nulli dubitamus, propriè dictum locum *Bethel* in his locis intelligi debere, ubi non solum populus ad DEUM, qui se illic quondam Patriarchæ Jacobo singulari ratione manifestaverat, consulendum convenerit, sed quorsum quoque arca ex urbe *Schilante* translata sit, ut jam rectè agnovit *Celeb. RELANDUS Antiqq. Hebr. P. I. cap. III. §. VI.* sive id hunc in finem solum factum, sive accedentibus etiam aliis causis ibidem ad paulò longius tempus substiterit. Saltem arcam eo tempore illic fuisse, dubitari nequit, quia disertè dicitur, & *illic erat arca fœderis Dei illis diebus. XX. 27.* quæ verba si de urbe *Schilo* intelligi deberent, supervacanea forent, quia jam antea monitum erat, *ÆDEM DEI in illâ urbe fuisse. XVIII. 31.*

Objiciunt quidem R. Levi B. G. & R. D. K. quòd nullibi memoretur disertè, arcam eò esse translata: verum neque id opus erat, cum ex omnibus enumeratis locis id satis pateret, & inprimis modo adducto com. 27. cap. XX. disertis verbis illic fuisse dicatur. Minoris adhuc momenti est, quod addit R. L. B. G. non posse urbem *Bethel* intelligi, quoniam hæc fuerit in limite tribus *Benjamin*, licet enim esset in confiniis tribus *Benjamin*, non tamen ad illam, sed ad tribum *Ephraim* pertinuit, v. Jos. XVIII. 13. coll. XVI. 2. & 2 Chron. XIII. 19.

V I I.

Serioribus adhuc temporibus ejusdem rei satis clara indiciaprehendimus. Cum enim SAMUEL SAULI prædiceret, quæ illi à se discedenti eventura essent, inter alia ait: 1 Sam. X. 3. & *invenient te illic tres Viri adscendentes ad Deum BETHELEM, unus ferens tres hædos, unus ferens tres placentas panis, & unus ferens lagenam vini, ubi postquam POLUS verba rectissimè explicuisset de propriè dictâ urbe BETHEL in regione tribus Ephraim, ubi excelsum fuerit, celebre ob visum Jacobo illic exhibitum Gen. XXVIII. 19. addens, verosimile esse, quòd Israëlita in perturbato illo rerum suarum statu ibi sacrificia obtulerint, subjungit quidem, vel secundum significationem vocis Bethel verti posse, ad domum Dei,*

E

id

id est, ad Kirjath-Jearim, ubi tum DEUS cum arca praesens erat: verum sine omni ratione, cum praeter illa, quae com. praecedenti de voce Bethel monuimus, ipsa phrasis & constructio verborum אל האלהים ביהאל hanc versionem non admittant, ut omnes, quibus hebraicae linguae genius paulò propius cognitus est, concedent, rectè autem verba reddantur *adscendere ad Deum, Betbelem*. Cum igitur adscenderent illuc ad Deum cum hoedis, pane & vino, sine dubio illorum intentio fuit, ut illic rem divinam peragerent, & sacrificia festa atque libamina offerrent. Unde Chaldaeus, satis benè verba reddit דסלקין למסגד קדם אל האלהים ביהאל *adscendentes ad semet incurvandum (aut adorandum) coram Jehova in Bethel, & prolixius R. D. K. adscendentes ad Deum Bethelem*. הוא לו שקראו יעקב ב'תאל ושם היה המזבח שכנדה יעקב ובשעת ה'תר הכמות היו מקריבים שם ואותו הברית היה קדוש והיו באים שם ישר' באותו הזמן להתפלל בזכות יעקב וכו' אמר על זה יעקב יהיה בית האלהים ואף על פי שהדרש יש לו דרך אחרת בזה זה שכתבו הוא הנראה לפי פשטי הפסוק כי בית אל היה מקום קדוש לעולם ומקום מזבח והיו באים להתפלל שם והיה מקום נבואה כמו שאמר וזה שער השמים פי' שער לידע ממנו מה שגורין בתחתונים מן השמים ואמר הושע בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו *Hæc est Lux, quam Jacobus appellavit Bethel, atque ibi fuit altare, quod Jacobus struxit, & tempore, quo excelsa erant licita, (de quo tempore ex mente Judæorum fusiùs disserit Celeb. Relandus Antiqq. Hebr. P. I. Cap. I. §. IX.) illic obtulerunt, hæcque domus fuit sancta, venerantque eò Israëlita illo tempore ad precandum propter meritum Jacobi, atque sic hac de re dicit Jacobus (Gen. XXVIII. 22.) ERIT DOMUS DEI: & licèt alià viâ sublimiori moniens videtur secundum simplicitatem locorum scripturæ, quia Bethel fuit semper locus sanctus, & locus altaris, eoque venerunt, ut illic adorarent, idem fuit locus prophetiæ, quemadmodum etiam dixit (Gen. XXVIII. 17.) ET HÆC EST PORTA COELI. Porta enim dicitur, quoniam illinc cognoscitur, quod decretum est de rebus* sub

sub cælo. Et Hoseas quoque dicit: (Hos. XII. 5.) BETHELIS INVENIT ILLUM, ATQUE IBI LOCUTUS EST NOBISCUM.

VIII.

Quod modo de loco prophetiæ dixit KIMCHIUS (licèt inquire nolum, an rectè eò applicet JACOBI verba,) omni tamen fundamento non caret. Certè degisse illic Prophetas, non solum ex 1 Reg. XIII. 11. constat, sed & ibidem Scholam Prophetarum fuisse ex 2 Reg. II. 3. patet, cum enim Elisa Eliam sequens, Bethel venisset, obviam illi procedebant filii Prophetarum, dicentes, nostine, quod hodie Jehova abs te auferet Dominum tuum. Quod si ABARBANELEM audiamus, etiam ELIAS antequam assumeretur in cælum ideò GILGALEM, BETHELEM & HIERICHUNTEM se contulit, quia hæc loca sancta habebantur, quod se in uno eorum assumendum crederet, aut ELISAM illic relinquere cuperet, & inter hæc quidem BETHELEM imprimis, quia Deus se illic Jacobo revelaverit, fueritque ab antiquo locus Prophetiæ & influxui divino destinatus. v. quæ ex illo fusiùs attulit Cel. MEYERUS in not. ad Seder Olam Rabba p. 875. seqq.

IX.

Superiùs disputatis non immeritò jungo, quod JEROBOAM, cum Israëlitas ad vitulorum cultum pertrahere quæreret, eorum unum in Dan, alterum in BETHEL collocavit. 1 Reg. XII. 29, 32, 33. & XIII. 1. seqq. Licèt enim minimè negem, loca ad extremos fines regionis decem tribuum, boream atque austrum versus, huic rei destinata esse, ut eò faciliùs universo populo ad eorum unum aditus pateret, nullus tamen dubito, quin ad austrum, ubi aliàs Hierosolymam proficiscendum erat, Bethel aliis urbibus in eodem tractu sitis prælata fuerit, quia hæc jam prisca loci religione, rerum illic gestarum memoriâ, consecratione à Jacobo communi tribuum Parente factâ, & cultu ibidem toties, idque etiam post erectum in Canaan Sanctuarium, non à privatis tantum, sed & universo populo, observato, maximè incluta, & in summâ apud Judæos veneratione erat, quò tanto faciliùs Israëlita inducerentur, ut illic ad solemnia sacra peragenda

genda subsisterent. Quin & quoties cogito, quòd JOSIAS non solum ALTARE BETHELITICUM, combustis in illo ossibus idololatrarum, & excelsum cum luco destruxerit atque combusserit, sed & exusto HIEROSOLYMIS in valle *kidron* apparatu cultus *Baelis* &c. pulverem curaverit BETHELEM deferri, nullam opportuniorem ejus rei rationem invenio, quàm ut, profanato inquinatòque omnibus modis loco hoc, omnem pristinae sanctitatis venerationem aboleret.

X.

Neque tamen illa ita deleri potuisse videtur, ut non aliquando in animos iterum irreperet. Saltem cum jussu Regis Assyriorum aliquis Sacerdotum Samarià abductorum in terram reverteretur, qui colonias eò deductas, & in urbibus Samariæ habitantes, cultum Dei regionis illius doceret, non is tam in finem Samariæ, sed BETHELIS confedit, 2 Reg. XVII. 28. Atque ita ex his omnibus abundè patere existimo, quo pacto consecratio à Jacobo facta per plurima secula vim suam retinuerit, licèt uti nihil tam sacrum unquam fuit, quo non superstitione abuteretur, ita etiam posterorum culpâ res aliquando in idololatriam & abusum degeneraverit.

Atque hæc sunt, quæ circa hunc locum monenda habebamus, unde de *unctione lapidis bujus*, nec non *batiliis* apud Veteres tantopere celebratis, quæque huic historiæ originem debere creduntur, quoniam hæc & ab instituto nostro aliena, & ab aliis peculiaribus Dissertationibus pertractata sunt, hîc nihil addidimus.

D I S.

DISSERTATIO IV.

DE

PORTIONE UNÀ JOSEPHO PRÆFRATRIBUS à PATRE DATÀ.

AD GEN. XLVIII. 22.

I.

Obscuriora, nec per omnia fatis hactenus excussa sunt verba, quibus morti jam propinquus JACOBUS propensum animum erga JOSEPHUM, filium optimè de se meritum, declarat, dicens, Gen. XLVIII. 22. ואני נתתי לך שכם אחר על אחיך Ego verò tibi dedi portionem unam præ fratribus tuis, quam cepi è manu Amoræorum gladio meo & arcu meo.

II.

Prima hîc difficultas oritur circa significationem vocis שכם quam nonnulli quidem ut nomen proprium urbis *Sichem* considerant, quò & VERSIO ALEXANDRINA tendere videtur; verùm ut alia hujus sententiæ incommoda taceam, rectè illi obstare monuit POLUS vocem אחד unam. Hinc INTERPRETES plerique omnes vocem de *portionem* seu *parte* accipiunt. Sic ONKELOS reddit חלק חר SYRUS חלק ARABS قسلا ABEN ESRA וחנכון בעיני שפי שכם אחר חלק אחד mibi autem conveniens videtur, quòd voces שכם אחד denotant PARTEM UNAM. RASCHI ושכם לשון חלק הוא vox שכם autem significat PARTEM. Idem addit, plura hujus significationis exempla in sacris occurrere, eòque refert loca Psalm. LX. 8. XXI. 13. Hof. VI. 9. & Zeph. III. 9. quem ultimum quoque adduxit ABEN ESRA.

E 3

Verùm

Verum vix tamen, si loca hæc ritè excutiantur, videntur huc facere, cum nonnullis significatio propria *Sichem*, aliis appellativa *bumeri* longè magis conveniat, nisi fortè illi Psalm. XXI. 13. quodammodo applicari queat.

III.

Quicquid autem hac de re sit, ad præsentem certè locum illa optimè quadrat, tantòque Interpretum consensu non parum confirmatur. Id solum mirum est, tam hos Interpretes, quàm ple-rosque Lexicographos, vel nullam, vel longissimè petitam, frigidissimamque significationis hujus rationem adferre. Cui enim non summo jure talis vel ipso statim sono videbitur? quam *Summus* ceteroquin COCCEJUS his verbis complectitur: *Partem spoli-orum aut rerum divisarum promptissimum est humero impositam auferre domum.* aut POLUS hisce: *Vox hebræa SHECHEM — — pro- priè denotat HUMERUM, ut Gen. IX. 23. hic autem sumitur pro PARTE TERRÆ, TAM BONÀ, TAMQUE SELECTÀ, AC HUMERUS INTER PARTES CORPORIS EST, v. I Sam. IX. 24.* Verum quis non hæc coacta & violenta esse, ultrò intelligit. Certè non ita philosophabantur Orientis populi in vocum usu & significatio- ne, talèsque longè quæsità & paraphrasticæ explicationes sem- per suspectæ esse debent. Longè autem saniora & certiora hîc, ut aliàs sæpius, suppeditat lingua arabica, in quâ verbum *شك* inter alia denotat *remuneratus fuit, donum pro dono, præmium vel mercedem largiens.* Atque hinc *شك* significat *Donum pro dono*, ut jam monuit HOTTINGER. in *Smegm.* p. 199. & KRO- MAYER. de usu *L. Arab.* p. 185. Quâ observatione non solum, quæ vulgò hic voci *שכ* tribuitur, significatio, *partis seu por- tionis* egregiè confirmatur, sed & longè prægnantior evadit. Ne- que enim tantum mens JACOBI erit, *dedi tibi portionem unam præ- fratribus*, sed eam inprimis vocabulo *שכ* insignivit, quia hanc dedit in præmium seu mercedem, & quasi donum pro dono, sive in remunerationem omnis illius amoris atque benevolentiae, quam JOSE- PHUS JACOBO, imò & omnibus ejus liberis universæque familiæ, tot annis in Ægypto exhibuerat. Interim tamen non intercedo, quò

quò minùs Jacobus tali potissimum vocabulo in sacris hoc sensu infrequentiori, quàm alio usus, simul alludere voluerit ad ipsum nomen regionis *Sichem*, cum ager verè in hac regione situs fue- rit, idèmq; nomen gesserit.

IV.

Altera eaque præcipua difficultas oritur ex verbis sequentibus *אשר לקחתי בחרבי ובקשתי quam cepi gladio meo & arcu meo.* Cum enim Sacer codex hac de re planè aliàs fileat, quin imò contrà disertè asserat, JACOBUM agrum illum Sichemiticum pretio centum קששה *Kejchita* emisse à filiis Chamor Patris Sichem, Gen. XXXIII. 19. non immeritò quaeritur, quid hac locutione innuere voluerit. Judæorum nonnulli verba emblematicè su- munt, ut gladius arcusque *preces* significant, quæ præcipua arma militiæ piorum esse solent 2 Cor. X. 4. Ita in JALKUT SCHI- MONI f. 49. c. 1. ad hæc verba, dicitur: *וכי בחרבו ובקשתו לקח והא כבר נאמר כי לא בקשתי אבשה וחרבי לא תושיעני אלא חרבי וז תפלה. וקשתי זו בקשה. אמר יעקוב מה אני מניח את בני ליפול ביד אומו' העולם אני נלחם Num כנגד' הוא דא"ל ליוסף אשר לקחתי מיד האמורי וגו' autem (illam) gladio suo & arcu suo cepit? Ecce jam dictum est (Psalm. XLIV. 7.) NON ENIM ARCUI MEO CONFIDO, NEQUE GLADIUS MEUS ME SERVABIT. Sed vox GLADIUS MEUS hic denotat preces, & ARCUS MEUS orationem. Dixit Jacobus, quid ego relin- quo filio meo? quod cadet in manum gentium: ego dimicabo pro ipso. Hoc est quod dixit Josepho; QUAM CEPÌ È MANU AMORÆORUM &c. Breviter quoque R. S. J. postquam alias attulisset explica- tiones subjungit *הפלתו הכנתו והפלתו בחרבי ובקשתי Gladio meo & arcu meo, hæc est sapientia ejus & preces ejus.* Verum pa- rum hæc sententia probabilitatis habet. Licet enim sub œcono- miâ Novi Foederis, cujus tota ratio spiritualis est, spiritualibus propriè tantum pro cœlesti hæreditate armis pugnandum, jus tamen ad externam illam Canaanis hæreditatem etiam propriis & externis armis sapissimè, Deo ipso auctore, asserendum at- que*

que vindicandum erat. Dein nulla excogitari potest ratio, cur Patriarcha morti vicinus, non in prophetica rerum futurarum delineatione, ut capite sequente, sed simplici assignatione & traditione juris in certam regionem, tam insolita metaphorâ uti voluerit, quum æquè facile plana & simplici oratione loqui potuisset. Ne jam dicam, non clariora impetratæ per preces & orationem possessionis agri hujus, quam vi & propriè dicto gladio atque arcu captæ vestigia ullibi in sacris exstare, neque adeò ullam vel probabilem rationem dari posse, cur à proprio sensu ad improprium sit delabendum.

V.

Minori adhuc specie se commendat altera sententia, quæ tamen inter Patres arrisit HIERONYMO, nec displicuit dein aliis magnis Interpretibus, inprimis S. Rev. Episcopo PATRICIO & POLO, quod nempe JACOBUS per *gladium suum & arcum suum* intelligat ARGENTUM SUUM. Cum enim, præter hæreditatem aut donationem, duo præcipuè sint acquirendi modi, quorum alter *vi*, alter *solutione pretii* constat, seu *armis* fit, aut *argento*, ab omni quidem specie veri abhorrere mihi videtur, ut Vir sapiens alterum indicare volens alterum nominet, neque credo quenquam ita unquam locutum aut facile locuturum esse, quemadmodum nec quæ à Viris illis eruditissimis ad palliandam hanc interpretationem allata sunt, quicquam probant, aut ut verum fatear, ad rem propriè faciunt. Neque in quascunque etiam partes cogitationes vertam, vel probabilem hîc quoque rationem dispicere valeo, cur in simplici & planâ oratione inter familiares JACOBUS voluerit non solum res adeò diversas inter se permutare, sed & loco justissimi emtionis tituli, alterum violentæ occupationis, qui, licet & justus esse queat, & hîc loci verè sit, ut mox videbimus, tamen sæpe quoque aliter se habet, & invidiosus est, substituere. Ut taceam, me adhuc valdè dubitare, an verbum *מקנה* cum *ב* constructum, unquam de *emtionem*, seu *acquisitione*, quæ *solutio pretii* fit, adhibeatur.

VI.

V I.

Nullus itaque dubito, quin, secundum proprium verborum sensum, JACOBUS innuere voluerit, se quod hîc JOSEPHO dono dabat, *vi*, & *propriè dicto gladio atque arcu*, *interveniente scilicet justo & legitimo bello sibi vindicasse*. Neque tamen idcirco cum illis facio, qui ad urbem Sichem ejusque ditionem, internecione deletis per SIMEONEM & LEVI incolis ejus, à JACOBO occupatam respici volunt. Nam ut rectè monuit S. R. PATRICIUS, illam ipso inscio, non AMORÆIS, sed HEVITIS eripuerunt. Neque probabile est, ut optimè addit POLUS, *Jacobum sibi factum adscripturum esse, quod se summopere detestari testatus est* Gen. XXXIV. 30. & XLIX. 5. 6. aut *suum gladium suumque arcum appellaturum* fuisse, quæ alibi *arma violentiæ* vocavit Gen. XLIX. 5.

V I I.

Verissimum igitur non solum esse existimo, quod uterque VIR S. VENERANDUS quoque agnoscit, JACOBUM ante oculos habere agrum illum in regione SICHEM, quem ab HEMORE emit Gen. XXXIII. 19. sed & verbis illis innui, quod uterque etiam (licet simul cum aliis à nobis refutatis sententiis) adducit; scilicet, quod *Amoritæ, cum Jacobus, in aliam Canaanis regionem secessisset, hunc agrum occupaverint, cumque eundem ipsi reddere abnuerent, illum coegerint, ut eos vi expelleret, sibi & suis dominium emtionis jure acquisitum, bello vindicaret*. Obstat quidem, quod Scriptura nullam sive occupationis per AMORÆOS, sive recuperationis per JACOBUM factæ mentionem injiciat, verum responderunt quoque jam rectissimè, præeunte incomparabili BOCHARTO, Scripturam multas res ut gestas recensere, neque tamen circumstantias temporis locive memorare. Interim non parum tamen roboris res hæc acciperet, si ex aliis monumentis historicis illa confirmari posset. Quod ut unicum in hoc argumento optandum considerans Doctissimus CALMETUS, tandemque in eo acquiescens, quod nihil saltem illi repugnet, ait: *Il n'y auroit rien à souhaiter à cette explication, s'il se trouvoit quelque dans l'Histoire, qui la confirmât. Mais au moins il n'y rien, qui le*

combatte. Talia autem, quod sciam, haftenus à nemine producta sunt, neque tamen idcirco de illis est desperandum. En locum insignem, quem ex JALKUT SCHIMEONI in Leg. f. 40. e. 4. & f. 41. c. 1. observavimus! quique licet prolixior, tantò tamen magis integer adscribi meretur, quò magis memorabiles circumstantias compectitur. Ita autem se habet ונפל פחדו של הקב"ה עליהם לכך לא רדפו אחרי בני יעקב. רבותינו אמרו אף על פי שלא רדפו אחריהם בפעם ההוא אבל לאחר ז' שנים רדפו ונתכנסו כל מלכי האמורי על בני יעקב יבקשו להורגם בבקעת שכם. לפי שלאחר מיכן חזר יעקב ובניו לשכם ועמדו שם וישבו שם אמרו לא די להם שהרגו כל אנשי שכם אלא שורשים את ארצם. נתקבצו כולם ובאו עליהם להורגם. כיון שראה יהודה כך קפץ לתוך מערכת הרגלי הנלחמים עמהם והרג בתחלה לישוב מלך תפוח שהיה מכוסה מראשו ועד רגליו בברזל ובנחשת והיה רוכב על סוס והיה מור' חניתו בשני ידיו מעל הסוס לפניו ולאחוריו ולא יחשיא בכל מקום שהיה משיל כי היה גבו' בכוחו לירות בשתי ידיו. כיון שראהו יהודה לא נתירא ממנו ולא מגבורתו. קפץ ורץ לקראתו נטל אבן מן הארץ משקלה ט' סלעים והשליכה עליו. והוא היה רחוק ממנו שני חלקי ריס שהן קע"ז אמות ושליש. והוא חיה בא לקראת יהודה מקושט בכלי ברזל ומורה חניתות. והכהו יהודה באותה האבן על כגינו והפילו מן הסוס: כיון שרצה לקום רץ יהודה ובקש להורגו קודם שיקום מן הארץ. והוא מהר ועמד על רגליו לקראת יהודה וערך מלחמה כנגדו מגינו מול מגינו ושלף בידו ובקש לחתוך ראש יהודה. ויהודה הרים מגינו לנגד הכידון וקבל הכאת הכידון ופסק המגן לשנים. מה עשה יהודה גזל והכהו בכידונו וקטע שתי רגליו למעלה מן הפרסולים ואז נפל לארץ וכידונו נפל מירו וקפץ וקטע ראשו. ועד שהיה חולץ שר'ונו באו עליו תשעה חביריו. הראשון שהגיעו נטל יהודה אב

אבן והכהו את ראשו ומגינו נפל מירו ולחו יהודה ועמד לקראת השמונה. ולוי אחיו הגיע ובא ועמד אצלו וירה בחץ והרג לאילון מלך עש. ויהודה הרג כל השמונה. ויעקב אביו קרב והרג לזירורי מלך שילה וכולם לא קמו לקראת בני יעקב ועוד לא היה להם לב לעכו' אלא לנוס. ובני יעקב רדפו אחריה' והרגו כהם יהודה ביום ה' ואף אלה קודם שיבא השמש. ושאר בני יעקב יצאו מתל שכם מן המקום שהיו עומדין בצידו ורדפו אחריהם בהר עד שיצאו לחצר העיר. ולפני חצר העיר היה להם מלחמ' כבדה מן אותה המלחמה שנלחמו עמם בבקעת שכם. וירה יעקב והרג לפרעתון מלך חצר: ופסוסי מלך סרתח. ללבן מלך ארם. לשביר מלך מהנהי. ויהודה היה ראשון ועלה לחומה של חצר וארבע גבורים ערכו מלחמה עם יהודה קודם שהגיע נפתלי אצלו שהיה עולה אחרי ושרם שעלה הרג לאותם ד' גבורים ונפתלי קפץ ועלה אחריו. עמד יהודה לימין החומה ונפתלי לשמאל החומה והתחילו להרוג בהם. ושאר בני יעקב דלגו ועלו אחריהם ושברו אותם ביום ההוא וכבשו לחצר והרגו כל הגבורים ולא הניחו איש שלא הרגוהו ושבו כל השבי. ביום השני הלכו לסרטן וגם בה היה עמם מלחמה כבדה עיר גבוהה ותלה גבוהה וכתשה לכל מי שקרב אצלה ולא היה מקום לקרב אצל החומה משום שחזק היה השור וגבוה מאד ולא היה מקו' ללוכדה ביום ההוא כבשו אותה ועלו לחומה וקדם יהודה ועלה ראשון מן המורה וגד עלה מן המערב. עלו שמעון ולוי מן הצפון. עלו ראובן ורן מן הדרום. קרבו נפתלי ויששכר והדליקו צירי השערים. ועל החומה היה עמם מלחמה כבדה עד שעלו סיעת חבריהם שם. עמדו לנגדם על המגדל קודם שכבש יהודה את המגדל. ואחר כך עלה יהודה לראש המגדל והרג מאתי' איש על גג המגדל שרם שירד ממנו. כל בני העיר לכדו והרגו כל הגוים ולא החיו מהם איש מפני שהאנשים הזקים וקשים

וקשים היו למלחמה והוציאו כל השבי משם וחזרו לאחריהם והלכו לתפוח. מפנו שיצאו אנשי תפוח להציל מידם השבי שלקחו מחצר העיר והלכו משם לארבע והרגו לאותו אנשים שיצאו להציל השבי. ביום השלישי הלכו לתפוח בעת הכוקי וכאשר היו מקבצים השבי נכני שילה באו אצלם לעשות מלחמה או חלצו עצמם ויצאו אחריהם והרגו כלם קודם חצות יום ונכנסו אחר הנש' לתוך שילה ולא נתנו להם יד לעמוד. בו ביום לכדו העיר והוציאו כל השבי לסעת חבריהם שהניחו בתפוח באו אצלם ועמם שלל תפוח. ביום הרביעי היו עוברים נגד מחנה שביר יצאו אף הם להציל את השבי וירדו מהם הוך הבקע' וקפצו ועלו אחריהם והרגו קודם שעלו המעלה. בו ביום יצאו אנשים ממחנה שביר לנגדם עליהם היו משליכים אבנים. בו ביום לכדום והרגו כל הגבורים והצילו לכל השבי ודבקוהו לאותו שהיה עמם. ביום החמישי הלכו לגוע"ש משום ששמעו שנאספו שם עם רב מן אמורי' והיו אומרי' שהיו באים עליהם ועיר חזקה היתה גוע"ש אחת מן ערי מלכו האמורי הלכו לשם ועשו מלחמה עם העיר עד חצות היום ולא יכלו ללכדה מפני ששלש חומות היו לה חומה לפנים מחומה. והתחילו מצערין להן והיו מחרפין להן. באותה שעה עלתה חמתו של יהודה ורוח קנאת גבור נכנס' בו וקפץ בכל כחו ועלה ראשון לחומה. ושם הגיע יהודה למות אילו לא היה יעקב אביו ושם היה נהרג שהוא משך בקשתו והרג מן ימין ומן שמאל. מן ימין היו משליכין עליו אבנים ומן שמאל ומלפניו היו עומדין למלחמה וכולן היו מבקשין למורדו מן החומ'. וכאשר עלה דן אחיו הנחירום מעט מן החומה. ונפתלי שלישי מאחריהם. ושמעון ולוי בבשו

בבשו ועלו מערב וחמשתן השעו ולא נתנו להם יד לעמוד והרגו בהם רבים הרונים עד זמן שהיה מושך נחל של דם מרמן. ולכדו העיר בעת נטה השמש למערב והרגו כל הגבורים ביום ההוא והוציאו את השבי והלכו ונפשו מחוץ לעיר משום שיגעים היו. ביום ששי נתקבצו כל האמורים ובאו אצלם בלא כלי מלחמה והיו משתחווים להם ובקשו מהם שיעשו שלום ואז עשו עמם שלום ונתנו להם חמנה ולכל ארץ הרריה ואז עשה יעקב עמם שלום ושלמו לבני יעקב כל הצאן ששבו מהם שנים באחד ונתנו להם מס והחזירו להם כל השבי ונטה יעקב לתמנה ויהודה לארבל i. e. & cecidit timor Dei super illos, idcirco non persecuti sunt filios Jacobi. Rabbini nostri dicunt, quod licet hac vice illos persecuti non sint, septem tamen annis post id fecerunt, congregatique sunt omnes Reges Amoraorum contra filios Jacobi, & quaesiverunt illos interficere in valle Sichem. Quoniam posthac reversus est Jacobus & filii ejus Sichemum, substitueruntque & confederunt illic, dixerunt, non sufficit illis, quod occiderunt omnes Sichemitas, sed & terram ipsorum hereditario jure occupare volunt. Congregati, (igitur) sunt omnes, illisque supervenerunt, ut eos occiderent. Hoc cum videret Jebuda, profiliit in mediam aciem peditum illos oppugnantium, occiditque primum Faschub regem Tapuab, qui à vertice ad pedes usque tectus erat ferro & are, vehebaturque equo, & ambabus manibus ex equo jaciebat lanceam suam antrorsum & retrorsum, ita ut quorsumcunque jaceret, non aberraret à scopo, pollebat enim robore ad jaculandum utraque manu. Ejus conspectum atque robur nullo modo reformidabat Jebuda, sed profiliens illi obviam currebat, arreptumque ex terrâ lapidem (ponderis) IX. Sela, in illum projecit, qui tum aberat ab ipso duas partes stadii, seu CLXXVII. & tribus partibus ulnae. Cum igitur is adversus Jebudam veniret, instructus armis ferrëis, hastasque projiciens, Jebuda lapide illo percussit

cussit clypeum ejus, ut ex equo decideret. Cum autem surgere vellet, accurrens Jebuda, eum, antequam id posset, occidere quærebat. Ipse verò festinans in pedes se adversus Jebudam erigebat, pugnamque clypeis sibi mutuo oppositis instruens bipenni, ejus caput præcidere quærebat. Jebuda autem sublato clypeo ictum excipiebat, ita ut clypeus in duo funderetur. Quid igitur fecit Jebuda? Eripuit ipsi bipennem suam eaque eum percussit, ita ut ambos pedes ejus supra talos succideret. Tunc eodem in terram cadente, & bipenni manui ejus excidente, amputando illi caput præcidit. Dum autem illi loricam exuebat, irruerant in illum novem ejus socii: quorum primo, ad se appropinquanti, Jebuda arrepto denuò lapide caput percussit, ut clypeus manu ejus excideret, quo prebenso Jebuda adversus octo illos constitit. Levi autem frater ejus accedens, & pone illum consistens, emissio telo Elon Regem Asch occidit. Jebuda autem interfecit omnes octo. Jacob verò appropinquans trucidavit Zerori regem Schilo, sicque nulli eorum adversus filios Jacobi stare potuerunt, imò nec animus illis amplius fuit standi, sed fugiendi. Filii autem Jacobi persequerantur illos, occiditque illo die Jebuda mille (eorum) antequam Sol occideret. Reliqui verò filii Jacobi prodeuntes ex castello, Sichem, ubi in insidias collocati, eos in montibus persequerantur usque dum pervenirent ad urbem Chatzer. Covalle Sichem. Emisit Jacobus tela, occiditque Parathon regem Chatzer, & Pesusi regem Sarta, & Labanem regem Syria, & Schebir regem Mebanhai. Primus autem murum Chatzer conscendit Juda, cum quo quatuor fortes pugnam inierunt, antequam ad eum veniret Naphtali, qui post illum adscendebat, sed antequam conscendisset, quatuor illos fortes jam trucidavit, dum Naphtali subsiliens post ipsum in altum eniteretur. Stabat itaque Juda ad dextram muri & Naphtali ad sinistram, incipiebantque hostes cadere. Tum reliqui Jacobi filii assilientes post illos adscenderunt, fregeruntque hostes illum die, & urbem subjugarunt, interficientesque omnes fortes, nec vi-
rum ullum in vita relinquentes, abegerunt prædam. Die secundo progressi sunt Sardanem usque, ubi etiam grave ipsis fuit prælium: urbs (enim) erat excelsa, & castellum ejus altum, & præruptum omni ad eam appropinquanti, nec spatium erat accedendi ad murum,
quo.

quoniam is validus & altus valdè, nec spatium erat ad urbem capiendam. Nihilominus ipso illo die eam subegerunt murumque conscenderunt, & primus quidem Juda ad orientem, Gad ad occidentem, Simeon & Levi ad boream, Ruben & Dan ad austrum. Naphtali verò & Isaschar appropinquantes incenderunt cardines portarum. At in muro pugna admodum gravis fuit, donec adscenderet cætus sociorum ipsorum. Restiterunt enim ipsis ex turre, quamdiu Juda banc non expugnasset. Sed postquam is fastigium turris conscendisset, interfecit super tecto ejus ducentos viros, priusquam inde descenderet. Ceperunt igitur omnes incolas, omnesque gentes occiderunt, neque virum ullum in vita reliquerunt, quoniam viri fortes & ad bellum validi erant, (tandem) abducta prædà ad (urbem) Tappuach reversi sunt: quoniam incolæ urbis Tappuach egressi erant, ut ex eorum manibus eriperent prædam, quam abegerant ex urbe Chatzer, indeque progressi sunt ad Arba, atque interfecerunt viros ad diripiendam prædam egressos. Die tertio ivērunt versus Tappuach tempore matutino, cumque dum in colligendâ prædâ occupati essent, supervenirent ipsis incolæ Schilo ad dimicandum, indutis armis post illos egressi sunt, omnesque ante meridiem occiderunt, nullum illis consistendi spatium relinquentes, ex quo post mulieres in ipsam urbem intrassent. Captâ igitur hoc die urbe omnem prædam abduxerunt ad cætum sociorum suorum, quos reliquerant in urbe Tappuach, ad quos venerunt, & penes quos erat præda Tappuach. Die quarto transiverunt coram castris Schebir, egressi sunt & hi ad diripiendam prædam, tum quoque nonnulli eorum descenderunt in mediam planitiem, sed insilientes adscenderunt post illos, eosque occiderunt, antequam superare possent adscensum. Hoc die eruperunt contra illos viri ex castris Schebir, quos lapidibus impetiverunt. Eodem die illos ceperunt, omnesque viros fortes interfecerunt, eripuerunt quoque omnem prædam, & illi quam, jam habebant, addiderunt. Die quinto perrexerunt ad Goas, quoniam audiverant, illic congregatam esse magnam multitudinem Amoræorum, qui se adversus ipsos in aciem prodituros jactaverant. Erat autem Goas urbs valida, una ex urbibus regum Amoræorum. Illuc igitur profecti, eam oppugnarunt ad meridiem usque, neque tamen capere po-

potuerunt, quoniam triplici muro, uno post alterum, cincta erat. Subfannabant igitur illos & convitiis petebant, unde iri accensus est Juda, & spiritus zeli fortis eum invasit, ita ut vehementer subsiliens murum primus conscenderet. Hic Juda in mortis discrimen venit, & nisi adfuisset Pater ejus Jacobus, illic occisus fuisset; is autem arcum tetendit dextram & sinistram versus. ad dextram enim projiciebant in illum lapides, ad sinistram autem & à facie pugnabant cum ipso, omnesque querebant eum de muro deturbare. Postquam autem adscendisset frater ejus Dan, repulit illos paululum à muro. Tum post illos adscendit Naphtali, & Simeon atque Levi ad occidentem. Hi quinque verterunt se, nec dederunt illis spatium standi, totque eorum interfecerunt, ut rivus sanguinis inde manaret. (Tandem) sole ad occasum vergente ceperunt urbem, occideruntque omnes viros fortes, eductaque praeda progressi sunt extra urbem, ut respirarent, quoniam fessi erant. Sexto die congregati sunt omnes Amoræi, veneruntque ad illos sine armis, & incurvantes se quaesiverunt pacem, tunc fecerunt cum illis pacem, dederunt autem ipsis Timna & loca ejus sicca. Illo igitur tempore cum illis Jacobus pacem fecit, restitueruntque filiis Jacobi omnes abductas oves, duas pro una, tum solverunt tributum, & reddiderunt illis omnem pradam. Jacobus autem tentorium suum erexit in Timna, & Juda in Adbeël, indeque ab illo tempore pacem coluerunt cum Amoræis.

V I I I.

Vides hinc B. L. fusius exposita quæ JACOBI verbis breviter continentur. Vides hinc JACOBUM non solum per liberos, sed & proprio Marte suo arcu cum agro Sichemítico etiam vicina loca Amoræis eripientem, sibi que vindicantem. At videre mihi quoque jam videor, illos, qui quæcunque à Judæis dicta sunt, ut aniles fabulas explodere solent, hæc suspenso naso albisque dentibus ridere; inprimis cum omnia, licet antiquissimis jam temporibus gesta, omnibus etiam minutissimis circumstantiis tam exactè describantur, tum verò JUDÆ & paucis JACOBI filiis adversus incredibilem hostium multitudinem tam stupenda facta tribuantur, ut ferè Romanensium fabulis non absimilia judicari possint.

possent. Verum uti posterius exigua difficultate laborat, cum non soli pugnasse censendi sint, sed ut in ABRAHAMO patet, cum servis & domesticis suis, quorum satis ingens numerus illà ætate erat, tum quoque ipso hoc loco disertè socii eorum memorentur, licet interim præcipua belli gloria ducibus, ut fieri solet, tribuatur, quin & ipsi præ aliis præcipua pericula subire consueverint, neque etiam quicquam hæc occurrat, quod omnem fidem exsuperet, & cui non similia aut majora ab omnibus historicis narrentur, fidemque inveniant, ita non opus erit, ut me vadem sistam, omnia ad minimas circumstantias usque, prout narrantur, acta, neque quicquam ex ingenio judaico ad historiam exornandam additum esse. Id autem & sufficere ad scopum nostrum, & rectè inde colligi existimo, verè regionem illam absente JACOBO cum suis ab AMORÆIS occupatam, & ab his armis recuperatam esse: atque hoc ut mihi firmiter persuadeam, plus unam rationem habeo,

Primò enim, quam omnium gentium Scriptoribus in rebus domesticis non abjudicamus fidem, eam absque sufficienti ratione Judæis denegare nimis iniquum foret. Inprimis cum

Secundò, non pauca sint, de quibus Veteris Instrumenti libri silent, ab ipsis memorata, quæ non solum alii Scriptores, sed & ipsi Novi Fœderis suo testimonio confirmarunt.

Tertiò, accedit, quòd uti rem, sive ex monumentis historicis, sive antiqua traditione scire potuerunt, ita eandem præter omnem veritatem comminiscendi nullam rationem habuerunt, cum tale quid ad dogmata sua errorésve stabiliendos fortè eos audere cogitari posset, ex falsa autem istiusmodi rei gestæ narratione nihil Doctrinæ ipsorum commodi accedere queat.

Quartò neque illud de nihilo est, quod uti hæc Jacobi verbis insignem lucem fœnerantur, ita tamen cum in finem excogitata esse nequeunt, quoniam ne hanc in rem quidem allegantur. Meminit enim eorum quidem AUCTOR JALKUT SCHIMONI ad Gen. XXXV. 5. sed ad nostrum locum de illis planè silet, imò acsi eò minimè facerent, hunc planè aliter, ut §. IV. visum, interpretatur, & ad explicationem impropriad confugit. Eandem autem historiam tangit quoque RASCHI ad Gen. XLVIII.

22. fed fufius illam profequitur AUCTOR LIBRI SEPHER HAL-JASCHAR ad Parafch. וישלח lit. י

I X.

Quo pacto autem donum hoc Jacobi actu JOSEPHI posteris cesserit, eumque in finem, postquam in terram promissam intrarunt, JOSEPHI ossa in agro Sichemitico sepeliverint, isque inde ab illo tempore eorum peculium fuerit, tum quoque quanti hoc fecerint, alii ex Jos. XXIV. 32. & Joh. IV. 5. jam monuerunt, unde illi non immoramur.

DISSERTATIO V.

DE

AZERETH FESTI,

AD DEUT. XVI. 8.

I.

Cum MOSES ἐν δευτερώσει τοῦ νόμου solemnia festi Azymorum annuatim observanda denuò inculcaret, ait Deut. XVI. 8. ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עזרת ליהוה אלהיך: Sex diebus comedes azyma, & die septimo est Azereth Jeboræ Dei tui nullum opus facies. In quibus verbis major difficultas occurrit, quam primâ fronte videtur, idque partim, quia Scriptura alibi passim inculcat, festum Azymorum non sex, sed septem diebus celebrandum, & tamdiu panes fermentatos comedendos esse, ut loco huic maximè parallelo Exod.

Exod. XIII. 6 & 7. שבעת ימים תאכל מצות וביום השביעי חג ליהוה: מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך Septem diebus comes azyma, & septima die est festum Jeboræ. Azyma comedentur SEPTEM ILLIS DIEBUS, neque videbitur tibi fermentatum, neque videbitur tibi fermentum in omnibus finibus tuis. conf. Exod. XII. 18. & Num. XXVIII. 17. & inprimis ipso hoc capite Deuteronomii comm. 3 & 4.

I I.

Non admodum mirum esset, si qui integritati Codicis Sacri, sæpè ob longè minorem difficultatem, insidias struunt, hîc quoque cum in mendo cubare dicerent, & vel posteriora hæc loca, aut saltem parallelum Exod. XIII. 6. ex nostro hoc, vel hunc ex illo emendari vellent. Priori sententiæ videri possent velificari duæ antiquiores versiones, Græca Alexandrina & Samaritana, quarum illa disertè, Exod. XIII. 6. legit ἐξ, hæc autem ἄζυμα. Posteriori autem præter locum illum parallelum omnia reliqua faverent, quibus toties septem dierum in hoc negotio fit mentio. Verum neutra tamen ullâ se verisimilitudine commendat. Non prior, quia ubique, ut vidimus, hæc res ad septem successivè dies extenditur, quod & ipsæ illæ versiones semper, & quod mireris, ipso illo capite Exod. XIII, commate statim sequente septimo agnoscunt. Accedit, quòd, ne quis erret, disertè septem illi dies propiùs determinantur, scil. inde à vespèrâ diei XIV, seu à die XV Nisan usque ad diem XXI. Exod. XII. 18. coll. Num. XXVIII. 17. Denique JOSEPHUS omnèsque Scriptores Judæorum idem agnoscunt, & in hunc diem usque constanter observant. Clarissima inprimis sunt verba JOSEPHI Antiq. Lib. III. cap. X. Πέμπτη δὲ καὶ δεκάτῃ διαδέχεται τὴν τοῦ Πάσχα ἢ τῶν Ἀζύμων ἑβδομή, ἑπτὰ ἡμέρας ἔσται. Die autem quinto decimo excipit festum Paschatis illud Azymorum, quod SEPTEM DIERUM EST. Multò minus autem posterior ullâ specie gaudet, quia constanter in omnibus codicibus Lectio illa שש diebus, occurrit, eandemque præter duas memo-

ratas versiones omnes reliquæ sequuntur, tum verò Judæorum Commentatores eandem agnoscunt, & de ἐναυποφάνεια inter hunc locum & illum Exodi movent. Sic RASCHI ad h. l. Deuteron. scribit ששה ימים תאכל מצות / ובמקום אחר הוא שבעת ימי וגו' *Sex diebus comedes azyma, alio autem loco (scil. Exod. XIII. 6.) dicit septem diebus &c.* Denique addimus, quòd nullo hîc violento remedio opus sit, cùm ἐναυποφάνεια facillimè tolli, & loca hæc commodissimè inter se conciliari queant.

I I I.

Circa hanc conciliationem autem non conveniunt Viri Docti. Celeber. RELANDUS *Antiqq. Hebraic.* P. IV. Cap. III. §. 2. statuit, in numero sex dierum omissum esse *primum*, nempe XV. Nisan, idque, vel quia is Hierosolymis transigendus, com. 7. vel quia illo comederint ex proventu anni elapsi, reliquis autem sex hîc memoratis ex proventu novo, vel denique quòd esus azymorum die primo, seu XV Nisan, esset דבורה *debiti*, reliquis autem sex diebus ושמח *libertatis*. Cujus sententiæ auctores laudat VETERES JUDÆOS in *Sipbra* & *Mecbilta*, quibus addo Rabbi SALOM. ISACID. ad Deut. loc. add. quòsque ibidem laudat BREITHAUPT. ut & MEIERUS *de festis Hebræor.* cap. XII.

Idem plerique INTERPRETES CHRISTIANI sequuntur, unam alteramve allatarum rationum amplectentes, aut easdem simul enumerantes. Sed, ut verum fatear, mihi id planè non fit probabile,

1. Quia Moses disertè septimum diem à sex modo nominatis distinguit. *Sex diebus comedes azyma* & SEPTIMUS est AZERETH JEHOVÆ DEI TUI. unde manifestum est, non *primum* & septem dierum, sed *septimum* seu *ultimum* potius à sex reliquis separari, & ex numero & septem eximi.

2. Quia idem Scriptor Sacer naturali ordine progreditur, & postquam in initio capitis generatim de festo Paschatis æquè ac sequentibus septem diebus festi Azymorum monuisset, dein comm. 5, 6, 7, 8. addit sigillatim, quomodo in festo Paschatis agnus mactandus atque comedendus, tum quid in festo azymorum, quod

quod statim sequebatur, diebus sex & denique septimo fit observandum, unde cum ratione aliter colligi nequit, quam *sex illos* esse primos, septimum autem ultimum festi Azymorum.

3. Denique id locus parallelus Exod. XIII. 6. extra omnem dubitationis aleam ponit, uti enim dum illic dicitur: *septem diebus azyma comedenda*, tum verò additur, & *septimo esse festum JEHOVÆ*, clarè patet, primum diem sine ullâ distinctione reliquis annumerari, sed septimum ab illis, quoniam peculiare quid in eo locum habebat, distingui, & in hac relatione ex pleno & septem numero eximi, ita necessariò & hîc sub sex à septimo distinctis, dies primus cum quinque sequentibus comprehendi, septimus autem ab illis distinctus, & eorum quoque numero exemptus, censeretur debet.

I V.

Neque rationes, ob quas Celeb. RELANDUS, quòsque ipse sequitur, JUDÆI, sex dies ultimos festi azymorum omisso primo intelligi volunt, mihi quidem ullo pacto satisfaciunt.

Non primum, quod scilicet primus festi azymorum dies Hierosolymis transigendus, præterquam enim, quòd neque primo, neque secundo die Hierosolyma discedere licuerit, & licet die tertio urgente necessitate permittatur, laudabilius tamen Judæi statuunt, per totum septiduum illic manere, ut docet LIGHTFOOTUS in *horis hebr. in Lucæ* Cap. II. 43. coll. ALTING. ad Deut. XVI. 7. Quid, quæso, id faciebat ad subjectam materiam, de quâ nostro commate agitur? quæ non alia erat quàm *esus azymorum*, hic autem tam domi, & in omnibus finibus, quàm Hierosolymis observari debebat, unde dies primus hac in re nihil privum præ reliquis sex sequentibus habebat.

Eodem modo comparatum est cum alterâ ratione, utrum enim de proventu veteri an novo comedendum, hîc non quærebatur, neque hoc discrimen, aut totam rem, vel verbo tangit Scriptor, sed tantum, quòd azyma comedenda, quod tam primo, quàm sequentibus diebus fieri debebat.

Nec majoris momenti est tertia ratio, quòd die primo esus azymorum sit *debiti*, sex sequentibus *arbitrii*. Hoc enim frustra

stra asseritur, cum contra Lex omnibus septem diebus id maxime debiti faciat. *Septem diebus comedes azyma.* Exod. XIII. 6. imò *septem diebus comedentur azyma, neque videbitur tibi fermentum, in omnibus finibus tuis.* ibid. com. 7. Quid quod? anima, quæ *septem illis diebus fermentatum comederet, excindenda erat ex cœtu Israël.* Exod. XII. 19. Neque etiam videtur Celeb. RELANDUS hîc Judæorum mentem satis assêcutus esse, cum nullus eorum statuatur, licuisse sex sequentibus diebus firmentatum comedere, sed tantum die primo debitum fuisse, ut *panem afflictionis* ex farinâ solâ aquâ subactâ, comederent, diebus autem sequentibus licuisse, si vellent, quædam addere, quæ panem sapidiorem redderent, aut eorum loco panem ex oryza comedere, ut præter BUXTORFIUM Synag. Judaic. Cap. XVII. p. 400. docet BOCHART. Hieroz. P. I. Lib. II. Cap. L.

V.

Ad nos itaque quod attinet, cum illis potius facimus, qui per *sex dies*, sex priores festi Azymorum, inde à XV usque ad XX. inclusivè intelligunt, per *septimum* autem, qui verè ordine talis erat, scilicet *ultimum* seu *vigesimum primum*. Ita jam prævit nobis KIMCHIUS, prouti ejus verba latinè reddita laudat MEYER. de temporibus Sacr. S. festis Hebræorum Cap. XII. §. XXIX. scribens: Dici posse „Septem illis diebus duo festa „includi, videlicet FESTUM AZYMORUM & CLAUSULÆ sive IN- „TERDICTI, illa comedenda: quando verò eadem dicit, *Sex „diebus azyma comedes, & dies septimus est festum clausulæ* vel „*interdicti*, significat, *sex illis diebus solùm fermento abstinen-* „*dum, aut azyma comedenda*; at notabiliorem septimum esse, „nimirum *עצרה* AZERET Clausulæ seu *interdicti*, quo nullum „opus facere cuiquam liceret. Non malè rem breviter ita com- „plexus est ALTINGIUS ad h. l. De solemnî die observando vers. 8. „*Sex dies azyma* &c. Septem dixit vers. 3 & 4. neque hic nu- „merum minuit, sed *septimum* nova solennitate insuper hono- „rat, fit ille *festus Domino*, & ut Sabbatha vacationem ab opere „poscit, quod intermediis diebus licitè fiebat. ” conf. & CALVIUS, nec non PATRICIUS & POLUS ad h. l. qui tamen & ex prio- ribus sententiis quasdam jungunt.

VI.

V I.

Ut autem locutionis hujus ratio propius pateat, observandum, nonnunquam quidem præcedenti numero alium, & præcipuè quidem unitatis subungi, ad res planè diversas indicandas, ultimùmque præcedentibus in certâ quadam relatione opponendum, quemadmodum hac ratione sex diebus hebdomadis labore transigendus opponitur septimus; quo ab omni labore cessandum. Exod. XX. 9. *ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך: ויום השביעי שבת ליהוה אלהיך לא תעשה כל מלאכה* SEX DIERUS laborabis & omne opus tuum facies, SEPTIMUS autem est Sabbathum Jehovæ Dei tui, nullum opus facies. Aliquando autem ultimum à prioribus distingui, sive tantum per gradationem, sive ut innuatur, ultimum quidem ad classem priorum quoque pertinere, sed tamen simul præ reliquis prærogativam quandam habere, atque in tantum ab illis omninò distingui debere, vel, quod eodem recidit, non tantum idem, quod de prioribus prædicatur, de ultimo quoque verum esse, sed in hoc insuper aliud quid, quod subjungitur, adhuc locum habere. Priori sensu accipitur Prov. XXX. 15. *שלש דנה לא השבענה ארבע לא אכרו חון*: Tria hæc non satiantur, quatuor non dicunt, satis est. id est tria, imò, quatuor non satiantur &c. & com. 18. *שלשה חמרה* Tria hæc mirabilia præ me sunt, & quatuor non novi, i. e. Tria, imò quatuor &c. & com. 21. vid. præter GEIER. ad locum priorem, etiam, quem laudat, BOCHART. Hieroz. P. II. Lib. V. c. XIX. p. 800. nec non GLASS. Philol. Lib. III. Tract. VII. can. III. Eadem ratione GEIERUS duo loca, in quibus sex ante memoratis eodem modo, ut hîc, septimum subjungitur, accipit: Scilicet Prov. VI. 16. *שש דנה שנה* Sex hæc odit Jehova, & septem (i. e. imò septem) abominationes animæ ejus. & Job. V. 19. *בשש צרות יצילך ובשבע לא ינע בך רע* In sex angustiis eripiet te, & in septem (imò in septem) non tanget te malum. Verum uti in prioribus locis Prov. XXX. res manifesta est, cum pluralis numerus

in verbo אָזֶרֶת dicunt, & affixo ׀ satis doceat, per gradationem hñc de tribus, imò quatuor rebus sermonem esse, ita duo ultima loca à multis posteriori sensu fumuntur, ita ut mens Paræmiastis sit, Deum sex illa odisse, hocque septimum non solum cum iisdem commune habere, sed illud adhuc ipsi magis displicere, cum animæ Jehovah abominationi sit: loci autem Jobæi, quòd Deus in sex malis sit liberationem concessurus, neque in septimo idem tantum expectandum, sed & providam Dei curam in illo tantam futuram, ut ne ullum quidem malum ipsum tacturum sit. Verum licet hæc specie non careant, apodicticè tamen demonstrari nequeunt, quia & prior sensus locum habere potest, imò illi numerus ordinalis שבע septem (non שבעי septimus) ut & pluralis רובעבון abominationes in loco Prov. VI. maxime favere videntur. Quicquid autem hac de re sit, id saltem certum est, quòd ut rectè monuit Glassius l. c. sæpe istiusmodi locutio in eo, quod præcedentibus subjungitur, aliquid præ reliquis singulare, & in eo genere majus designat: addo, quòd & per ipsam gradationem aliquod incrementum significationi accedit, majorque & prægnantior sensus evadit. Hñc loci autem, ubi non solum numerus ordinalis שבעי septimus prioribus sex jungitur, sed & antea jam comm. 3. & 4. disertè monitum fuit, septem dies azyma comedenda esse, indubium est, non posse eundem usum ad sex dies restringi, sed potius innui, sex priores dies esum tantum azymorum requirere, septimum verò, licet illo idem obtineat, hoc insuper privum habere, quòd sit AZERETH JEHOVÆ, nullumque adeò opus illo peragere liceat.

V I I.

Dum his expeditis ad vocem עֶזְרֶת Azereth delati sumus; juvat in eam, de quâ in hunc diem maximo opere inter philologos controversitur, paulò propius inquirere. Est enim ex illarum numero, quæ licet aliquoties in sacris occurrentes, admodum tamen obscuræ sunt, & de quarum usu magis, quàm verâ significatione hactenus constat. Ad usum enim quod attinet, manifestum satis est, eam de die festo aut solemnibus sacris destinato usurpari. Hinc enim aliquando cum voce ׀ seu festo conjun-

jungitur, ut Amos. V. 22. Odi, sperno, festa vestra, neque odorabor in עֶזְרֶת vestris. Aliquando cum solemni jejunio, ut Joël. I. 14. Sanctificate jejunium, proclamate עֶזְרֶת Azara. & II. 15. Clangite buccinâ in Zione, sanctificate jejunium, proclamate עֶזְרֶת Azara. Tum quoque quies ab omni opere eodem die exigitur. Lev. XXIII. 36. Deut. XVI. 8. Sigillatim adhuc in sacris septimo diei festi Azymorum & octavo tabernaculorum idem nomen datur. Prius ex ipso illo Deuteronomii loco patet, quem præ manibus habemus. Posterius ex Lev. XXIII. 36. ubi de festo tabernaculorum dicitur: Septem diebus offeretis sacrificium Jehovah, septimo die erit vobis convocatio sancta, & offeretis sacrificium Jehovah, עֶזְרֶת ה' AZERETH HÆC (est) nullum opus servile facietis. coll. Num. XXIX. 35. 2 Chron. VII. 9. Nehem. VIII. 19.

V I I I.

JOSEPHUS eodem nomine insigniri FESTUM PENTECOSTES scribit, Antiq. Lib. III. c. X. τῇ πεντηκοστῇ, ἣν Ἑβραῖοι Ἀσπεδα καλοῦσι. σημαίνει δὲ τὸ πέντε πεντηκοστήν. quinquagesimo die, quem Hebræi ASARTHA appellant, significat autem hoc PENTECOSTEN. Verum dupliciter ob hæc verba vapulat, partim à Celeb. VTRINGA ad Jes. I. 13. quoniam Pentecosten ita appellari scribit, cum tamen hoc nomen veluti proprium octavi diei festi tabernaculorum, non verò Pentecostes fuerit, licet etiam septimo festi Paschatis detur: partim verò à PETAVIO Doctr. Temp. Lib. VII. cap. XVIII. quòd significationem Pentecostes voci huic tribuerit, quare uterque in eo JOSEPHI imperitiam accusat. Verum ad prius quod attinet, licet certum sit, FESTUM PENTECOSTES in sacris nunquam hoc nomine venire, quòd & JOSEPHUS nullibi dicit, indubium tamen est, JOSEPHI ætate illud apud Judæos omninò gessisse, nam & CHALDÆUS INTERPRES Pentecosten eo insignivit, Num. XXVIII. 26. & in scriptis Judæorum nihil est frequentius. vid. BICCURIM cap. I. m. 3. MAIMONID. in hilch. Temid. Umusaph. cap. VIII. §. 1. Imò apud ipsos Arabes PENTECOSTE, tam JUDÆORUM, quàm CHRISTIANORUM adhuc eodem nomine عَصْرَة venit, ut pluribus docuit BERNHARDUS ad l. c. Josephi. Ad alterum quod spectat, Celeb. RELANDUS quidem

dem in not. ad h. l. cenſet, id rectè à *Joſepho* dictum eſſe, non quod vi originis ſuæ idem notet, *Ἀσπεθα* & *πεντηκοστή*, ſed quod *Judæis* in uſu quotidiano idem notet *Ἀσπεθα* אֶסְפֶּתָה quod *Pentecoſte*, quum in ſacris literis hoc nomen aliis feſtis tribuatur: dubito tamen, an hæc reſponſio omnibus ſatisfaciat, cum id jam verbis præcedentibus dixiſſe, & τὸ σημαίνει potius ad ſignificationem reſpicere videatur. Quicquid autem hac de re ſit, ſaltem indubium eſt, *Judæos* illud nomen quoque feſto *Pentecoſtes* dare.

I X.

Uti autem hæc de uſu vocis, tam in *Sacris*, quàm apud *Judæos*, ſatis perſpicua ſunt, ita ſignificatio vocis admodum obſcura eſt, unde *Celeb. MEYER. de feſtis* cap. XIII. & cap. XVI. varias aliorum explicationes enumerans, ipſe tamen nihil determinat. *Rev. WOLFII* autem in not. ad *Lund. Lib. V. cap. XVI. ſe ferè induci*, ait, ut credat, quoniam duo reliqua majora feſta, ſcilicet *Pachatis* & *Tabernaculorum* in *Sacra Scriptura* *AZERETH* appellantur, idcirco *Doctores Judæicos* etiam feſto *Pentecoſtes* ut tertio majori idem nomen dediſſe, neque tamen eo magnopere quid præterea intendiſſe. Verùm vix credo hanc ſententiam aliorum calculos facile laturam, neque enim duo reliqua *FEſTA MAJORA*, *PACHATIS* & *TABERNACULORUM*, ſed utriuſque ultimus tantum dies hoc nomen accepit. *CHALDÆUS INTERPRES* reddit *וַיְכַסְּנוּ* congregationem, aut cætum congregatum. Verùm uti hujus ſignificationis veſtigia in ipſo themate *אֶסְפֶּתָה* hætenus mihi in nullâ linguarum orientalium obſervare licuit, ita eadem nimis generalis eſt, omnibꝫque diebus, quibus congregatio populi inſtituebatur, applicari poſſet. *GRÆCI* aliquando ἐξόδιον reddunt, quod & *LUNDIO* maximè placet, verùm quo pacto id ſignificationi verbi *אֶסְפֶּתָה* conveniat, nemo hætenus ſatis oſtendit, tum quoque feſto *Pentecoſtes* unico tantum die conſtante, minus commodè vox hæc tributa fuiſſet. Poſterior hæc ratio quoque obſtat, quò minus cum *RASCHIO* & *RAMBAM*, præeunte libro *SIPHRE*, ſignificationem *detinendi* eligam, quæ aliàs themati *אֶסְפֶּתָה* convenit, ita ut octavus dies feſti *tabernaculorum* hoc nomine inſignitus ſit, quia eadem ejus ſit ratio, ac ſi quis amicum ſuum per octo dies convivio excepiſſet, & ad propenſum animum eò magis teſtan-

ſtandam eundem ad huc octavo detineret: præterquam quòd illud etiam in ſeptimum feſti *Azymorum* non quadret, & tota quoque hæc ſententia coactior videatur. *Celeb. DANTZII* in *Programm. Pentecoſtali ad Act. II. 1. apud Meuſchenium* in *Nov. Teſtam. ex Talmude* p. 738. ſeqq. ſingularem planè ſententiam fovet, in quâ tamen nonnulli *Judæorum* ipſi præiverunt, quod nempe à coactione, coërcitione, & dominio ita appelletur feſtum *Pentecoſtes*, quoniam in memoriam latæ legis inſtitutum, cõque *Iſraëlitæ* receperint in ſe jugum regni cœleſtis, ejꝫque coërcitioni ac Imperio plenè ſe ſubjecerint. At hæc, quod pace *Viri*, cujus in linguam hebræam merita ſummopere veneror, dictum ſit, ſe mihi omnium minimè probat, cum, ut alia mittam, vel hoc unum ſatis obſtet, quod ratio hæc in ultimum *Pachatis* & *Tabernaculorum* diem, quibus tamen in ſacris unicè tribuitur, planè non quadret. Longè quidem melior primo intuitu videtur illa *Clariff. SIMONIS* in *Arc. Form. P. I. p. 180.* cui ex ſignificatione radicis *Syriac. collegit*, eſt 1. feſtum, quo populus congregatur, ſpec. & κατ' ἐξοχὴν ultimus feſti dies, 2. Cætus, populus collectus & congregatus. Verùm licet *CASTELLUS* in *Lexico* hanc ſignificationem Radici *Syr.* tribuat, valde tamen vereor, ne *Vir πολυγλωττίστας* hic aliquid humani paſſus ſit. Saltem in locis, quæ eum in finem adducit *Deut. XX: 6.* & *Exod. XXVII: 20.* illa non obtinet. In priori enim, licet is vertatur *collegit muſtum*, pro hebræo tamen *וַיִּכְסְּנוּ* uſurpatur, imò uti longè rectius dicitur, ex recens plantatâ vineâ muſtum exprimere, quàm colligere, ita ordinaria ſignificatio premendi, exprimendi, calcandi, rectius ſine dubio ſervatur, quàm nova colligendi fingitur. In poſteriori autem, loco hebræi *וַיִּכְסְּנוּ* de oleo adhibetur, atque adeò vel (oleum) contuſum, vel uti in additâ verſione factum eſt, expreſſum optimè redditur. Ne jam dicam, rationem nullam eſſe, cur, cum tot congregationis ſolemnis dies eſſent, ultimus feſti *Pachatis* & *Tabernaculorum* hac inprimis appellatione inſignitus ſit, præcipuè cum populus illo non magis quàm præcedentibus congregaretur, ſed ejus congregatio tantum continuaretur. Communiffima explicatio eſt, quæ à claudendi ſignificatione petitur,

ita ut ultimus festi Paschatis & Tabernaculorum dies sic appellatus sit, quia uterque clausula festi esset; Pentecostis autem idem nomen à RABBINIS datum sit, quoniam *computum septem hebdomadum inde à die posttriduo Sabbatbi clauderet*, unde & à Judæis עֶזְרֶת פֶּסַח *Azereth Paschatis* dicta sit. conf. COMP. DE VEIL in not. ad MAIMON. *Kele hammikd.* c. III. §. 6. MEIER. in *Seder Olam Rabba* p. 290. seqq. & RELAND. *Antiqq.* P. IV. c. IV. §. II. Non diffiteor, me quoque hactenus in eadem hæresi fuisse, at postquam hac occasione omnia denuò sub examen revocavi, gravissimis rationibus inductus, sententiam hanc nunc penitus repudiandam esse censeo. Idque

1. Quia clarissimè deprehendi, dari hoc nomen festo, in quo nulla præcedentium dierum clausula locum habet. Sic de Festo BAALIS dicitur 2 Reg. X. 20. Et dixit Jehu קִדְּשׁוּ עֶזְרֶת לַבַּעַל *Sanctificate AZERETH Baali.*
2. Ipsa illa locutio *sanctificationis*, vel ut aliàs dicitur, *proclamationis Azereth*, quæ Joël. I: 14. & II: 15. occurrit, idem confirmat, nunquam enim ultimus festi dies sigillatim sanctificatus aut proclamatus est. Quod si dicas, vel generatorem festi appellationem usu dein κατ' ἐξοχὴν ultimo festi diei datam, vel contrà peculiarem ultimi diei denominationem ad festa generatim translatam esse, non solum dices, quæ sine fundamento ex ingenio fingis, nec probare poteris, sed & minus convenientia loqueris: si enim ultimus dies ita appellatus sit, quoniam festum claudat, ratio hæc in festa generatim non quadrat, generalis autem festorum appellatio contrà, ultimo duorum festorum diei non magis, quàm multis aliis competit. Imò audacter addo, falsum esse, quòd vel peculiaris ultimi diei appellatio ad festa generatim, vel generalis festorum ad ultimum illum diem sigillatim translata sit, quia nullo exemplo ostendi poterit siue in hebræâ, siue ullâ aliâ orientis linguâ, vocem hanc de festo generatim usurpari, sed semper eodem potius sensu adhibetur, ut statim videbimus, ob quem & diebus illis memoratis tribui solet.
3. Quod si dies ultimus ita à clausulâ appelletur, mirum foret, quod

quòd Rabbini ultimos aliorum festorum, per plures dies continuatorum, ut inprimis FESTI ENCENIORUM, non eodem nomine insigniant.

4. Quod autem ad appellationem illam עֶזְרֶת שֶׁל פֶּסַח AZERETH PASCHATIS, quam Rabbini festo Pentecostes dedisse dicuntur, attinet, observandum, nondum quidem satis patere, quòd hæc appellatio vulgò recepta fuerit. Nescio an alius hactenus locus productus sit, præter quem protulit Cel. RELANDUS ex *Middraſch Sebir Hasschirim*, non ut mendosè illic legitur f. 36. 1. sed f. 34. 2. Ubi tantum ex sententiâ R. JOSUE F. LEVI dicitur, conveniens videri, ut עֶזְרֶת שֶׁל חֵן AZERETH festi tabernaculorum distet ab hoc festo 50 diebus, quemadmodum עֶזְרֶת שֶׁל פֶּסַח AZERETH PASCHATIS (seu, ut respondeat τῇ AZERETH PASCHATIS.) Tum verò ratio redditur, quare id locum non obtineat, quam & RELANDUS attulit. Deinde nullo indicio constat, siue hic doctor solus, siue & alii in vulgari usu hanc appellationem festo Pentecostes tribuerint, id eo sensu factum esse, quia illud quasi clausula Paschatis esset. Sæpe enim Judæi non attendentes ad significationem, denominationes à rebus certam ad alias relationem habentibus, ad alias in simili relatione constitutas transferre solent, atque ita & festo Pentecostes nomen AZERETH PASCHATIS dare potuerunt, quoniam uti *Azereth festi tabernaculum* est simul festum per se, & certo respectu quoque, dum septem dies tabernaculorum sequitur, ut ultimus & octavus festi illius consideratur, ita & *dies Pentecostes* est festum per se, & simul certam relationem ad festum Paschatis habebat, dum post elapsos septies septem dies sequens ultimus quasi seu 50^{mus} in illo computo erat, indèque jam finitâ messe, quæ secundo Paschatis inceperat, licebat ferta ad altare adducere. Denique si vel maxime R. Jehuda aut alii quoque Pentecosten ita dictam velint, quasi clausulam Paschatis, eorum non magis hic, quàm in aliis, infallibilis erit auctoritas, sed ob rationes idoneas hæc explicatio, eodem jure quòd multæ aliæ, rejicietur.

X.

Ad nos itaque quod spectat, hactenus præferendam sententiam

tiam censemus, quæ ab INTERDICTO OPERE nominis hujus rationem repetit. Idque

1. Quia id maximè convenit vulgatori verbi עָצַר notioni, continendi, retinendi, cohibendi, quam cum illà premendi eleganter conciliat *literaturæ orientalis immortale decus* ALB. SCHULTENS *luculento commentario* in Job. IV. 2. atque ita usurpatur de rebus, quæ dum cohibentur, cessant, ut *pluvia*, quò minus cadat, Deut. XI. 17. *aquis*, quò minus fluant, imò quò penitus exarescant, Job. XII. 15. הֵן עָצַר בַּמִּים וַיִּבְשׁוּ *Ecce coërcebit aquas & exarescent.* Ubi idem Cel. SCHULTENS rectè monet: *Ad decus Linguae paucis teneatur עָצַר in aquis eam inferre COHIBITIONEM & COMPRESSIONEM, quæ constrictæ quasi fluere nequeant; sive jam COELESTES intelligas, sive è FONTIBUS ORIUNDAS.* Verbis, quò minùs proferantur, ut Job. IV. 2. וְעָצַר בַּמַּלְאָכִים מִי יִזְכַּל at COHIBERE VERBA quis valeat? nec non XXIX. 9. שִׁירֵם עָצְרוּ בַּמַּלְאָכִים וְכָף יָשִׁמוּ לַפִּיהֶם *Principes COHIBEBANT VERBA, manumque ori imponebant.* Neque alia ratio est significationis retinendi aut detinendi, quò minus nempe quis progrediatur. Jud. XIII. 15. Atque ita denotabit vox עָצַר cohibitionem, scil. operis, quò minùs, nempe, id peragatur, aut continuetur.

2. Atque hoc non obscure ipsa lex indigitat, quando disertè, quasi explicationis causâ addit, Lev. XXIII. 36. AZERETH hæc est, NULLUM OPUS SERVILE FACIETIS. coll. Num XXIX. 35. & Deut. XVI. 8. & septimo die est AZERETH Jehovæ Dei tui, NULLUM OPUS FACIES.

3. Quod tantò magis valere debet, quia eadem planè locutione de Sabbatho dicitur. Exod. XX. 10. *Et die septimo SABBATHUM est Jehovæ Dei tui, NON FACIES ULLUM OPUS.* & passim.

4. Adde quod & ipsum verbum עָצַר alias ejusdem cum verbo שָׁבַת significationis est, & utrumque, hoc quidem præcipuè active, illud passivè pro cessare usurpatur. conf. Genes. cap. VIII. 22. Jos. V. 12. Neh. VI. 3. cum Num. XVI. 48, 50. XXV. 8. 2 Sam. XXIV. 21, 25. 1 Chron. XXI. 22. Psalm. CVI. 30.

5. Idem egregiè omni vocabuli hujus usui respondet. Sic enim ratio

ratio manifesta est, quare licet per se festum non denotet, tamen de talibus diebus festis, quibus ab omni labore cessandum erat, non solum usurpari, cumque voce הָאֵל conjungi Amos V. 21. sed dein satis commodè etiam ad festum Pentecostes transferri poterit, quia illo eadem quies & abstinencia observanda; quemadmodum inde quoque patet, quare nunquam de חוֹל מוֹעֵד seu diebus festi intermediis, adhibeatur, quoniam nempe illis quidam labor licitus erat.

6. Nec de nihilo est, quòd simul cum jejunio jungatur, imò permutetur Joël. I. 14. *Sanctificate jejunium, proclamate עָצַר* conf. II. 15. cujus rei non satis commoda ratio ex ullâ reliquarum sententiarum dari potest, inprimis si cum præcedente argumento id comparetur, cum propriè dicta festa הָאֵל & jejunia apud Judæos adeò diversa fuerint, ut ne in unum quidem diem cadere possent, festa enim cum gaudio transigi debebant, nec illis jejunare licebat, vid. RELAND. *Antiqq. Hebr.* P. IV. Cap. X. §. II. At ex nostrâ hac sententiâ, ratio manifesta est, quia in jejuniis solemnioribus æquè ac propriè dictis festis, à labore cessandum erat. Imò si quis etiam generaliore COHIBITIONIS, CESSATIONIS aut ABSTINENTIÆ vocem pro re natâ & ubi circumstantiâ id permittunt, paulò latius quàm ad laborem & opus extendi posse, censeat, adhuc claris patebit, in omni emphasi eandem de jejuniis adhiberi. In solemnioribus enim & gravioribus jejuniis non solum à labore, sed & cibo, potu, lotione, unctione, συνουσία &c. abstinendum erat, v. TAANITH Cap. I. m. 6. & ibi LUNDIUS in not. conf. BARTENOR. ad Foma Cap. VIII. m. 1. & RELAND. *Antiqq.* P. IV. Cap. VI. §. III.

7. Omnia hæc fortè propius non solum ex Jes. I. 13, 14. confirmari, sed & loco huic difficillimo lucem accendere possunt, quando Deus protestatur: *Ne pergatis offerre fertum vanum, suffitus mihi abominationi est.* Novilunium & Sabbathum, convocationem sanctam, (ferre) nequeo הָאֵל וְעָצַר. Ubi miserè se in vocum הָאֵל וְעָצַר explicatione Interpretes torquent. Præcipuas eorum sententias recenset Cel. VITRINGA, sed quæ omnes vel aliquid demunt, vel addunt verbis textûs, aut eadem in alienum sensum detorquent, ut adeò illas recensere, sit refutare. Sic

ARABS omittit vocem אין, SYRUS reddit, *non comedo fraude & coactu parta*. RASCHI: *Non possum ferre INIQUITATEM, quæ est in animo vestro propendente ad idololatriam, & simul cum eâ CONGREGATIONEM*. Hæc enim duo inter se non consistunt: à quibus parum abest ABARBANELIS explicatio. Cel. VITRINGÆ magis placet sententia CALVINI: *Res vana est. nec conventum*; ac si illud אין *παρενέτινός* orationem interrumpere. Verùm præterquam quod ipse observet, illi *punctationem Masoretbarum non favere*, obstat eidem, quod nulla istiusmodi *παρενέτινός* vestigia adsint, illam autem si absque omni fundamento fingere liceret, certè ubique pro lubitu verborum ordo mirum in modum per insertas parentheses turbari posset. Nec melior est, quam ipse tandem Cel. VITRINGA præfert, & in quâ eruditi BELGÆ præverunt, interpretatio. *Res vana est, etiam conventus*, sive, ut Latini dicerent, *Res vana est vel conventus*. Uti enim & hæc vel ipso sono admodum coacta est, ita exempla, quæ pro illâ adfert, nihil probant, cùm talis usus particulæ אין in orationis constructionisque ulteriori continuatione, haud difficulter quidem admitti queat: hîc autem constructio præcedentis verbi cum nominibus quarti casus: *Neomeniam & Sabbathum non possum ferre*, subito debeat abrumpi, & in solâ voce אין absque verbo, nova planè formari. Saltem unusquisque facillè intelliget, extrema hæc remedia esse, ad quæ non facillè deveniendum, inprimis si alia flumini totius orationis exactè respondens explicatio dari queat. Hanc autem illa, quam dabimus, observatio ultrò suppeditat. Scilicet vox אין apud Arabes اين *quietem, tranquillitatem* denotat, eandemque significationem alia ejusdem Radicis stabiliunt, nam & اين *quievit, placidè, tranquillè se habuit* & اين pro اين *Vir tranquillus est*. Hoc igitur sensu si vox אין hîc loci quoque sumatur, egregiè non solum hæc duo convenient, sed & totus sermo sine ullo hiato sponte fluat: *Neomeniam & Sabbathum non possum ferre, quietem & abstinentiam*.

MERCEDE MERETRICIA ET PRETIO
CANIS AD DOMUM JEHOVÆ
NON ADFERENDO.

AD DEUT. XXIII. 19.

I.

Quàm plana primo intuitu videntur verba Legis hujus Deut. XXIII. 19. לא הביא אתנן זונה ומכיר כלב בית יהוה *Non adduces mercedem meretricis & pretium canis ad domum Jehovæ Dei tui, ex ullo voto; quia utrumque abominatio est Jehovæ Deo tuo, tam eorum vera significatio, ipsiusque adeò Legis scopus atque ratio hæcenus incerta manserunt, diversisque adeò Interpretum sententiis ansam præbuerunt.*

II.

Ubi primò quidem quod ad mercedem meretriciam attinet, in eâ quidem non opus esset, ut hæreremus, nisi tum quorundam circa etymon ejus & significationem fluctuatio aut error, quàm JUDÆORUM RABBANITARUM inprimis *παρεμνησία* nos in transitu quædam monere juberet. Et quod ad etymon quidem atque significationem attinet, multi vocem à אין *cibavit, aluit*, deducunt, atque adeo non tam MERETRICEM, quàm CAUPONARIAM denotare volunt, inprimis quia CHALDÆUS in quibusdam locis eam reddit פונדקיתא *Pundekita*, quod ipsum Græcorum *πανδορεύτρια* est. Verùm uti hæc derivatio minùs est conveniens, cùm vel ipsa vocis forma potius radicem זנה *scortatus est*, requirat, & affinia, atque ab eodem themate descendencia vocabula זנית & זנית *scortatio*, derivationem hanc non minùs quàm significationem

I

mere-

meretricis tam luculenter confirment, ut meritò pronunciet *Summus Coccejus*, quæ de priori illo etymo & significatione dicuntur, nullâ probabilitate nixa esse, nec analogiâ linguæ. Accedit, quod & lingua Arabica eam, quam amplectimur sententiam, egregiè corroboret, ubi & ab eodem themate *زانية* *scortatus* fuit *زانية* de meretrice usurpatur. Non minùs autem hinc manifestum est, quàm longè à scopo aberrant Rabbini, qui per *זונה* hîc non quamcunque meretricem, sed talem tantùm intelligi volunt, quam ducere alicui nefas est. Ita *MAIMONID.* in *HILCH. Issure Hammish.* cap. IV. §. 8. או שפחה או שפחה או שפחה ישראלית שהיא ערוה עליו או מחייבי לאון אבל הפנויה אפילו היה כרוז אהננה מותר וכן אשה נדה אתננה כוחר : אף על פי שהיא ערוה : i. e. *perinde est, utrum sit ethnica, aut serva, aut Israëlitis, quæ ex earum numero quarum incestæ sunt nuptiæ, aut præcepto negativo interdictæ. Sed cœlebs, etiam si cum illâ Sacerdos coierit, pretium (pro concubitu datum) licitum est, licet ejus conjugium sit incestuosum.* conf. & *Toseph. JOM TORH & Gemara ad TEMURAH* cap. VI. m. 2. Est autem hoc ex communi illâ Rabbanitarum sententiâ, quod illæ solæ, quarum nuptiæ incestæ aut interdicto prohibitæ (i. e. quas ducere nefas est) sunt, sub nomine *זונה* meretricis intelligantur, quod fufius idem *MAIMONID.* docet in *Hilch. Issure Biab* cap. XVIII. § 1, 2.

מפי השמוע' למדנו שהזונה האמורה בתור' היא כל שאני' בת ישראל. או בת ישראל שנבעלה לאדם שהוא אסורה להנשא לו איסור השוה לכל. או שנבעלה לחלל אף על פי שהיא כוחרת להנשא לו. לפיכך הנרבעת לכהמה אף על פי שהיא במקילה לא נעשת זונה ולא נפסלה לכהונה שהרי לא נבעלה לאדם והבא על הנדה ואפעי' שהיא בכרה לא נעשה זונה ולא נפסלה מכהונה שהרי אינא אסורה להנשא לו : וכן הבא על הפנויה אפילו היתה קדשה שהפקירה עצמה לכל אף על פי שהיא במלקות לא נעשה זונה. ולא נפסלה מן הכהונה שהרי אינא אסורה להנשא לו. אבל הנבעלת לאחת מאסורי לאון השוין בכל ואין מיוחדין בכוהנים. או מאסורי עשה

עשה ואין צריך לומר למי שהיא אסורה לו משום ערוה או לנוי ועבד הואיל והיא אסורה לו להנשא הרי היא זונה : *Ex traditione didicimus, quod meretrix, cujus in Lege fit mentio, appellatur quæ non est filia Israëlita : aut filia Israëlita, quæ subacta est à Viro, cui interdicta est, & quidem interdicto quod omnes æqualiter spectat : aut quæ subacta est ad profanationem, etiam si ceteroquin ei licet nubere poterat : Hanc ob causam quæ succubuit animali, licet lapidationis rea sit, non tamen facta est meretrix, neque illegitima est, ut nubat Sacerdoti, quoniam non est subacta ab homine, sic si quis congregiatur cum menstruata, licet hæc excidii rea sit, non (tamen) est facta meretrix, neque illegitima est Sacerdoti, quoniam interdicta non est, quò minus illi nubat. Eadem ratione, si quis concumbat cum cœlebe, licet sit prostibulum, quod se omnibus prostituit, etiam si pœnam flagellationis meretur, non est facta meretrix, neque illegitima est Sacerdoti, neque enim interdictum est, quò minus illi nubat. Verùm quæ subacta est alicui, cui ob interdictum negativum omnibus commune, nec solis Sacerdotibus prius, nubere non potest, aut ob interdictum affirmativum, neque opus est dicere, quod ipsi interdicta sit ob incestum, aut (si concubuerit) cum ethnico aut servo, quoniam ipsi nubere non potest, ecce hæc est MERETRIX.*

Verùm in his omnibus multifaria atque infanda Scripturæ *ἐρέβλασις* est. Ne enim jam dicam, horrendum planè esse, cùm Sacerdoti meretrix interdicta sit, eidem talem, quæ longè atrocius crimen cum bruto commiserit, permittere, hac sanè ratione plurima scortationis genera difertè licita pronunciantur, vagæque libidini lata porta panditur, ficque traditionibus humanis multis modis Legi divinæ derogatur. Quare summo jure hanc *παρεργησίαν* Rabbanitarum longè sobrius faniusque sentientes *KARRAI* gravissimè detestantur. Insignis locus est, qui in libro *MSC. Karraitico* quantivis pretii, *לחם שעור* seu *Panis bordeaceus*, quem dudum prelo paratum servo, & unde jam nonnulla in *Dissert. poster. de die, quo Servator Pascha Salvatorem comedit*, produxi, occurrit, dignusque quem hîc cum Lectore communicem. Ita autem Auctor, postquam ipsa hæc *MAIMONIDIS* verba adduxisset, pergit : הנה רואה שכל הסבות שזרמנו

שזדמנו מצד הונות הכשירו וכל מעשי זמה התירו ואיך
תקראו זרע קדש והש"ת אינו חפץ בכל הפעולות כאלו
. *Ecce vides, quod omnes causas, quas excogitarunt à parte scortationis, licitas fecerunt, & omnia opera impudicitiae permiserunt. Quomodo igitur vocabimini semen sanctum. Deus autem benedictus minimè delectatur omnibus istiusmodi operibus, quemadmodum illa abominatus est per manus Prophetarum suorum summa abominatione.* Quare cum ipsa vox latioris sit significationis, nec in ipsa Lege ulla restrictio occurrat, nec cum ratione cogitari queat, non omnia impuri concubitūs atque fornicationis genera sanctissimo Numini esse exosa, certum potius atque indubium esse censemus, omnem hūc meretricem, seu quæ se illegitimo concubitu polluerat, intelligi debere.

I I I.

Præcipuam autem difficultatem hūc nonnulli in voce CANIS neclunt, utrum nempe illa sensu proprio, an improprio, sit accipienda. Multis posterius placet, quibus idcirco idem, qui com. præcedente קרש *Cynædus* appellatus erat, hūc *Canis* nomine, ob extremam impudicitiam, seu quia talis canes in viâ coeūntes imitatur, venire videtur. Hanc sententiam optimis Interpretibus tribuit eruditissimus CALMETUS, scribens: *Les meilleurs Interpretes prennent le nom du Cbien en cet endroit, pour marquer les mêmes débauchez dont nous avons parlé au verset précédent.* Idem postquam aliquot eorum, puta MENOCHUM, BONFRERIUM, PISCATOREM, JUNIUM, GERHARDUM, enumerasset, quibus addi possunt ABARBANEL, FESSELIUS & MUYS, quos adducit SPENCERUS Lib. II. cap. XXXVI. ut & præter hos adhuc inprimis POLUS atque CLERICUS nobis observati.

I V.

Ad nos autem quod attinet, uti omnium horum Virorum laudi nihil detractum volumus, ita tamen nobis persuadere minimè possumus, eos rem acu tetigisse, sed cum illis potius facere cogimur,

gimur, qui verba de *proprie dicto Cane* accipienda esse sciscunt. Doctè inprimis hanc causam agit *Summus BOCHARTUS* in *Hieroz.* P. I. Lib. II. cap. LVI. & post illum modo laudatus SPENCERUS loco adducto, idque ex eo præcipuè fundamento, quod tropis & metaphoris uti non solent *Legislatores, sed dicta sua verbis propriis efferre, ne ulla subsit equivocatio.*

Quibus quidem opponit CLERICUS, multas voces tropicas ita usu tritas esse, ut in certa vocum junctura nullam habeant amplius ambiguitatem: quin & falsum esse, quod non sint tropi in legibus Moisaicis, cum in iis non modo tropi, sed & symbolicae multae leges sint. Verum uti id nemo facile negabit, ita rem minimè censuit: aliud enim est, an locutiones metaphoricæ, usu ita receptæ, ut propriis æquipolleant, nec sensu proprio usurpari solitæ, adhibeantur, aliud, an voces sensu proprio quotidie in vulgari sermone æquè, ac ipsa scripturâ S. adhibitæ, hoc planè missò in brevioribus legibus, sensu maximè improprio usurpentur, quod vel unico exemplo ostendere CLERICUS debuisset. Deinde certum quoque est, Leges multas esse symbolicas, verum æquè indubium est, in illis tum proprium sensum minimè rejici, sed potius ut primum & proximum supponi, ipsam autem rem istiusmodi verbis significatam simul emblemata alterius rei gerere.

Sic in Lege de bove triturante non capistrando Deut. XXV. 4. bos minimè significat *Doctorem Ecclesiæ*, sed propriè dictum bovem, omninoque κατὰ τὸ ἑβραϊκὸν lege hac vetatur, ejus os capistro obturare, licet in sensu altiori symbolicè, ipso PAULO Interprete, simul innuatur, illos qui altari deserviunt, ex altari quoque vivere debere 1 Cor. IX. 9. Huic autem Cel. BOCHARTI argumento, quod primo hūc loco constituere volui, plura alia adhuc addere licet. Huc refero

2. Æquissimam illam regulam hermeneuticam, quod verba tamdiu sensu proprio accipi debeant, donec nos aliqua necessitas cogat, ut inde recedamus. Quæ tanti momenti est, ut sine illâ nunquam in ullo, nedum sacro scriptore, ritè explicando satis solide progredi queamus, quin eadem neglectâ quidvis ex quovis pro lubitu fingere liceret. Imò quod magis est,

est, non præsupposito (multo magis autem penitus neglecto) proprio & literalis sensu, ne quidem licet illi symbolicum superstruere. Quâ in re ipse Apostolus exemplo suo prudentissimè præit, dum ut evincat lege illâ de bove triturante non capistrando, sensum altiore & symbolicum subesse, ostendit, necessitatem id flagitare, quia ceteroquin sapientiâ Dei minus dignum foret, tale quid boum propriè dictorum causâ solum præscribere: *Μὴ ᾗ βοῶν μέλι τῷ θεῷ; Ἡ δὲ ἡμᾶς πάντως λέγει;* I Cor. IX. 9, 10. Hanc igitur necessitatem prius demonstrare debuisset CLERICUS, & quicumque cum illo sentiunt, & hîc loci obtinere, ut in locum sensus proprii improprie substituat, antequam illum cum ratione rejicere potuissent. Quæ autem in speciem adfert, nullam planè demonstrationis aut solidæ rationis vim habent, ut de nonnullis statim patebit, nonnulla autem potius contra ipsum militant, nostræque sententiæ adstruendæ quàm maximè inserviunt.

3. Ita cum illo comparatum, quod statim in acie collocat, scribens: „ Certè postquam Moses memoravit *meretricem* & „ *cynædum*, & iterum loquitur de *meretrice* & *cane*, quis dubitet, quin idem utrobique sit intelligendum? ” Quæ enim quæso satis opportuna ratio excogitari potest, cur Legislator à locutione propriâ, quâ modo usus erat, commate sequente discedat? aut cur *meretricis* nomen proprium repetat, pro altero autem *Cynædi* improprium *Canis* substituatur? aut cur loco posterioris tantum nomen *Canis* adhibeat? cum tamen Canes non tantum impurorum istiusmodi adolescentum, sed etiam meretricum emblemata gerere soleant, quemadmodum ipse JUNIUS ad h. l. observavit HORATIUM *Epod. 5.* sic de meretricibus loqui: *Suburrana latrent Canes.* Unde inversâ Clerici argumentatione potius dicerem, certè postquam Moses memoravit MERETRICEM & CYNÆDUM, & iterum loquitur de MERETRICE & CANE, quis dubitet idem minimè utrobique intelligendum esse?

4. Denique licet in explicatione scripturæ S. aliorum auctoritate semper standum esse, minimè statuamus, non exiguo tamen contra illam allegoricam interpretationem præjudicio est, quod nulla omnium antiquiorum versionum, nullus omnium, quan-

quantum quidem scio, Veterum Interpretum illi faveat, non obscuro indicio, priscam *Ecclesiam Judaicam* minimè hac ratione, sed potius propriè verba accepisse, atque allegoricam illam explicationem in recentiorum demum interpretum cerebro natam esse.

V.

Ut autem ad propiorem ipsius legis expositionem progrediamur, id quod Deus hîc ad domum suam adduci vetat, *אֶתֵּן וּזְנֵה* & *כְּדֹר כֶּלֶב* appellatur. Magnus CASABONUS in not. ad SÆTON. CALIGUL. cap. XL. cum *hebræo* *אֶתֵּן* confert *græcum* *ἐδov* hocque ex illo ortum censet, sed non magnâ probabilitate, iudice quidem Cel. WAGENSEILIO in *Sota pag. 255.* Deducunt autem nonnulli vocem à Rad. *נתן* verum cum sic nun radicale deberet regulariter per dagesch compensari, rectius KIMCHIUS ad *Hof. II. 12.* radicem statuit *הנה* *pacisci*, quod inprimis altera vox *אֶתֵּן* quæ ejusdem cum *אֶתֵּן* significationis est, confirmat. Ut adeò *אֶתֵּן* vi originis propriè sit tale quid, quod ex pacto datur. *אֶתֵּן* *עֵץ* autem in sacris, sive nudum æquè ac *אֶתֵּן* sive additâ disertè voce *וּזְנֵה* de eo, de quo quis convenit, quodque adeò quasi ex pacto pro concubitu cum meretrice solvit. v. *HOSEÆ* loc. adduct. ut & IX. 9. & *Jes. XXIII. 17, 18.* *Ezech. XVI. 32, 34, 41.* & *Mich. I. 7.* usurpatur, quemadmodum & verbum *וּזְנֵה* de ipsâ conductione adhibetur. *Hof. VIII. 9, 10.* Hinc non malè *אֶתֵּן* definiunt Rabbini in TEMURAH cap. VI. m. 2. *אֶתֵּן* *האומר לוֹזְנָה הוֹלִיךְ שְׁלָה זֶה בְּשִׁכְרָךְ אֶפְיֹוֹ הִזְכָּרָה כּוֹלֵן* *Quid est אֶתֵּן? Si quis dixerit meretrici, aufer agnum hunc pro mercede tua, quod si etiam (numero) centum fuerint, omnes vetiti sunt: quia scil. meretrici in mercedem assignati. Ibidem rectè satis subjungunt, si quis etiam non cum meretrice ipsâ, sed cum meretricis domino de hac mercede pactus sit, idque non pro se, sed pro servo suo, eandem ejus rationem esse: וְכֵן הָאֹמֵר לַחֲבִירוֹ הוֹלִיךְ שְׁלָה זֶה וְתִלֵּן שְׁפַחְתָּךְ אֶצְל עַבְדִּי* *Ita quoque si quis*

quis dixerit proximo suo, finito pernoctare ancillam tuam cum servo meo, Rabbi MEIER quidem dicit, non est מכר (merces meretricia) sed sapientes dicunt, est merces meretricia. Et rectissime quidem, cum res sit eadem, siue merces ipsi meretrici, siue ejus Domino, ab ipso qui cum illa concumbit, vel ab alio ejus loco detur, quia tamen pro concubitu meretricio solvitur. Ad eundem locum in Gemara fusè disputant, quare si vel ad centum oves usque dederit, omnes pro mercede lege hac vetitâ habeantur, tum quoque quid statuendum sit, si dederit quis meretrici mercedem, sed ad eam non appropinquaverit, aut concubuerit cum illâ, & diu post illi mercedem solverit, verum cum hæc ad inanes quæstiones & vitilitigationes Rabbiorum maximè pertineant, illis non immoramur, quibus volupe est, illa locis adductis fusius relegere poterunt, nobis enim satis est, ut ex dictis patet, quicquid quis pro concubitu cum meretrice solverit, cujuscunque etiam illud generis, aut quocumque etiam tempore id datum fuerit, id omne verbis Legis hujus comprehendit.

V I.

Ad מכר כלב quod spectat, vulgò ab omnibus vox מכר solet pretium reddi. Sed in etymo & significationis ratione assignandâ minùs conveniunt. Multi eam à מכר vendidit deducunt, כ & ר inter se permutatis, v. Clariss. SIMONIS Arcan. Formar. p. 116. conf. & Celeb. COCCEJI Lexicon & Clariss. CLODII Lexicon Selectum p. 314. Verum etsi significatio satis conveniat, nec literarum harum permutatio planè infrequens sit, v. Celeb. SCHULTENS in Clavi Dialect. p. 235. (licet idem moneat vix ullam literam טו כ esse constantiorem,) non tamen existimem sine summâ necessitate eò deveniendum esse, inprimis quia utriusque radicis מכר & מכר vocabula in eadem linguâ hebræâ, idque, quod probè notandum, diversissimo significatu in usu sunt. KROMAYERUS de usu Ling. Arab. p. 170. censet deduci posse ab arabico مخر quod in IV. Conjug. denotat, emit, vendidit, unde مخر fœnus. Verum ipse tamen in

in eo non subsistit, quia כ & ח variè pronuncientur, adde quod & non facile hujus mutationis exemplum adduci queat; saltem nullum ejus habet sæpius laudatus diligentissimus talium investigator SCHULTENSUS. Alii itaque in radice מכר rectè subsistere maluerunt, sed in ejus applicatione tamen mirè hallucinati sunt. dum cum magno nostro COCCEJO à מכר cras ortum censuerunt, quia postridie siue die stato in posterum soleat pretium rei emtæ dari. Verum huic rectè jam opposuit MAJUS in Supplem. quod pretium sæpius etiam præsentī detur tempore quàm postero. Novo eoque admodum miro acumine hîc utitur GUSSETIUS, scribens: His exemplis perducimur ad originem & causas vocis מכר pretium, nempe ut primo, sit pretium mercenarii, nam hoc solvi debet vespere, cum incipit dies, quæ crastina, respectu diei laboris præstiti nuncupatur, mercedem sane tunc solutione præsentē pendere docet ipsa natura, lege Lev. 19, 13. comprobata. Verum uti nihil excogitari potest coactius, ita vel id solum totam hanc derivationem refellit, quod nunquam vox hæc, eo qui hîc primarius habetur, sensu, pro pretio mercenarii, vel apud hebræos, vel ullos orientis populos usurpatur. Omnibus autem una errandi causâ fuit, admissum semel præjudicium, vocem מכר propriè pretium significare, unde existimarunt, etymon & significationis rationem in emtione, aut venditione, ejusve circumstantiis, vel, ut GUSSETIUS vult, in tempore solutionis pretii, quæri debere; quin & eandem ob causam, qui radicem satis rectè tetigerunt, ut MAJUS, KROMAYERUS, & quem hic quoque jam laudat HOTTINGERUS, in ejus tamen applicatione non satis clarè locuti sunt. Omnia autem plana evadunt, modo observetur, nativam, primam atque propriam significationem non esse illam pretii, sed potius rei quæ ab aliquo eligitur, sicque vocem inprimis ad omne id transferri, quod secundum hanc electionem pro re aliâ recipitur. Patet id ex radice, quam lingua arabica fervavit مخر in VIII. Conjug. selegit meliores, meliorem cepit rei partem, nec non derivato, quod nostro מכר proximè convenit مخر & مخر Michra & Mochra, quod eligitur, res selecta.

K

Hæc

Hæc autem generalis significatio dein variis rebus adplicatur, quæ sive in permutatione aut emptione, venditione, aut aliâ quacunque transactione in compensationem rerum traditarum, imò & aliquando laboris præstiti, redduntur aut accipiuntur, atque ita etiam de pretio aut argento usurpatur, v. 1 Reg. XXI. 2. Prov. XXVII. 26. Jes. XLV. 13. LV. 1. Jer. XV. 13. Job XXVIII. 15. Mich. III. 11. Prov. XVII. 16. Quæ omnia ex mercaturæ antiquissimâ ratione, quæ in permutatione rerum consistebat, v. BOCHART. Hieroz. P. I. Lib. I. c. II. lucem accipiunt.

V I I.

Atque hinc jam ultrò patet, quid per מחר כלב intelligatur, scilicet id quod cum cane permutatur, seu quo canis comparatur. Ita describitur in TEMURAH cap. VI. m. 3. אִזְהוּ מַחֵר כָּלֵב הָאוֹמֵר לְחֵבְרוֹ הֵא לָךְ מְלָה זֶה תַּחַת כָּלֵב זֶה: Quid est MECHÎR CELEB? Si quis dicat socio suo: Ecce tibi (vel ut in GEMARA legitur מְלָה זֶה תַּחַת כָּלֵב זֶה accipe tibi agnum hunc) loco canis bujus. Ad quæ verba JOM TOBH sic commentatur: אִזְהוּ מַחֵר כָּלֵב הָאוֹמֵר הֵא לָךְ מְלָה זֶה תַּחַת כָּלֵב זֶה. דָּהֵנוּ רַבָּנִין מַחֵר כָּלֵב. זֶהוּ חֵלִיפֵי כָּלֵב. וְכִי הָאָה מְכַר עֶסֶךְ בְּלֹא הֵן וְלֹא רַבִּית: Quid est MECHIR KELEB? Si quis dicat, Ecce tibi hunc agnum pro cane hoc. Idcirco dicunt Rabbini, Mechir Keleb est quod pro cane permutatur: atque ita ait (Psalm XLIV. 13.) VENDIS POPULUM TUUM SINE OPIBUS, NEQUE MULTIPLICASTI PRETIA IPSORUM. Ergo mechir significat pretium, conf. & GEMARA f. 130. a. & MAIMONID. Hilch. Issure hammish. cap. IV. §. 16. Rectè idem MAIMONIDES addit; etiam si canem permutet cum pluribus animalibus aut avibus, omnia hæc vetita esse. Quin imò hoc eo usque extendunt, ut si duo focii divisionem instituunt, ita ut unus accipiat decem agnos, alter novem cum cane, hos novem quidem licitos esse, pronunciant, omnes autem decem illegitimos, quia nempe novem hi non erant loco canis reputati, sed contrà unus ex decem, qui alteri cesserat, cum autem sciri non posset, quis

quis ille esset, omnes decem esse illicitos, vid. TEMURAH & MAIMON. locis adductis, & ad priorem locum DOCTORES GEMARICI, BARTENORIENSIS & JOM THOVIVS.

V I I I.

Uti autem hæc non malè se habent, ita contrà iidem Doctores Rabbanitæ cum aliis suæ sectæ, more suo hîc variis vitiligationibus non solum nodum in scirpo quærunt, sed & ipsam Legem pervertunt atque enervant. Huc pertinet

1. Quod pretium meretricis & mercedem canis legitima pronuntiant TEMURAH. VII. 3. אֲתָנָן כָּלֵב וּמַחֵר זֶוְנָה הָרִי אֵלָיו מוֹתָרִין. Merces canis & pretium meretricis licita sunt. Quod ita explicat, ut si quis meretricem emat in ancillam, aut dicat, Ecce tibi agnum hunc, ut canis tuus mecum pernoctet, agnus hic aut pretium pro meretrice datum licitum sit. v. RASCHI & JOM TOBH ad h. l. Verum uti si meretricem nudè in ancillam emat, id quidem admitti posset, ita si cum in finem id faciat, ut eâ pro meretrice utatur, manifestum est, id in oculis Dei idem valere debere, ac mercedem meretriciam, quin imò longè adhuc fœdius esse, cum quod alias pro unico actu daretur, nunc continuandæ fornicationis pretium foret. Ad mercedem autem canis quod attinet, horrenda hæc est Rabbiorum ἡγεῖσθαι, quid enim quæso interest, utrum merces an pretium dicatur? cum non solum pro cane tamen solvatur, sed quod magis est, ad id ut quis cane ad infandam & maximè detestabilem libidinem abutatur. Quis igitur vel cogitare audeat, Deum qui canis pretium repudiavit, tam horrendam mercedem pro cane solutam ad sanctuarium admittere voluisse? Quorsum non delabuntur homines, qui perditâ cognitionis clave, nucleum legis omittentes corticem lambunt?

2. Ejusdem farinae est, quod ipsa quidem merces meretricia & pretium Canis illegitima sint, non verò quod pro illis iterum emitur, aut ex illis paratur, quod Rabbini solent לֹדֶר מַחֵר & אֲתָנָן prolem mercedis & prolem pretii appellare. Hinc in TEMURAH statim subjungitur לֹדֶרְתָּהּ מוֹתָרִין שְׁנֵאֹמֵר הֵן

ולדותיהן *proles ipsorum sunt legitimæ, quia dictum est* (Deut. XXIII. 18.) *ipsa, non verò proles ipsorum.* atque hinc MAIMONIDES in *Hilch. Issure bammisb. c. IV. §. 14.* Canonem ponit. אין אכור כשים אתהן ומחר אלא גופן. *Non valet interdictum de mercede meretriciæ & pretio canis, nisi de rebus ipsis, quæ dantur.* Quin & hinc idem mox addit §. 15. נתן לה חטים ועשאתן סולת. ויתים ועשאתן שמן ענבים ועשאתן יין חרי ועשאתן כשרים שכבר נשתנו. *si dederit illi (meretrici) triticum, atque ipsa inde fecerit farinam; olivas, atque inde fecerit oleum; uvas, atque inde paraverit vinum, ecce hæc sunt licita, quoniam mutata jam sunt.* & deinde §. 18. de pretio canis נשתנה הכתר כגון שהחליף כלב בחטים ונעשה סלת חרי זה *si permutatum fuerit pretium, ex. gr. si commutaverit canem cum tritico, atque facta sit farina, ecce hæc sunt licita.* Verum quid hoc est nisi Dei legem exinanire per *ἐντάλματα ἀνθρώπων*? Quo pacto enim facilius fraus legi fieri, imò ipsi Deo illud potuit, quàm hoc, cum hac sanè ratione quicunque vellet, implicite Deo tam mercedem meretriciam quàm pretium canis obtrudere potuisset, dum non opus haberet, quàm ut rem protinus cum alterâ permutaret. Et quid quæso interest, utrum triticum an farina, olivæ an oleum, uvæ an vinum detur, quàm posteriora ex prioribus parentur, ipsissimæ sanè res, tantum comminutæ aut expressæ Deo offerrentur? Unde mirum non est, quòd *Schola Schammaëana* huic sententiæ *Scholæ Hillelianae* seu *Phariseorum*, contradixerit, vid *Bava Kama* f. 94. a.

3. Ejusdem insanie est, quòd Lex non sit intelligenda nisi de rebus, quæ in altari offerri poterant, ut ex eodem modo memorato Canone, quod interdictum non nisi de rebus ipsis intelligendum sit, deducit MAIMONID. §. 14. pergens לפיכך אינו דבר הראוי ליקרב על גבי המזבח. כמו בהמה טהורה חל אלא על דבר הראוי ליקרב על גבי המזבח. ויתורין ובני יונה ויין ושמן וכלת. *Idcirco non cadit (hoc interdictum) nisi in rem, quæ apta est ut in altari offeratur: ut animal mundum, turtures, duo pulli columbarum, vinum, oleum & farina.* Quin & hinc porro infert, si quis meretrici dederit ar-

gen-

gentum, quæ pro illo emerit victimam, hanc rectè offerri. נתן לה מעות ולקחה בהן קרבן חרי זה כשר. *Si dederit illi nummos, & pro illis comparaverit sibi sacrificium, ecce id licitum est.* quibus paria leguntur in TEMURAH VII. 4. Verum uti contra hæc eadem, quam modo dedimus, responsio valet, ita inprimis observari meretur, in oblationibus magis ad valorem, quàm ipsam rem, quæ offerebatur respici, unde qui peregrè adveniebant, ut onere hoc in viâ non gravarentur, ne opus quidem habebant sacrificia & ferta (paucis exceptis, quæ certa individua requirebant) de suo adferre, sed soluto argento, illa in templo emebant. v. SCHEKALIM cap. V. m. 4. unde manifestum est, perinde utique coram Deo fuisse, utrum ipsum animal aut fertum, quod in mercedem meretriciam, aut pretium canis acceptum, an quod argento malis his moribus comparato emptum erat, offerretur, quia posteriori ratione tamen implicite ipse illegitimus quæstus Deo offerebatur. Addi his adhuc posset, quod ipsam quoque mercedem meretriciam æquè ac pretium Canis aliis templi usibus impendi legitimum censent.

I X.

Scilicet quia Rabbini existimant, Legem tantum loqui de rebus, quæ in altari offerri possent, ut animalibus mundis modo enumeratis, hæc autem in ipsius templi usum cedere non possent, nisi vendantur aut cum aliis rebus permutentur, at ex eorundem sententiâ res venditæ aut cum aliis permutatæ hoc interdicto non comprehendantur, hinc eliciunt, mercedem meretriciam aut pretium canis ad reparationem templi, exceptis tantum laminis, licite voveri atque recipi potuisse. Ita MAIMONID. §. 18. אתהן זונה ומחר בלב מותרין לבדק הבית שהרי הן משתנות אבל גופן של אתהן לא יעשו רקועין לבית שנאמר לכל נדר להביא את ריקועים:

Merces meretriciæ & pretium canis licita sunt ad reparationem templi, nam ecce eorum nullus usus esse potest, nisi permutentur: Sed ipsum quod in mercedem meretriciam datum est, non debet impendi laminis ædis, quoniam dictum est, ex quocunque voto, quo ipso includuntur laminæ. Verum quid dici iterum potest

frigidius, & ad legem Dei enervandam aptius, cum utique, ut supra visum / אֲתָנָן & מַחִיר non solis animalibus constent, sed quicquid in mercedem meretriciam aut pretium canis datur, five pecus aut animal, five argentum aut cujuscunque tandem indolis sit, involvant, & Scriptura non solum de illis, quæ ad altare, sed ad ædem Dei ex quocunque voto adducuntur, loquatur. Atque ex hac observatione omnes aliæ παρασημνείαι Rabbīnorum, quibus ulterius immorari tædet, ultrò corruunt.

X.

Atque hoc ipsi Judæi quoque praxi agnoscere & à similibus παρασημνείαις magistrorum suorum nonnunquam discedere videntur. Certè eò maximè facit memorabilis casus, qui ipso hoc seculo Pragæ accidit, quémque harum rerum peritissimus JOHANNES CHRISTIANUS NEUMAN, qui tum temporis ipse Pragæ fuit, nunc autem inter nos Linguarum Orientalium studiosos non sine insigni fructu, studii rabbinici cognitione imbuit, his verbis mecum communicavit: מעשה בק"ק פראג בשנת תפ"ח לפ"ק. חבורה אחת בחורים עורפי זהב היו נודרים נדבה לבית ה'. ונתנו המעות מה שנדרו בתיבה. אחד מהן היה בידו התיבה עם המעות. והשני היה בידו המפתח. וכאשר ארכו להם הימים. עד שהיה להב מעות בקוספא די והותר. עלו על לבם לכתוב ספר תורה ולתנה לבית הכנסת לכבוד המקום. והלכו אצל הסופר הנקרא בשמו ר' עזריאל סופר דמתא. וכאשר נשלם הכתיבה הלכו שנים מן החבורה אצל הפרנסים בק"ק הנ"ל. וביקשו מהם ליתן להם רשות להביא ס"ת הנ"ל לב"ה הנקרא (על תנאי שול) ולהיות שמה על שמם עד עולם. וכאשר באו אצל הפרנסים. שאלו להם הפרנסים מה זאת לכם. והשיבו רוח

רוח ה' העיר בנו. בכן הפרנסים הנ"ל נתנו להם רשות וחירות להביא ס"ת הנ"ל לב"ה הנ"ל כאשר חפץ לבבם. מיד הלכו הבחורים הנ"ל אצל המגיהים אשר שם האחד האלוף התורני מוהר"ר סיני חזן בק"ק הנ"ל. ושם השני האלוף התורני מוה"ר ר' איצק פרעמסלא להגיה ס"ת הנ"ל בעיון רב ובדקדוק גדול. כמנהג בישראל עד היום הזה להגיה ס"ת קודם נתינתה לב"ה. וכאשר קרב יום הכועד להוליכה לב"ה. הוציאו לפנייה כל מיני זמרים כנור ונבל וחלילים. והדרשנים היו הולכים לפנייה יותר מחמשים איש. לבד מהעם ההולכים אחריה אשר לא יספר. וכאשר באו קרוב לב"ה הנ"ל. יוצאים אנשים חשובים והגונים וכל אחד ואחד מהם ס"ת בזרועו. הולכים לקראתה לקבלה ולהכניסה להיכל ה'. עד אשר השתומם כל איש מישראל. ואותו היום היה על יום שבת קודש פרשת בשלח בשנת תפ"ט לפ"ק.

ויהי כאשר קרא החזן בס"ת הנ"ל באותו שבת בפעם ראשונה כנהוג בישראל. וימצא טעות בס"ת הנ"ל. אז פסקו מלקרות והחזירו אותה להיכל. ויוציאו ס"ת אחרת לגמור בה הפרשה. ולאחר שבת בא הסופר הנ"ל ותיקן אותו הטעות. בשבת הבאה הוציאו ס"ת הנ"ל לקרות בה הפרשה כמנהג בישראל לקרות בס"ת חדשה משך שנה תמימה כדי